

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

CAHİT ZARİFOĞLU ÜZERİNDE RAINER MARIA RILKE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ümit SOYLU

0910080001

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durali YILMAZ

EKİM 2012

ÖNSÖZ

19. ve 20. yüzyılın önemli şair ve yazarları arasında yerini alan Rainer Maria Rilke, şiirleri ve düzyazı eserleriyle Alman edebiyatında olduğu kadar dünya edebiyatında da önemli bir yer edinmiştir. Hayatı esnasında ve ölümünden sonra dünyada birçok şair ve yazarı etkisi altında bırakan Rilke, Türk yazar ve şairler tarafından da iyi bilinen bir sanatçı olmuştur.

Bu bağlamda 20. yüzyıl Türk edebiyatının ilginç sanatçılarından olan Cahit Zarifoğlu ismi önem arz eder. Üniversite eğitimini Alman Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamlayan Zarifoğlu, Türk edebiyatında önemli bir isim olma yolunda ilerlerken, Alman şair Rilke'nin eserleriyle tanışmış ve onunla kendisi arasında bir bağlantı kurmuştur.

Bu iki şairin şiirlerindeki benzerlik, Türk edebiyatında sıklıkla tartışılan bir konu olmuştur. Kimi isimler, Zarifoğlu'nda Rilke etkisinin olmadığını belirtse de, Zarifoğlu yaptığı birçok konuşmada Rilke'nin isminden sıklıkla bahsetmiş ve ondan etkilenip etkilenmediğini bilmediğini söylemiştir.

Bu sebeple Zarifoğlu'nun, eğitimi ve lisans tezi aracılığıyla iyi bildiği Rilke'den etkilenip etkilenmediğini araştırmak üzere yapılan bu çalışmada, Zarifoğlu'nun eserlerinin yanı sıra konuşmaları da temel alınmıştır. Şairlerin şiirleri haricinde mensur eserlerinin de incelendiği çalışmada özellikle Rilke'nin otobiyografik romanı *Malte Laurids Brigge'nin Notları* ile Zarifoğlu'nun günlüğü olarak kabul edilen *Yaşamak* adındaki eserler temel alınarak karşılaştırılmıştır.

Çalışmamızın ana konusu toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölüm şairlerin hayatı ve eserlerine ayrılmış, üçüncü bölümde Zarifoğlu ve arkadaşlarının yaptığı konuşmalarda Alman şairle ilgili olan bölümler ve Zarifoğlu'nun, Rilke'nin romanı üzerine yazdığı lisans tezi incelenmiştir. Dördüncü bölümde şairlerin mensur eserleri arasındaki benzerlikler araştırılmış, beşinci bölümde ise manzum eserleri karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın hazırlanışında emeği geçen, lisans eğitimimi aldığım Ankara Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümündeki hocalarıma; tez danışmanlığımı üstlenip tezi yazma aşamasında bana yardımcı olan, İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden Prof. Dr. Durali Yılmaz'a, tavsiyelerini benden esirgemeyen Yar. Doç. Dr. Hacer Gülşen'e ve bölüm başkanı Prof. Dr. Ömür Ceylan'a teşekkürlerimi sunarım.

Eylül 2012

Ümit SOYLU

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TÜRKÇE ÖZET	vi
YABANCI DİL ÖZET	vii
1. GİRİŞ	1
2. RAINER MARIA RILKE (1875-1926)	4
2.1. Çocukluk ve Gençlik Yılları	4
2.2. Üniversite Yılları, Lou Andreas-Salomé ve Rusya Gezileri	7
2.3. Worpswede-Westerwede Yılları, Evliliği ve Paris Seyahati	10
2.4. Ustalık Yılları, Gezileri ve Savaş Yılları	13
2.5. İsviçre Yılları ve Ölümü	15
2.6. Kronoloji	18
2.7. Önemli Eserleri	20
2.7.1. Das Buch der Bilder (İmgeler Kitabı)	20
2.7.2. Das Stundenbuch (Dualar Kitabı)	21
2.7.3. Neue Gedichte und der neuen Gedichte anderer Teil (Yeni Şiirler ve Yeni Şiirlerin Öbür Bölümü)	24
2.7.4. Duineser Elegien (Duino Ağıtları)	25
2.7.5. Sonette an Orpheus (Orpheus'a Soneler)	25
2.7.6. Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge (Malte Laurids Brigge'nin Notları)	26
2.7.7. Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke (Sancaktar)	27
2.7.8. Öyküleri	28
2.7.9. Mektuplarından Genç Bir Şaire Mektuplar	28
2.7.10. Denemelerinden Sanat Üstüne	29
2.7.11. Diğer Eserleri	29
3. CAHİT ZARİFOĞLU (1940-1987)	31
3.1. Ailesi, Çocukluk Yılları ve Okul Hayatı	31
3.2. Üniversite Yılları	36

3.3. Askerlik Dönemi ve Evliliği	41
3.4. Maveria Yılları, Afganistan Olayı ve Ölümü	44
3.5. Kronoloji	48
3.6. Önemli Eserleri	50
3.6.1. Şiirler	50
3.6.2. Hikâyeler	51
3.6.3. Romanlar	52
3.6.4. Çocuk Edebiyatı Eserleri	53
3.6.5. Günlük	54
3.6.6. Mektuplar	55
3.6.7. Konuşmalar	56
3.6.8. Diğer Eserleri	57
4. ZARİFOĞLU'NUN RILKE HAKKINDA DÜŞÜNCELERİ	58
4.1. Rilke ile Zarifoğlu Arasındaki Benzerlik Üzerine Olan Konuşmalar	60
4.2. Zarifoğlu'nun Rilke Üzerine Düşünceleri	66
4.3. Zarifoğlu'nun <i>Malte Laurids Brigge'nin Notları</i> Üzerine Bitirme Tezi	69
5. ZARİFOĞLU VE RILKE'NİN MENSUR ESERLERİNDEKİ BENZERLİKLER	75
5.1. Zarifoğlu'nun <i>Yaşamak</i> Adlı Günlüğü ile Rilke'nin <i>Malte Laurids Brigge'nin Notları</i> Adlı Otobiyografik Romanında Benzerlikler	75
5.1.1. İşleniş Biçimleri	76
5.1.2. Bölüm Başlangıçları	81
5.1.3. Tarihi Olaylara Değınme	85
5.1.4. Konu/Motif Benzerlikleri	88
5.2. Zarifoğlu'nun Eserleri ve Rilke'nin <i>Genç Bir Şaire Mektuplar</i> Adlı Eseri	97
5.2.1. <i>Yaşamak</i> 'ta ve <i>Konuşmalar</i> 'da Geçen, Rilke'nin 'İçinize Sorun' Düşüncesi	97
5.2.2. Zarifoğlu'nun Mektupları ile Rilke'nin <i>Genç Bir Şaire Mektuplar</i> 'ı	99

6. ZARİFOĞLU VE RILKE’NİN MANZUM ESERLERİNDEKİ	
BENZERLİKLER	103
6.1. Şekil ve Üslup Benzerlikleri	103
6.1.1. Tekrarlamalar	103
6.1.1.1. Değiştirerek Tekrarlama	104
6.1.1.2. Aynen Tekrarlama	109
6.1.1.3. Mısra Başı Bağlaç/Belirtme Sıfatı Tekrarları ...	111
6.1.2. Benzer Sözcükler	113
6.1.3. Yabancı Dillere Ait Sözcük, Sözcük Grubu ya da	
Cümleler	118
6.1.4. Seslenme/Nida Sanatı	120
6.2. İçerik Benzerlikleri	123
6.2.1. Tanrı/Yaratıcı	123
6.2.2. Nesne/Eşya	126
7. SONUÇ	129
KAYNAKLAR	133

KISALTMALAR

- ev. : Çevirmen/eviren
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
Lat. : Latince
o.c. : Orijinal cümle
v.b. : Ve benzeri / ve bunun gibi

Üniversitesi : İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Durali Yılmaz
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Eylül 2012

KISA ÖZET

CAHİT ZARİFOĞLU ÜZERİNDE RAINER MARIA RILKE ETKİSİ

Ümit Soylu

Bu çalışmanın konusu Türk şair ve yazar Cahit Zarifoğlu üzerinde Alman şair ve yazar Rainer Maria Rilke'nin etkisidir. Araştırmanın hedefi Cahit Zarifoğlu'nda Rilke izlerini bulmaktır.

Araştırmada her iki şairin hayatları ve eserleri anlatıldıktan sonra öncelikle Zarifoğlu ve arkadaşlarının Rilke hakkındaki düşünceleri ve Zarifoğlu'nun, Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları* adlı eseri hakkındaki bitirme tezi incelenmiştir.

Ardından Zarifoğlu'nun *Yaşamak* adlı günlüğü ve Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları* adlı otobiyografik romanı başta olmak üzere şairlerin bazı mensur eserleri şekil ve içerik olarak karşılaştırılmış ve benzerlikler ortaya konmuştur. Zarifoğlu'nun benimsediği Rilke'nin bazı görüşleri yine mensur eserleri aracılığıyla belirlenmiştir.

Şairlerin manzum eserlerinden bir kısmı önce şekil açısından incelenmiş, ardından bazı içerik özellikleri karşılaştırılmış ve ortak noktalar tespit edilmiştir.

Bu incelemelerin sonucunda Cahit Zarifoğlu'nda, Alman şair Rilke'nin etkisinin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Cahit Zarifoğlu, Rainer Maria Rilke, Karşılaştırmalı Edebiyat, Alman Şiiri, Türk Şiiri, Edebi Günlük, Otobiyografik Roman

Bilim Dalı Sayısal Kodu:

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Turkish Language and Literature
Programme : Turkish Language and Literature
Supervisor : Prof. Dr. Durali Yılmaz
Degree Awarded and Date : MA – September 2012

ABSTRACT

RAINER MARIA RILKE’S INFLUENCE ON CAHİT ZARİFOĞLU

Ümit Soylu

This study deals with German poet and writer Rainer Maria Rilke’s influence on Turkish poet and writer Cahit Zarifoğlu. It also aims to establish what the signs of this influence are.

In the study, following a description of the lives and works of both poets, Zarifoğlu’s and his friends’ thoughts about Rilke have been analysed together with Zarifoğlu’s thesis about *The Notebooks of Malte Laurids Brigge* by Rilke.

Then, through Zarifoğlu's diary *Yaşamak* and Rilke's autobiographical novel *The Notebooks of Malte Laurids Brigge*, some prosaic works from both poets have been compared in form and content; the similarities between these works have been highlighted, as well as how some of Rilke’s ideas were adopted by Zarifoğlu.

Some poetic works from both poets have also been analysed; their forms as well as the specificities of their contents have been compared, revealing noticeable similarities.

Through these studies it clearly transpires that German poet Rilke has had a significant influence on Cahit Zarifoğlu.

Key Words: Cahit Zarifoğlu, Rainer Maria Rilke, Comparative Literature, German Poetry, Turkish Poetry, Literary Diary, Autobiographical Novel

Department Science Code:

1.GİRİŞ

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi denince, ilk olarak belirlenmesi gereken durum, bu bilimin inceleyeceği konulardır. Bu bilimin konuları, her ne kadar belli bir ulusal edebiyatın içerisinde yer alsa da, ulusal edebiyatın sınırlarını aşar, çünkü bunların niteliği edebiyatlar arasındadır.

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin araştırma alanının çok geniş olduğu kesindir. “Herhangi bir (ulusal) yazının çeşitli dönemlerinin veya eğilimlerinin karşılaştırılması, ulusal boyutta açıklanamayan ve kavranamayan yazınsal bağıntılar, yazınlar arasındaki ilişki, yazın yoluyla gerçekleşen dil ve kültür çevreleri arasındaki düşünsel ilişkiler, çeşitli yazınlar arasındaki ayrılıklar ve benzerlikler ve bütün bunlara bakışı içeren yazın kuramı”¹ karşılaştırmalı edebiyat biliminin belli başlı konularındadır.

Edebiyatlar arasındaki ilişki ve onun yoluyla ortaya çıkan dil ve kültür arasındaki düşünsel ilişkiler bağlamında, iki farklı edebiyatın, dönemin veya kültürün sanatçıları edebiyat bilimi çerçevesinde sıklıkla karşılaştırılmış; birbirleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Bu bağlamda Alman edebiyat tarihi bir önem arz eder ki Türk edebiyatından da birçok isim gerek bu edebiyatın yazar ve şairlerinden, gerekse bu kültürün dönemlerinden etkilenmiştir. Bunlardan, çağdaş Alman edebiyat tarihi içerisinde değerlendirilen ‘Yüzyıl Dönümü’, birçok akımı içinde barındırma özelliğiyle önem arz etmektedir.

¹ Onur Bilge Kula, *Alman Kültüründe Türk İmgesi 1, 1.baskı*, 3 cilt (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992) 17.

19. yüzyıl sonunu ve 20. yüzyıl başını kapsayan bu dönem, özellikle birçok akımı içinde barındırmasıyla eski akımlardan ayrılır. Daha önceki dönemlerde yeni doğan bir akım, eskisine tepki olarak ve eski akımın bitiminde tek başına ortaya çıkarken, yüzyıl dönümündeki akımlar natüralizme karşı olarak aynı dönemde edebiyat sahnesinde görünmüş ve bir arada yaşamışlardır. Bu akımlar özellikle 'empresyonizm, sembolizm, yeni klasisizm ve yeni romantizm' akımlarıdır.

Bu dönemin bir arada yaşayan akımlarından sembolizm, 19. Yüzyılın son otuz yılında *sanat için sanat* görüşünü benimsemiş şairlerin kalemlerinden, daha çok manzum eserler olarak ortaya çıkmış, güzel ve mükemmel olana ulaşmak için eserlerde birbirleriyle uyum içinde olan semboller yaratmayı hedeflemiştir. Yeni klasisizm ve yeni romantizm, natüralist düşüncelere karşıt olan diğer akımlar gibi aşırı isyankar bir havaya bürünmemiş, çareyi, büyük akımlardan romantizm ve klasisizme dönüşte bulmuşlardır.

İzlenimcilik anlamına gelen empresyonizm ise, "izlenimlerin ve ruh hallerinin öznel-kişisel bir biçimde yansıtılmasını temel ilke olarak kabullenmiştir."¹ Edebiyatta bu akım, natüralistlerin çevreyi ve insanı olduğu gibi, somut bir şekilde yansıtılmalarını yetersiz bulmuş ve edebiyatı somut dünyanın tarifinden kurtarıp canlı insanı onun temeline oturtmak istemiştir. Bu akıma göre edebiyat artık ruh durumlarını ve izlenimleri sanatlı bir şekilde yansıtmayı ve özellikle izlenimler yaratmayı hedeflemelidir.

Empresyonizm akımının Alman edebiyatındaki en önemli isimleri Schnitzler, genç Thomas Mann, genç Rilke gibi sanatçılardır. Bunlardan özellikle Rilke, kendi özel üslubunu da beslediği bütün kaynaklara eklemiş ve diğer isimlerden ayrılmıştır.

Türk edebiyatından ise 'Yeni İslamcı Akım', çıktığı dönem itibariyle önem arz eder. Eski islami edebiyatın yeniden bir görüntüsü olarak ortaya çıkan bu akım,

¹ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Alman Edebiyatı, 4.baskı* (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1994) 9.

Avrupalı olma yolunda ilerleyen yeni Türk edebiyatında, edebiyatın bu amacını reddeden ve böyle bir dönemde eskiye, daha doğrusu öze dönmeyi hedefleyen bir akım olarak hayat sürmüştür.

Yeni İslamcı Akım; Tanzimat'a kadar süregelen edebiyatın bizi Avrupa karşısında geride bıraktığı düşüncesi ile ortaya çıkan Tanzimat edebiyatı ve onu izleyen diğer akımların, İslamiyet dininden tamamen uzaklaşarak Avrupa edebiyatı gibi bir Türk edebiyatı oluşturmak isteğine karşıt olarak doğmuş, Türk edebiyatını kendi özlerine ve milli değerlerine geri döndürmeyi hedeflemiştir. Böylece, "milletin kendinden uzaklaşması, millî, dinî edebî mazisinden kopup tamamıyla 'başkalaşması'; kendi özüne yabancılaşması, değişim geçirmesi demek olan"¹ yeni Türk edebiyatı bu özelliklerinden kurtulacak ve Batı edebiyatının taklitçisi değil, aksine ona eşit ve milli değerleri içinde taşıyan bir Türk edebiyatı olarak gelişecektir.

Yeni İslamcı Akım, Divan ve Halk edebiyatlarımızın İslamcı anlayışlarına dönmüş, çağdaş İslam edebiyatları ile ilişkiler kurmuş ve bunları yaparken de modern kalabilmeyi başarmış bir akımdır. Kapalı ve bazen anlamsız gibi görünen şiirleriyle özel bir yer edinmeyi başarmıştır.

Bu akımın başlıca temsilcileri, Necip Fazıl Kısakürek öncülüğünde Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu, Erdem Beyazıt, Nuri Pakdil, Rasim ve Alaeddin Özdenören, Akif İnan gibi isimlerdir. Bunlardan Cahit Zarifoğlu, kişiliği ve tarzı ile bu akımın en ilginç ismi olmayı başarmıştır.

Tarzları ve edebiyatlarıyla aralarında bir benzerlik bulunan Rainer Maria Rilke ve Cahit Zarifoğlu, yukarıda da belirtilen karşılaştırmalı edebiyatın konusu 'farklı kültür ve dönemlerin sanatçılarının karşılaştırılması' bakımından ilginç iki isimdir.

¹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı IV, 14.baskı*, 5 cilt (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2008) 670

2. RAINER MARIA RILKE (1875-1926)

Alman Edebiyatı kadar, Dünya edebiyatını da derinden etkileyen Rainer Maria Rilke, şairliğe küçük adımlarla başlamış, dünyayı, geriye büyük bir isim bırakarak terk etmiştir. 19. yüzyılda ortaya çıkıp hemen hemen bütün sanat dallarını etkileyen izlenimcilik (empresyonizm) akımının izlerini taşıyan Rilke, dıştaki etkilerin iç dünyasında bıraktığı izlere dayanarak eserlerini yaratmış ve dünya edebiyatına ismini kazandırmıştır.

2.1. Çocukluk ve Gençlik Yılları

Cumartesiye rastlayan 4 Ocak 1875 tarihinde Prag şehrinin Heinrich Sokağı'ndaki 19 numaralı evde dünyaya gelen Rilke, St. Heinrich kilisesindeki vaftiz töreniyle birlikte René Karl Wilhelm Johann Josef Maria önadını alır.

Subaylık mesleğinde başarısız olduktan sonra ağabeyinin aracılığıyla demiryollarında orta dereceli bir memuriyet alan Josef Rilke ile Praglı güngörmüş yerli bir ailenin (babası Carl Enz) kızı olarak dünyaya gelen, hırslı ve edebiyat düşkünü Sophie'nin başarısız evlilikleri sonucu dünyaya gelir. Aile, Rilke doğmadan bir yıl önce bir kız çocuklarını kaybetmiş, böylece Rilke ailenin tek çocuğu olarak kalmıştır.

Hem annesi, hem de babası tarafından soylu bir aileden gelir. Babası Josef Rilke'nin, Kärsten bölgesinde yaşamış çok eski soylu bir aileden geldiği bilinmektedir. Bu soyu ileride araştırıp ailesini öğrenmeyi kendine iş edinen Rilke, ailesinin izini Kuzey Bohemya'ya kadar sürdürmeyi başarmış, çiftçilikle uğraşan atalarını bile bulmuştur. Annesi ise zaten zengin bir aileden gelmektedir. Anne tarafından dedesi Carl Enz, Bohemya Tasarruf Sandığı yönetim kurulu üyelerindedir. Rilke bir dönem bu ailenin soyağacınının 13. yüzyıla kadar dayandığı konusunda ısrar etmiştir. Ayrıca annesinin edebiyata ve aristokrasiye karşı aşırı ilgisi

de dikkat çeker. Bu edebiyat ilgisi, *Ephemeriden* adlı özdeyiş kitabı gibi küçük bir meyve de vermiştir.

Annesiyle babasının arasındaki gerginlik en sonunda boşanmayla sonuçlanır. Rilke sekiz yaşındayken, anne ve babasının kavgalarına son vermek için şu satırları kaleme alsada bu evliliği kurtaramaz:

“Hoşçakalın

Tanrının iyiliği üzerinize olsun

Korusun sizi, yürüdüğünüz yollarda

Yaşamınızda yalnız mutluluk olsun

Mutsuzluklara dönüp bakmayın asla

Asla! Asla! Asla!

Hoşçakalın şimdi

Adiyö adiyö!

Sizi candan seven oğlunuz

René”¹

Ve Sophie, eşinden boşanarak aristokrasiye ve saraya yakın olmak arzusuyla Rilke ile birlikte Viyana'da yaşamaya başlar.

Anne ve babasının evliliği ve karakterleri dolayısıyla kişiliğini ve sanatını etkileyecek bir hayat Rilke'nin önünde uzanmaktadır. Çocukluğuna ait resimlerden de bilindiği gibi, evliliğinden umduğunu bulamayan annesi tarafından şımartılarak ve altı yaşına kadar kız elbiseleri giydirilerek büyütülmüş olması, Rilke'nin annesiyle olan ilişkisini derinden etkilemiş, bu ilişkinin nefret ve sevgi arasında karmaşık bir hâl almasına neden olmuştur. Şair, engellenmiş sorunlu çocukluğunu annesine bağlamasını ve ona karşı içinde taşıdığı duyguları ilerleyen dönemlerde bazı eserlerinde açık bir ifadeyle dile getirmiştir. Çocukluğundaki korkuya sebep olan,

¹ Stefan Schank, *R.M.Rilke Kalbin İşi - Yaşam Öyküsü, 1.baskı*, çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Cem Yayınevi, 2009) 16.

onun rahatını ve en önemlisi yalnızlığını bozan bu kadın, Rilke için bir tehlikedir. Bir mektubunda annesiyle ilgili şu satırlara rastlanır:

"Annem Romaya geldi ve hâlâ burda. Onu seyrek görüyorum, ama sen de bilirsin - onunla her karşılaşma bir çeşit geriye dönüştür... Kaybolmuş, gerçek dışı, hiçbir şeyle bağıntısı olmayan ve bir türlü ihtiyarlamayan bu kadını görmek zorunda kaldım mı içimde o korkuyu, çekip gittikten, kaçıp kurtulduktan yıllar sonra da ondan yine yeterince uzaklaşmadığım düşüncesini duyuyorum."¹

14 Ekim 1915 tarihli Münih'te kaleme aldığı bir şiirinden aldığımız şu dizeler de annesine duyduğu garip duyguların bir kanıtıdır:

"Gördün mü, annem yıkıyor beni
Taş taş alıp üstüme koydum
Küçük bir ev kurdum, tam bitti işim
Gördün mü, annem geliyor şimdi
Geliyor annem, yıkıyor evimi, gördün mü..."²

Rilke'nin, kendinden büyük kadınlara sığınma isteğinin, sık sık kadınların peşinden koşmasına rağmen bir kadına bağlanamamasının ve kısa süren evliliğinin nedenleri, annesiyle olan bu garip ilişkisinin altında yatmaktadır.

Rilke'nin babasına olan duyguları ise annesininkine oranla daha olumludur. Aralarında, çoğu zaman birbirlerini anlamadıkları bir ilişki var olsa da, Rilke babasına karşı tereddütsüz bir sevgi duyar. Hatta onun öleceği ihtimali üzerine duyduğu korkusunu 1923 yılında Kontes Margot Sizzo'ya yazdığı bir mektupta açıkça yazmıştır:

¹ Aytaç 54.

² Rainer Maria Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar*, 2.baskı, çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Cem Yayınevi, 2001) 63.

" Anımsıyorum da, babamla birbirimizi anlayıp karşılıklı birbirimizin değerini teslim etmek hiç de kolay olmazdı bazen; böylesi durumlarda bile doğrusu onu ne çok severdim. Sık sık öyle olurdu ki, ya bir gün babam ayrılıverirse aramızdan diye ansızın bir düşünce geçerdi zihnimden; o zaman aklım karışır, yüreğim sanki parçalanacakmış gibi çarpmaya başlardı."¹

1882 yılında Alman İlkokulu'na başlayan Rilke, okulun yabancı dili dolayısıyla Bohemce ve bizzat annesinden Fransızca öğrenir. Okulunda başarılı bir öğrencidir, fakat rahatsızlıkları dolayısıyla okula fazla gidemez. 1884 yılında ilk şiirini yazmış, 1886'te ise babasının başarısız olduğu askerlik mesleğinde şansını denemek adına St. Pölten ve Moravya-Weisskirchen'deki askeri ortaokullara gitmiş, ancak gerek bedensel rahatsızlığı, gerek ruhsal güçsüzlüğü nedeniyle babasının iznini de alarak 1891 yılında okuldan ayrılmıştır. Kısa bir süre sonra subay olma düşüncesi Rilke'yi tekrar sarsa da, kendi isteğiyle bu düşünceden vazgeçer. Askeri okullarla ilgili hayatını sanatsal açıdan ele almak isteyen Rilke, askeriyenin zorluklarını ve kendi üzerindeki etkilerini anlatacağı bir roman yazmayı düşünür, ancak bu düşünce bir tasarı olarak kalır.

Amcasının da yardımlarıyla Prag'da hümanist bir lise öğrenimine başlayan Rilke, bu öğrenimi 1895 yılında başarıyla dışarıdan tamamlar. Ayrıca 1894 yılında Strassburg'ta ilk küçük kitabı olan *Leben und Lieder (Hayat ve Şarkılar)* adlı eserini yayımlar.

2.2. Üniversite Yılları, Lou Andreas-Salomé ve Rusya Gezileri

Fakat ne askeriye, ne de lise öğrenimidir Rilke'yi geliştiren. Onun asıl gelişimi liseden sonra başlar. Liseden sonra Münih'e geçen Rilke, burada üniversiteye kaydolarak tarih, sanat tarihi, Alman edebiyatı ve felsefe dersleri alır. Üniversiteden arkadaşlarıyla çok fazla iletişim hâlinde olmayan şair, üniversite hocalarından destek görür ve edebiyat çevrelerine girerek bu topluluklardan arkadaş

¹ Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar* 62.

edinir. Bu arada az çok ismini duyuracak çalışmalarına da imzasını atmaya devam eder.

Leben und Lieder adlı eserini 1985 yılında *Larenopfer*, 1986'da *Traumgekrönt*, 1987'de ise *Advent* adlı eserleri izler. Bugün sekizi elimizde olan oyunlarından *Im Frühforst* ve *Jetzt und in der Stunde unseres Absterbens* bu dönemde sahneye koyulur. Öykülerinin çoğunu bu dönemlerde yazan Rilke'nin *Am Leben hin* ile *Zwei Prager Geschichten* adlı kitapları 1898 ve 1899 yıllarında Bonz Yayınevi tarafından basılır. 1900 yılında ise *Vom lieben Gott und Anderes*, Insel Yayınevi tarafından baskıya alınır ve bunu Axel Juncker Yayınevi tarafından yayımlanan *Die Letzten* adlı eseri izler.

Rilke'nin bu yılları sadece bu eserleri üretmekle kalmaz, *Wegwarten-dem Volke geschenkt* adındaki dergiye de imzasını atan Rilke, mesleğiyle ilgili olarak Viyana, Dresden, Budapeşte, Venedik ve Floransa gibi şehirlere gider. Bu yaşlarında, yılın bir ayını da annesine ayıran şair, Gardesee'ye, onu ziyarete gider.

Üniversite hayatı, Rilke için önemli bir yol ayrımı olacak olan Lou Andreas Salomé adındaki kadınla tanışmasının ardından gerekli önemde devam etmez. 1996'da Münih'e taşınan Rilke'nin, Jacob Wassermann ve Wilhelm von Scholz gibi isimlerden sonra tanıştığı Bayan Salomé, Rilke'den on dört yaş büyük, bir Rus generaliyile onun Alman eşinin kızıdır ve sanat camiası içerisindedir. Rilke bu kadının etkisi altında kalmış, adını Rainer Maria olarak değiştirmiş, el yazısına yeni bir özen ve biçim vermiştir. Bayan Salomé'nin etkisi bu kadarla kalmaz, Rilke artık izlenimciliğin etkisini yavaş yavaş kaybeder ve istediklerini mistik bir yapıyla lirik bir tonda dile getirmeye başlar. Lou'ya karşı duyduğu aşk ve güven sonsuza dek sürecektir. Birliktelikleri çok uzun sürmese de, Lou'nun etkisi ölümüne dek Rilke'nin üstünde olur. Her sıkıştığında, her ruhsal bunalıma girdiğinde Lou'ya sığınmış ve ondan yardım almıştır. Ona duyduğu aşk ve güveni dini bir havaya bürüten şair, bu duygularını ilerleyen yaşlarında yazdığı *Stundenbuch* adlı eserindeki bir şiirle belgeler:

“Söndür gözlerimi: seni görebilirim,
tıka kulaklarımı: işitebilirim seni,

ve ayaklarım olmadan sana gelebilirim,
ve ağızım olmadan da seslenebilirim seni.
Kır benim kollarımı, seni sararım
kalbimle sarar gibi bir elle,
sıkı kapat benim kalbimi, beynim atar,
ve atarsan kalbimi ateşe,
taşırım seni o zaman kanıma katar.”¹

Rilke, Bayan Salomé'nin peşinden Münih'ten ayrılıp Berlin'e gider, Andreas ailesine yakın bir evde yaşamaya başlar. F.C. Andreas'ın Göttingen'e gidişinin ardından Lou ile bir arada yaşaması onu değiştirir, artık hayata başka gözle bakmaya başlar.

Salomé'nin yanında yaşadığı en önemli olayların başında, onun ülkesi Rusya'ya iki kez birlikte gitmeleri gelir. 1899 ve 1900 yıllarında gerçekleştirdiği bu gezilerde Rilke, Rusya'yı kendi ülkesiymiş gibi ziyaret eder. Rus halkının sıcaklığını da hissedeceği bu geziye çıktıklarında onları Tolstoy karşılar. Rusya'da bulunduğu esnada ressam Pasternak ve Repin ile tanışır. Rusya'daki dindarlığı iyiden iyiye hissedip gördüğü bu gezinin en büyük kanıtı, önemli eserlerinden bazılarını burada tamamlamasıdır, ayrıca *Stundenbuch* adlı büyük eserinin ilk bölümünün otobiyografik özelliği bu gezilere dayanır.

Rusya'ya yaptığı ikinci geziden önce Bayan Salomé ile birlikte Rusça çalışır, Rus kültürünü ve edebiyatını öğrenmeye başlar. İkinci gezileri esnasında Moskova ve Petersburg haricinde ülkenin güney illerinde de bulunur. Bu gezinin en büyük izlenimleri arasında köylü şairi Spiridon Drozzin ile tanışma ve Lev Tolstoy'u, yanına hep bir oğul gibi varılan bu ak pak ihtiyarı bir kez daha ziyaret edebilmesi bulunur.

¹Rainer Maria Rilke, *Hac Üzerine – Dualar Kitabı 2, 1.baskı*, çev. Yüksel Pazarkaya, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2008) 24.

Rus kültürünü, tarihini, edebiyatını ve dilini öğrenmesinin meyvelerini de ileride vermeye çalışır. Çehov, Dostoyevski ve Drozzin gibi yazar ve Şairlerin bazı eserlerini Almancaya evirir. Rus sanatını Almanya'ya tanıtmaq ve bu çevirilere devam etmek istese de, bu tasarısını gerekleŐtirezemez.

Rusya gezisi esnasında Rilke'nin ruh sağlığı bozulur ve bir müddet tedavi görmeye mecbur kalır. Bunun zerine Bayan Salom, Rilke'nin sağlığı ve sanatının etkilenmemesi için ona artık grŐmemeyi, mecbur kalmadıkları sürece mektuplaŐmamalarını teklif edince Rilke, Bayan Salom'den uzaklaŐmaya karar verir.

Hayatının son dönemlerinde Rilke, Rusya gezilerinin önemini Şu satırlarla dile getirmiştir:

“EŞsiz Paris 1902 yılından itibaren nasıl benim biçimleme isteğimin temeli olduysa, Rusya da belli bir anlamda benim yaŐantımın ve algılayıŐımın temeli oldu.”¹

2.3. Worpswede-Westerwede Yılları, Evliliği ve Paris Seyahati

Bayan Salom'nin görüŐmeme isteği zerine Floransa'dan tanıdığı ressam Vogeler'in çağrısına uyar ve Worpswede'ye gider. Doğasıyla ona bir nebze Rusya'yı hatırlatan Worpswede'de hayatlarını sanata adayan ressamların yanında kendini güvende hisseder. Ressam Paula Becker ve ileride eşi olacak heykeltıraş Clara Westhoff'la tanışması da burada olur.

Bayan Salom'nin, ruh sağlığından dolayı engel olmak istemesine rağmen, Rilke, 1901 yılında yirmi iki yaŐındaki Clara Westhoff'la evlenir, fakat ikisi de bu evliliğin bir beraberlik değil, ‘iki yalnızlık’tan kurulu olacağının farkındadır. EŞiyle birlikte, Worpswede'ye çok yakın olan Westerwede'de bir köy evine yerleşir. EŞinin kendi çalışmalarını da sürdürdüğü bu evde Rilke, *Stundenbuch*'un ikinci bölümü olan

¹ Aytaç 57.

Das Buch von der Pilgerfahrt adlı eserini tamamlar. Ayrıca Clara ile evliliğinden Ruth adında bir kızı doğar.

1902 yılında üniversiteyi bırakmasından dolayı akrabalarının bursu kesmesiyle Rilke maddi sıkıntıya düşer. Bu sebeple günlük bir gazete için deneme ve kitap tanıtımları yazmaya başlar, Thomas Mann ve Hermann Hesse gibi yazarların eserlerini tanıtır. Ayrıca *Worpswede* adında, buranın yazar ve şairlerinin üzerine bir monografi hazırlar. Bir sanat tarihçisi tarafından yayınevine verilmek üzere Rodin'le ilgili bir kitap siparişi alır. Bu sebeple bir süreliğine Paris'e gider. Hazırladığı kitabı, maddi sıkıntıların etkisiyle ayrılma kararı almış olsa da eşine adar. Bu arada eşi de Rilke'nin ardından Paris'e gitmiştir. Kızları Ruth'u ise Clara'nın anne ve babası bakmak üzere yanlarına almışlardır.

Paris'te Rodin ile buluşması, Rilke'nin, bundan sonra sanatçı olarak hayatını nasıl sürdüreceğini de belirler. Paris'te birçok yeri gezip gördükten sonra Rodin'le görüşmeye başlayan şair, bir gün ona bir sanatçı olarak nasıl yaşaması gerektiğini sorunca ondan, artık kendi felsefesini oluşturacak şu sözleri duyar:

“Çalışmak, yalnızca çalışmak ve sabretmek.”¹

Fakat Paris şehrinin kasveti ve boğuculuğuna dayanamayarak 1902 yılında Viareggio'ya kaçır ve burada *Stundenbuch*'un üçüncü bölümü olan *Von der Armut und vom Tode* adlı eserini kaleme alır. Fakat Paris'e döndükten sonra yine huzuru bulamaz Rilke, evliliği iyi gitmemektedir, yoksulluk ve zorluklar peşini bırakmaz. Bir ara eşiyile birlikte Worpswede'ye geri dönse de, buraya artık yabancılaşmıştır. Kayınpederinin evinde de barınamazlar. Bu sebeple Venedik ve Floransa'nın ardından Roma'ya giderler. Eşiyile ayrı ayrı yerlerde kalmaya başlarlar, evliliklerinin çoğu kısmını bu şekilde ayrı geçirmişlerdir.

¹ Schank 80.

Rilke, 1904 yazı ve kış başında İsveç'te bulunur. 1904 yılı bir önem daha arz eder ki, şair, en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge* adlı romanını yazmaya başlar, fakat bu eseri bitirişi ancak 1910 yılını bulur. Bu konuyla ilgili Bayan Salomé'ye yazdığı bir mektupta şu sözleri sarf eder:

“Birden gördüm ki, artık eskisinden çok daha fazla şey algılayabilen bakışım gibi çalışma yöntemim de değişmiş, sanırım bundan böyle bir kitabı on günde ya da on gecede yazmak gibi bir şey söz konusu olamayacak, her yazacağım şey için uzun ve sayısız zamanlar gereksineceğim.”¹

İsveçli yazar Ellen Key ile dostluk kuran Rilke, bir süre sonra ona Roma'nın boğuculuğundan bahseder ve bu kadının daveti üzerine Schonen'deki çiftliğine gider. Bir süre sonra kahramanı Malte'nin memleketi Kopenhag'ı görür ve hayranlık duyar. Jacobsen ve Kierkegaard'ı kendi dillerinde anlamak için Danca öğrenir ve çeviriler yapmaya başlar.

Fakat Rodin'le kurduğu dostluk üzerine yolu tekrar Paris'e düşer ve buraya yavaş yavaş yerleşir. 1905 yılından itibaren Insel Yayınevi artık Rilke'nin eserlerini kendi bünyesinde toplamaya başlamıştır. Aynı yıl Rodin'le bir anlaşma yaparak onun evinde kalmaya başlar. Rodin yaşantısı Rilke'yi derinden etkiler, bu büyük sanatçıya duyduğu hayranlık onun yolunu da çizmiştir: İrade gücü ve çalışmak.

"Bu büyük ustayı böyle büyük yapan şeyin ne olduğu bir gün anlaşılacaktır: Yani o, tek özlemi bütün gücüyle kendi sanat malzemesinin alçak ve kati varlığına girmek olan bir işçiydi. Burada hayattan bir çeşit fedakârlık söz konusudur; ama işte asıl bu sabır sayesinde başarmıştır."²

¹ Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar* 77.

² Aytaç 58.

Fakat 1906 yılında Rodin ile aralarında geçen bir husumet sonucunda Rilke, Rodin'in yanından ayrılarak bir otele yerleşir. Rodin yaşantısının onun yalnızlığını tehdit ettiği düşüncesinden dolayı onun yanından ayrılışı bir bakıma Rilke'ye rahat bir soluk aldırır. 1906'yı 1907 yılına bağlayan kışı Capri'de geçirir ve bu kış kaleme aldığı şiirlerin birçoğu *Neue Gedichte* olarak Insel Yayinevi tarafından yayımlanır.

2.4. Ustalık Yılları, Gezileri ve Savaş Yılları

Insel Yayinevi'nin Rilke'ye sağladığı düzenli gelir sayesinde Rilke Paris'teki otel odasından ayrılır ve 1908'den itibaren Rue de Varenne'deki Biron sarayında kalmaya başlar. Kısa bir süre sonra saraya hayranlık duyan Rodin de atölyesini buraya taşır. Rilke, *Neue Gedichte Anderer Teil* kitabını Rodin'e adayarak bir süre önce yaptığı haksızlığı gidermeye çalışır. Bu sırada çevresinde artık daha çok Fransız dostları vardır ve Paris, Rilke'de zamanla daha fazla yer etmeye başlar. Artık Rilke için çalışmak demek olan bu şehir, Tanrı vergisi esinlerden, insanın kendisinin davet edip yazıya geçirdiği esinlere geçiş demektir:

"Başka yerde görmek ile çalışmak ne kadar değişiktir birbirinden... Oysa burada her ikisi de sanki birbirinin aynı."¹

Bu duygular içindeyken *Malte Laurids Brigge'nin Notları* biraz kesintiye uğrar ve birini, ölen ressam Paule Becker'e adadığı iki ağıt yazar. Malte romanı ise 1908 sonunda bitmeye başlamıştır. Paris'teki gezdiği bütün yerler, şehrin insanları, yoksullukları, hastalıkları Malte'de bir bedene kavuşur ve eser 1910 yılında Insel Yayinevi tarafından okuyucuya ulaştırılır.

Malte'nin etkisiyle Avrupa'nın iyice içine girmiş olan şair, bu kıtadan biraz uzaklaşarak soluk almak, yeni dünyalara gidip buraları tanımak, bir nevi saklanmak, kaçmak ister ve bir çağrıya uyarak Kuzey Afrika'ya gider. Cezayir, Kartaca, Tunus gibi ülkeleri gezerek Arap kültürüyle tanışır. Bu gezi onu alıp en sonunda Mısır'a ulaştırır. Tanıdığı bu yeni ve mistik dünya onu Arapça öğrenmeye zorlar ve şairde

¹ Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar* 83.

Kuran-ı Kerim'i okuyup inceleme isteğini doğurur. Böylece Rilke yeni bir dünyaya, yeni bir sanata ve yeni bir Tanrı imajına kavuşur.

1911 yılında geziden yorgun düşüp Paris'e dönen Rilke, karısı Clara ile anlaşmalı olarak ayrılmaya karar verse de, bu isteği bir türlü gerçekleşmez. Anton Kippenberg ile eşi Katherina ve Prenses Marie Thurn ile Prenses Taxis Hohenlohe ile kurduğu dostluklar onun koruyucusu olmaya başlar ve bu isimler sayesinde Goethe'yi ve Weimar'ı okuyup inceler. Prenses Taxis ona derinliği bakımından Bayan Salomé kadar yaklaşmıştır. Şairi Duino'daki şatosunda haftalar, hatta aylarca misafir eder. Bir süre sonra prenses gidince şatoda yapayalnız kalan şair, 1912 yılında Duino ağıtlarından ilk ikisini yazar, on şiirden oluşan *Das Marienleben* yine orada yazılmış ve prensese armağan edilmiştir.

Yeni bir seyahat arzusuyla 1912'de İspanya yolculuğuna çıkar. Ağıtları yazmaya devam ederken, daha önce Afrika'dayken tanıştığı Arap kültürü ve Kuran'la burada derinlemesine ilgilenmeye başlar. Rilke'nin Hıristiyanlık dininden uzaklaşması işte bu yıllara ve İspanya gezisine rastlar. Kuran'ı incelemesiyle İslamiyet ve Hz. Muhammed'in kişiliğine duyduğu hayranlık artar. Ağıtlardaki melek imajının da Hıristiyanca değil, Müslümanca olduğunu bizzat belirten şair, Prenses'e yazdığı bir mektupta bu dinin ve peygamberinin kendisini nasıl büyülediğini şöyle anlatır:

“Üstelik şunu bilesiniz prensesim, ben Kordobo'dan bu yana nerdeyse kızgın bir Hıristiyanlık düşmanlığına kapıldım; Kuran'ı okuyorum, bana göre yer yer öyle bir sese bürünüyor ki bütün benliğimle bu sese katılıyorum, aynı org içinde bir rüzgâr gibi.”¹

1913 yılında Paris'e geri dönen Rilke, yine aynı yıl Paris'ten ayrılır. Göttingen'e giderek Bayan Salomé'yi, Leipzig ve Weimar'a giderek Kippenberg

¹ Aytaç 59.

çiftini ziyaret eder. Ardından savaşın patlak verdiği 1914 yılında Berlin'e, daha sonra da eşi Clara ile kızı Ruth'un yaşadığı Münih'e geçer.

Savaş yıllarına kadar kendisinin evi gibi olan, ona olumlu ve olumsuz duyguları bir arada çağrıştıran Paris şehri, görüldüğü gibi onun için hiçbir zaman yerleşik bir hayat anlamında olmamıştır. Şair, bir yerde kalmak fikrini kısa seyahatleriyle sürekli bölmüştür.

1915'in Kasım ayında, hatırı sayılır dostlarını, kararın iptali için araya koymasına rağmen askere alınır. Artık her zamankinden daha kapalı bir ruh hâline bürünmüştür. Şairin içe yönelip dışa bütün kapılarını kapatmış ruh hâli savaşla birlikte daha da derinleşir. Bu durum, eşi ve bazı sanatkârlar tarafından yapılan büstlerine de yansır. Savaşın sonuçlarının insanlar için hiç hoş olmayacağını farkına varmaya başlayan Rilke, savaşın henüz başındayken, 19 Ekim 1914 tarihli bir mektubunda Axel Juncker'e şu satırları yazar:

“Ne kadar istesem, savaş şarkıları yazabilecek biri değilim. Ağustosun ilk günlerinde kaleme alınmış birkaç şarkıyı Insel'in yeni savaş yıllığında okuyabilirsiniz, - ama bunları savaş şarkıları olarak görmek doğru değil; ayrıca, bu şarkıların bir başka yerde basılmasına karşıyım.”¹

1916 yılına kadar Avusturya ordusuna hizmet verdikten sonra (terhisinden sonra bir süre daha Viyana'da kalır) Almanya'ya geçer ve savaşın onda bıraktığı uyuşukluğu ve yalnızlığı aşmaya çalışır ve politika bakımından çevresinin tersine derin bir sessizliğe bürünür.

2.5. İsviçre Yılları ve Ölümü

1919 yılına gelindiğinde Rilke geleceğinin yönünü çizmek ister. O sırada Münih'te bulunan şair Bayan Salomé'yle görüşmeyi planlarının ilki olarak belirler. Bayan Salomé de Rilke'yi görmek için Münih'e gelir ve bir süre burada kalır. Bu,

¹ Schank 126-127.

şairle Lou'nun son kez bir arada oluşlarıdır. Haziran ayında Rilke Almanya'dan ayrılır. Bir yıl önce Zürih Hottingen Kitap Kulübü tarafından yapıtlarından bazılarını okuması için dinletiyeye davet edilmiştir. İlk başlarda kısa bir gezi olarak planladığı bu yolculuk temelli olur ve bir daha Almanya'ya dönüş yapmaz.

Şair, bu kadar seyahati, tek bir şehirde kalıcı olarak yaşamadığını, en güzel kendi kelimeleriyle ifade etmiştir. 26 Haziran 1921 tarihli Rolf Freiherr von Ungern-Sternberg'e yazdığı mektupta, kendine sürekli yeni vatanlar edinişinin sebebini açıklar:

“Doğup büyüdüğüm kent bana gereği gibi bir yurt olmadı (işe yarar bir vatan bilinci vermedi bana), havası ne benim soluyabileceğim havaydı, ne uçup havalanacağım. Bu yüzden ben de kaçınılmaz olarak kalacağım yerler seçtim kendime.”¹

Zürih'e gittiğinde on günlük oturma iznini uzatmak Rilke'nin ilk işi olur. Çünkü artık ne savaşı görmüş Almanya ile Avusturya, ne Prenses Taxis'in kendisine kucak açtığı İtalya, ne de bir zamanlar nefret edip şimdi onu büyüleyen Paris, onun hayatını devam ettirebileceği bir yerdir. Bu yüzden İsviçre'de kalma düşüncesi yavaş yavaş yerleşir Rilke'nin aklına ve İsviçre'ye ısınmaya çalışır. Dinleti tek seferden, çok sefere dönüşmüş, farklı şehirlerde de yapılmaya başlamıştır. Ayrıca daha önce hiç tanıdığı olmayan bu ülkede yeni dostlar edinir, hatta Paris'ten tanıdığı, ressam Bayan Klossowska gibi bazı dostlarıyla da karşılaşır. Yavaş yavaş İsviçre'nin konukseverliğine kendisini bırakmaya başlar.

Bu arada ağıtları yazıp tamamlaması için de bir yer aramaya koyulur. Şu anki tek sıkıntısı bu ağıtları bitirebilmektir, bu iş onun yüreğinde garip bir sancıya dönüşmüştür artık. Önce Bern ve Basel'e gider ve burada İsviçre'nin tarihini görüp inceler. Önce Bern ve Basel'e gider ve burada İsviçre'nin tarihini görüp inceler. Önce Bern ve Basel'e gider ve burada İsviçre'nin tarihini görüp inceler. Önce Bern ve Basel'e gider ve burada İsviçre'nin tarihini görüp inceler. Önce Bern ve Basel'e gider ve burada İsviçre'nin tarihini görüp inceler.

¹ Schank 136.

kalır ve ağıtlar için istediği yalnızlığa kavuşmasına rağmen yine yoğunlaşamaz. Kış sonunda burada Paul Valéry'nin yapıtlarıyla ilgilenir.

Bir ara Bayan Klossowska ile Valais ve daha içerilere doğru bir geziye çıkar ve Sierre'ye kadar gider. Burada on üçüncü yüzyıldan kalma Chateau de Muzot kulesini görünce, az eşyalı, aydınlatılması zor bu kuleye taşınma kararı alır ve kule bir sanatçı koruyucusu tarafından kiralanır. Rilke 1921 Temmuz ayında kuleye taşınır, kule daha sonra da satın alınır.

Muzot şatosunda tam bir yalnızlığın içine gömülen şair, Noel'i de şatoda yalnız başına geçirir. Fakat bu yalnızlık Rilke'ye olumlu şekilde döner, ağıtlar yedi gün içerisinde tamamlanır. Birkaç gün sonra son ağıt üzerine tekrar çalışsa da, ağıtlar kısa süre içinde tamamlanmış olur. Bu müjdeyi ilk olarak Insel Yayınevi'nin sahibi Bay Kippenberg'e, Bayan Salomé'ye ve Prensess Taxis'e verir. Prensess Taxis'e yazdığı mektubunda bu olayı şu satırlarla anlatır:

“Hele şükür, Prensess, hele şükür ağıtların tamamlandığı haberini sanırım duyurabilirim size; oh ne mutlu, ne mutlu bir gün, bu haberi iletiyorum. On ağıt! Bir tarihte başı Duino'da yazılmış bu son ağıttan, o zaman da son olduğu bilinen bu son ağıttan hâlâ titriyor parmaklarım. Demek tüm engelleri aşarak gelebildim buraya kadar. Hepsi de sizin eseriniz Prensess, sizin olmayıp da kimin olacak! Duino Ağıtları koyacağım yapıtın adını.”¹

Duino Ağıtları'nın bitirildiği 1922 başı Rilke için bereketli geçmiştir. Ağıtlardan önce başladığı *Sonette an Orpheus* adlı şiirlerini de bitirir. Yine aynı dönemde, ölümünden sonra ortaya çıkacak olan *Genç Bir İşçinin Mektubu* adındaki hayali mektubunu da kaleme alır. Bundan sonraki zamanını, özgün eser yaratmak yerine Valéry'nin şiirlerini çevirmekle harcar.

¹ Rilke, *Genç Bir Şaire Mektupları* 98.

Her geçen gün sağlığı kötüye gitmeye başlar. Yoğun geçen bu 1922 başı Rilke'de aşırı yorgunluğa sebep olur ve Rilke hastalanır. Sanatoryumda geçirdiği günler maalesef şairin sağlığını yerine getirmez. Hastalığı ağırlaşır, yorgunluğu devam eder.

1925 yılında son kez Paris'e uzun sürmeyecek bir gezi yapar, birçok tanıdağk isimlerin de içinde olduğu eski dostlarıyla görüşür ve Muzot'a geri döner.

Hayatının bu son zamanlarında son özgün yapıtı diyebileceğimiz bazı Almanca şiirleriyle birlikte Fransızca şiirlerini yazmaya başlar. 1924'ten beri yazdığı Fransızca şiirlerini, *Vergers* adıyla, *Quatrain Valaisans* ile birlikte 1926 yılında Paris'te yayımlar.

Fakat 1926 senesi, Rilke için çok iyi bir yıl olmaz. Hastalığı gittikçe ilerler. Hastalıktan kurtulamayacağını anlayan şair bir vasiyetname yazar. Vasiyetinde nerede gömüleceğini, mezar taşında aile armasının bulunmasını ve şu sözleri taşa eklemelerini istediğini yazar:

“Gl, oh katıksız çelişki, sevinç / Kimsenin uykusu olamamak onca / gözkapağı altında.”¹

Bir süre daha Muzot'ta kaldıktan sonra Val-Mont'a geçer. Artık tamamen kötüleşmiştir. Hastalığının, tedaviye cevap vermeyeceği kesin olan akut lösemi olduğu tespit edilir. Bu esnada bazı enfeksiyonlar da kapar. 13 Aralık'ta Lou'ya bir veda mektubu yazdıktan on altı gün sonra, 29 Aralık 1926 tarihinde Val-Mont'ta hayata gözlerini yumar. 2 Ocak 1927'de Raron Mezarlığı'na defnedilir.

2.6. Kronoloji

1875- Prag şehrinde dünyaya geldi.

1882 - İlkokula başladı.

¹ Schank 162.

- 1884** - Rilke'nin anne ve babası boşandı. Rilke, annesiyle kaldı.
- 1886** - St. Pölten'deki askeri ortaokuluna başladı.
- 1890** - St. Pölten'deki askeri ortaokulun alt bölümü bitirip Mäherisch-Weisskirchen'deki askeri ortaokulun üst bölümüne başladı.
- 1891** - Rahatsızlığı nedeniyle okulu bıraktı.
- 1892** - Sonbahardan itibaren lise olgunluk sınavına hazırlandı.
- 1894** - İlk kitabı *Leben und Lieder* yayımlandı.
- 1895** - Lise olgunluk sınavını verdi. Üniversitede sanat ve edebiyat tarihi, felsefe dersleri aldı. Şiir kitabı *Larenopfer* yayımlandı. *Wagwarten* dergisinin ilk sayısı çıktı.
- 1896** - Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakültesi'ne devam etti. Münih Üniversitesi'nde sanat tarihi, estetik dersleri aldı. *Jetzt und in der Stunde unseres Absterbens* adlı oyunu Prag'ta sahnelendi.
- 1897** - Lou Salomé'yle tanıştı. *Traumgekrönt* adlı şiir kitabı yayımlandı. *Im Frühfrost* adlı oyunu Prag'ta sahnelendi.
- 1898** - Floransa ve Viareggio'ya geziye çıktı. *Das Florenzer Tagebuch* adındaki günlüğü kaleme aldı. *Das Schmargendorfer Tagebuch* adlı günlüğünü yazmaya başladı. *Advent* adlı şiir kitabı, *Am Leben hin* adlı öykü kitabı ve *Ohne Gegenwart* adlı oyunu yayımlandı.
- 1899** - Rusya'ya ilk gezisine çıktı. *Stundenbuch* adlı kitabının ilk bölümünü yazdı. *Zwei Prager Geschichten* öykü kitabı, *Mir zur Feier* adlı şiir kitabı ve *Die Weisse Fürstin* oyunu yayımlandı.
- 1900** - Rusya'ya ikinci gezisine çıktı. Worpswede'ye yerleşti. *Worpswede Tagebuch* adlı günlüğüne başladı. *Geschichten von lieben Gott* yayımlandı.
- 1901** - Clara Westhoff'la evlendi. Kızı Ruth dünyaya geldi. *Stundenbuch*'un ikinci bölümünü yazdı. *Die Letzten* öykü kitabı yayımlandı. *Das Tägliche Leben* adlı oyunu sahnelendi.
- 1902** - *Das Tägliche Leben* ve *Das Buch der Bilder* yayımlandı.
- 1903** - *Stundenbuch*'un üçüncü bölümünü yazdı. *Worpswede* ve *Auguste Rodin* yayımlandı.
- 1904** - *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge* üzerine çalışmaya başladı. *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Otto Rilke* yayımlandı.
- 1905** - Rodin'in yanında kaldı. *Stundenbuch* yayımlandı. *Cornet* ilk kez kitap olarak yayımlandı.

- 1906** - Babası öldü. *Das Buch der Bilder* ikinci baskıyı yaptı.
- 1907** - *Neue Gedichte* yayımlandı.
- 1908** - *Der neuen Gedichte anderer Teil* yayımlandı.
- 1909** - Provance, Avignon ve Paris'e gitti.
- 1910** - Kuzey Afrika gezisine çıktı. *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge* yayımlandı.
- 1911** - Duino Şatosu'nda kaldı.
- 1912** - Duino'da ilk ağıtları ve *Marienleben*'i yazdı. İspanya'ya gitti.
- 1913** - *Marienleben* yayımlandı.
- 1914** - Savaş başlayınca *Fünf Gesänge*'yi yazdı ve eser yayımlandı.
- 1916** - Askerlik hizmetinde bulundu.
- 1918** - Münih'e gitti.
- 1919** - Konferans gezileri yaptı. (Zürih, Basel, Bern)
- 1920** - Venedik ve İsviçre'ye geziye çıktı.
- 1921** - Châtaeu de Muzot'a geçti.
- 1922** - Ağıtları tamamladı. *Sonette an Orpheus*'in her iki bölümünü de yazdı. *Der Brief des Jungen Arbeiter* adlı mektubu kaleme aldı. Valéry'den çeviriler yaptı.
- 1923** - İsviçre'ye geziye çıktı. Hastalığından dolayı bir süre sanatoryumda kaldı. Daha sonra Val-Mont Sanatoryumu'na geçti. Ağıtlar ve soneler yayımlandı.
- 1924** - Val-Mont Sanatoryumu'nda kaldı. Fransızca şiirler yazdı.
- 1925** - Paris'e son kez gitti.
- 1926** - Val-Mont Sanatoryumu'nda kaldı. Fransızca şiirlere devam etti. Bu şiirler yayımlandı. Valéry'den çevirilere devam etti. 29 Aralık 'ta Val-Mont'ta öldü.
- 1927** - 2 Ocak tarihinde toprağa verildi.

2.7. Önemli Eserleri

2.7.1. Das Buch der Bilder (İmgeler Kitabı)

Rilke'nin gençlik yıllarına ait şiir kitabıdır. İlk baskısında kırk beş şiir içerirken, ikinci baskısına otuz yedi şiir daha eklenmiştir. İkişer bölüm içeren iki kitaptan oluşmaktadır:

İlk kitaptaki şiirler, giriş şiirleri niteliğindedir ve daha kısadır. İkinci bölümündeki şiirler ise yalnızlık, sezgi ve ilerleme duyguları içindedir. İkinci kitabın

ilk bölümündeki şiirler *balat* karakterini içerir ve uzundur. Bu şiirlerde içsel olayların yoğunluğu dışsal olaylara göre yüksektir. Kitabın ikinci bölümündeki şiirler ise daha çok lirik tonda söylenmiştir.

İlk baskıdaki şiirler, yani bahsedilen kırk beş şiir daha çok yeni romantik motifler içerir. Örneğin, bu şiirlerde *mehtap*, *şövalye*, *melankolik kız* vb. motiflerine sıkça rastlanır. Kafiye, aliterasyon gibi sanatları ustaca işleyen Rilke, çağrışımlar ve lirik özelliklerle de şiirleri süslemiştir. Yeni imgelerle bezenmiş *İmgeler Kitabı*'ndaki şiirler, "Rilke'nin kendi ifadesiyle, ruhun, dış dünyanın soğukluğuna karşı, kendi beden ısıısıyla karşı koymasını, esenlik bulmasını"¹ sağlamaktadır.

Rilke, şiirlerin büyük kısmını Schmargendorf ve Worpswede'de yazmıştır. Özellikle Schmargendorf'ta yazılanlarda Rusya'nın izleri görülür. İkinci baskıdaysa yeni bir şehir teması yerleşir şiirlere. Bu şehir Paris'ten başka bir yer değildir.

2.7.2. Das Stundenbuch (Dualar Kitabı)

Toplam üç bölümden oluşan bir şiir kitabıdır. Bölüm isimleri şöyledir:

- *Vom mönchischen Leben (Keşiş Yaşamı Üzerine)*
- *Von der Pilgerschaft (Hac Üzerine)*
- *Von der Armut und vom Tode (Yoksulluk ve Ölüm Üzerine)*

Rilke'nin olgunluk döneminin başlangıcı sayabileceğimiz bu eserin ilk kitabında, şairin Bayan Salomé ile yaptığı Rusya gezisi temeli oluşturur. Varlığından haberdar olduğu bir Rus keşişini, şiirleri anlatan *Ben* olarak seçer ve bu *Ben*'in Tanrı olan *Sen*'e seslenişleri, bu şiir kurgulamasının temelini oluşturur. İkinci kitapta da sürdürülecek soyut söyleyişin başlangıcı bu ilk kitaptadır. Fakat Rilke'nin bu kitaptaki şiirlerde işlediği Tanrı, kilisenin, İncil'in bilinen Tanrısından ziyade, *Ben*'e bağlı, fakat her şeyin özü ve temeli olan Tanrıdır. 'Sen' hitaplarıyla Tanrıyı sürekli yüceltirken, zaman zaman da 'Ben' hitaplarıyla *Ben*'in Tanrı karşısındaki zayıflığını

¹ Rainer Maria Rilke, *İmgeler Kitabı*, 1.baskı, çev. Yüksel Pazarkaya (İstanbul: Cem Yayınevi, 2009) 7.

vurgulamış, ancak bu vurgulayışta o yüce Tanrının aslında küçük ve onun karşısında değersiz olan *Ben*'in içinde var olduğunu söylemiştir. Böylece kutsal ve mükemmel Tanrı yerine, sanatçının yarattığı Tanrı imgesi ortaya çıkmış olmaktadır. Rilke'nin din hakkındaki düşüncesi de bu eserdeki fikirlerini destekler niteliktedir:

“Din, yaratıcı olmayanların sanatıdır. Onlar duada verimli olurlar: Sevgilerini, şükranlarını ve özlemlerini böylece biçimlendirir ve rahatlarlar.”¹

İlk eserde önemli bir yere sahip olan bu *Ben* ve *Sen* olgularını, Stuttgart Üniversitesi'nden Käte Hamburger şu sözlerle açıklamaktadır:

“Dikkatimizi özellikle elbette merkezdeki duruş olan, algılamak ve adlandırmak isteyen biri olarak 'Duacı-Ben'e' yöneltirsek, bununla bitmediğini görürüz. Duacı, bir sanatçının rolüne bürünür, kendini ressamın, yontucunun, yapı ustasının, şairin suretinde canlandırır. Rilke'nin bakışında, oluşun özüyle ve gizemiyle herkesten önce, kendisini de yaratan ve yapan olarak bilen sanatçı uğraşır.”²

İkinci kitap olan *Hac Üzerine*'nin temelinde ise Bayan Salomé'ye olan duygular yatar. Rilke'nin, bu entelektüel kadınla kurduğu ilişki bir aşk ilişkisinden ziyade, şairin bütün benliğini ve yaşamını etkileyecek bir duygu ilişkisidir. Özellikle beraber çıktıkları Rusya gezisi bu duyguları yoğunlaştırmıştır. Bayan Salomé için gençlik yıllarına, geçmişine bir dönüş olan bu gezi, Rilke için değişik bir Tanrı yaşantısı oluşturmuştur.

Ruth Rehman, bu geziyle ilgili olarak Bayan Salomé hakkında şunları yazmaktadır:

¹ Aytaç 56.

² Rainer Maria Rilke, *Keşif Yaşamı Üzerine – Dualar Kitabı I, 1.baskı*, çev. Yüksel Pazarkaya (İstanbul: Cem Yayınevi, 2007) 7-8.

“Onun yuvaya, Rus çocukluğuna dönüşü, Batı eğitimine ve algılamasına sırt çevirdiği anlamına gelmez. Onun, duygu ile us, dindarlık ile aydınlanma arasında erişmek istediği genişliği, o güzel fiskiye imgesinde olduğu gibi anlar; derinlerden yükselip yine oraya geri düşmek.”¹

Bayan Salomé, bu alıntıdaki anlamda Rilke'nin ruh ikizi gibidir:

“İnanırım henüz söylenmemiş her şeye.
İsterim masum duygularımı kullanmak.
Kimsenin cesaret edemediği söylemeye,
bir zaman istemedenden benim olacak.”²

Bu şiirlerde Bayan Salomé'yi doğrudan görmek imkânsızdır. Ancak Rilke Rusya gezisini şiirler hâlinde bize anlatırken içsellığe dönmüş, bu içsellikte kadın duyarlılığını önemli ölçüde kullanmıştır. Belki de bu kadın duyarlılığı, Salomé'ye olan aşkı ile ilgilidir. İşte Rilke, bu içsel, ruhsal geziyi bir hac gibi görmektedir. Bu eserde bahsedilen hac da şiirdeki *Ben*'in içsel haccıdır. Ayrıca Rus halkının dindarlığı da bu şiirlerin yazımında Rilke'ye yardımcı olmuştur.

Paris yaşantısı üzerine kurulan üçüncü kitap, bu şehirde geçirilen sıkıntılı günlere karşı olarak bir dünya yaratılıp ona sığınmadır. Yaratılan bu dünya iç huzur ve iç özgürlük savaşıdır. Şehirleri Tanrının döküntüsü olarak algılayan Rilke, kurtuluşu da ancak mutlak Tanrı varlığına dönüşte bulmaktadır. Bunu, Manfred Engel şöyle açıklar:

“Bu açmazdan çıkmak için, Rilke kendi şiirsel dünya tasarımını iki yeni söylemle tamamlıyor: 'ölüm doğuran' ve 'yüce yoksul' ile.”³

¹ Rilke, *Hac Üzerine – Dualar Kitabı 2* 6.

² Rilke, *Hac Üzerine – Dualar Kitabı 2* 6.

³ Rainer Maria Rilke, *Yoksulluk ve Ölüm Üzerine – Dualar Kitabı 3, 1.baskı*, çev. Yüksel Pazarkaya (İstanbul: Cem Yayınevi, 2008) 7.

Ölüm doğuran sayesinde ölüm, yaşamla birlikte var olur. Yoksulluk da, şehirlerin bildiğimiz yoksulluğu değil, doğumla birlikte gelen ve her zaman varlığını sürdüren yoksulluktur. Bu durumda yoksulluk, somut değil, aksine düşünsel bir durumdur. İşte bu son kitapta şiirler, bu iki öge etrafında gelişmiş şiirlerdir.

Toplamda üç kitaptan oluşan “eser tümüyle Rilke'nin 'salt ruh hali şiiri'nden (reine Stimmungslirik) bıkararak hayat felsefesinin kültür ve düşünce tarihi şartları altında yavaş yavaş geliştirdiği bir manzum denemedir.”¹

2.7.3. Neue Gedichte und der neuen Gedichte anderer Teil (Yeni Şiirler ve Yeni Şiirlerin Öbür Bölümü)

Rilke'nin ilk usta eseri sayılabilir. Paris'te Rodin'in yanında geçirdiği, sanatındaki dönüm noktası sayılabilecek yıllar, yani onun olgunlaşma sürecinin ürünüdür. Rodin'i tanımakla birlikte “Rilke için derinliğin yerine ya da yanı sıra artık cisimlerin ya da şeylerin, nesnelerin yüzeyini ve bunun anlamını algılayarak, içini görmek gündeme geldi.”²

Böylece bu eserle Rilke, Alman şiirine yeni bir tür de kazandırmıştır: 'Nesne Şiiri'. Bu tür, “nesnelere yaratmak, plastik değil - yazılı nesnelere - el sanatının ürünü gerçeklikler yaratmak programıyla bilinçli bir şekilde oluşturulmuştur.”³

Dualar Kitabı'nda görülen motifler, bu eserde neredeyse tamamen yok olmuştur. Tanrı, ölüm gibi motifler yerine somut ve tek figürleri seçmeyi tercih etmiştir Rilke. Bu durum, *Nesne Şiiri*'nin bir getirisidir. Sanat eserleri, hayvanlar, bitkiler, kişiler, şehirler, onun figürleri olmuştur. Bu şiirlerde “özel algılayış ve bakış, yerini cisimlerin ya da şeylerin, nesnelerin dünyasına bırakıyor, şiir

¹ Aytaç 60.

² Rainer Maria Rilke, *Yeni Şiirler, 1.baskı*, çev. Yüksel Pazarkaya (İstanbul: Cem Yayınevi, 2010) 8-9.

³ Aytaç 62.

nesnelleşirken, aynı zamanda nesneleşiyor.”¹ Nasıl ki Rodin doğayı ve dünyayı resimlerinde yansıtıyorsa, Rilke de dünyayı bir model gibi görüp şiirlerine nakletmiştir. Diğer bir deyişle görmeyi öğrenmiştir.

Eser, *Yeni Şiirler ve Yeni Şiirlerin Öbür Bölümü* alt başlığıyla iki ana bölümden oluşmaktadır.

2.7.4. Duineser Elegien (Duino Ağıtları)

Bu eser, 1912 yılında ilk kez Duino'da kaleme alınıp on yıl sonra Muzot'ta bitirilen on ağıttan oluşmaktadır. Bu ağıtların edebiyatın güçlü örnekleri arasında sayılmasının nedeni, cesur benzetmeler, sembollerin zenginliği, farklı dünyaların çeşitliliğidir. Rilke, bu şiirlerinde hayat denilen süreci efsanevi bir havada işlemektedir.

Eserin ana sembolü *melektir* ve Rilke ağıtları bir gelişim, bir yükseliş çizgisinde işler. Baştaki yakınmalar, son ağıta doğru sevince; çaresizlik, hayatın anlam kazanmasına dönüşür. Meleklerle hitaben yazılan ağıtlarda, şairin kendi sevdiği şeyler, kendi dünyası, temiz ve büyük şeyler sembolize edilmiştir. Şair bu eseriyle izlenimciliğin ötesine geçmeyi başarmıştır.

Şair, 1925 yılında Witold Hulewicz adındaki Polonyalı bir şaire yazdığı mektupta, ölüm ve (öbür) dünya hakkında uzun bir tanım yaptıktan sonra ağıtların ana teması melek figürü üzerine şu yorumda bulunur:

“Ağıtlardaki melek... (o) dönüşümü içinde gerçekleştirmiş olan varlıktır...”²

2.7.5. Sonette an Orpheus (Orpheus'a Soneler)

Bu eser, biri yirmi altı, diğeri yirmi dokuz soneden oluşan iki bölüm içerir. Rilke, bu eserdeki şiirlerini *sonet* türünde yazmıştır.

¹ Rilke, *Yeni Şiirler* 8.

² Rainer Maria Rilke, *Duino Ağıtları*, 1.baskı, çev. Can Alkor (İstanbul:İyi Şeyler Yayıncılık, 1993) 2.

Her iki bölümde de birbirine zıt iki kutup söz konusudur. Örneğin, geleneksel Orpheus mitosunun karşısında coşkulu bir Orpheus vardır. Bazı yerlerde, bu kutupluluk nefes alıp verme, uyuyup uyanma vb. durumların çevresinde gerçekleşir. Soneler, ölüm ile yaşam arasında ilişki kurmayı hedeflemektedir.

Rilke'nin bu şiirlerdeki üslubu diğerlerinden farklıdır. *Dualar Kitabı*'ndaki müzikalite bu eserle birlikte daha da artmıştır ve oldukça olumlu bir havadadır. *Duino Ağıtları*'ndaki olumsuzluk ve ağır üslup bu eserde görülmez. Fakat bütün bu olumlu gelişmeler birdenbire olmamıştır. Örneğin eserde, “ölüm ya da fanilik ve de hayatın tüm diğer zorlukları yok edilemez, edilmemiştir de ama bir farklılık, bir yumuşama ve hatta bilgelik olarak da adlandırabileceğimiz bir kabulleniş ve onaylamadan söz edilebilir.”¹

2.7.6. Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge (Malte Laurids Brigge'nin Notları)

Yazarın otobiyografik bir anlatısı sayılan bu eser, Alman edebiyatında yeni bir tekniğe de imza atmıştır. Geleneksel, olayları peş peşe sıralama tekniği terk edilmiş, konu zaman sırasına göre anlatılıp işlenmemiştir. Karakter, düşüncelerini ve anılarını aklına geldiği gibi, hiçbir sıralamaya bağlı kalmadan yazmıştır.

Eserde ana konu olarak, bir yandan Paris anıları işlenirken, öte yandan yüzyılın başında kentlerdeki sanayileşme, sanayileşmenin gösterişi ve bununla birlikte insanlar arasında sebep olduğu yoksulluğun karanlık etkisi işlenmektedir. Ayrıca Rilke'nin aşk, ölüm, korku, kadının yüceltilmesi ve Tanrı gibi konulardaki düşünceleri de sergilenmektedir.

Eserin ana kahramanı, Malte Laurids Brigge, yirmi sekiz yaşında bir Danimarkalıdır. Soylu bir aileden gelen Malte, Paris'te yaşamaktadır, fakat bu şehir ona oldukça sıkıcı gelmektedir. Malte'nin ruh durumu normal değildir, aşırı duygusaldır ve ruhsal olarak sağlıksızdır. Ayrıca şairdir. Görüldüğü gibi Malte'nin

¹ Rainer Maria Rilke, *Orpheus'a Soneler*, 1.baskı, çev. Yüksel Özoğuz (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009) 10.

özellikleri Rilke'nin kendi hayatına çok benzemektedir. Özellikle şairliği, Paris'te yaşaması ve ruh durumu Rilke'nin karakteri ve hayatıyla örtüşmektedir.

Eserde Malte, çocukluk ve gençlik anılarını anlatır. Dedesinin ölümü, genç yaşta kaybettiği annesi, becerikli büyükannesi, teyzesi eserin diğer karakterlerini oluşturur. Üstelik Rilke, bu eserle bir yeniliğe daha imza atmış ve eserin sonunu belirsiz bırakmıştır. Kahramana ne olduğu eserin sonunda anlaşılmaz, yani son önemsizleşmiştir.

Rilke'nin bu esere kazandırdığı bir başka özellik, eseri simetrik bir biçimde işleyişidir. Hatıralar, şimdi yaşanan olaylarla eş değer giderken, bölüm sonlarına kendisini etkileyen hikâye ve tasvirleri koymuştur. Böylece eserin işleniş, bir simetri içerisinde gelişmiştir.

Tek romanı olarak *Malte Laurids Brigge'nin Notları* ile hem kendi, hem de dünya edebiyatına yeni bir soluk kazandıran Rilke, bir mektubunda eseri hakkında şu sözleri dile getirmiştir:

“Sanki bir çekmece de darmadağın kağıtlar bulunmuş da ilk anda başka bir şey bulunmadığı için onlarla yetinilmek gerekiyormuş gibi bir durum bu. Sanatçı gözüyle, kötü bir birim, ama insan açısından mümkün. Bunların ardında ortaya çıkan şey, birbiriyle bağıntılı güçlerin hayal meyal ilişkisi ve bir çeşit hayat eskizi.”¹

2.7.7. Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke (Sancaktar)

Aile hatıralarından ilhamla yazılan bir *novel*dir. Şiirsel bir dille yazılmıştır. Rilke'nin gençlik yıllarının en önemli eseri sayılabilecek bu novelde Rilke, 1663 yılında Macaristan'da Türklere açılan savaşta ölen bir subayın hayatını anlatmıştır. Eserin nazımla nesir arasında sayılmasının sebebi, Rilke'nin söz sanatlarını kullanmasıdır. Psikolojik tablolar, ölüm ve kadın motifleri ustaca işlenmiştir. “Eser

¹ Aytaç 63-64.

kahramanı Cornet'in bilincinde kız, kadın, sevgili, ana, günahkâr kadın, tövbekâr kadın ve Meryem imajları karışıp kaynaşmıştır.”¹

2.7.8. Öyküleri

Toplamda altmış beş öyküsünün bulunduğu dört eseri olan Rilke'nin iki öyküsü de ölümünden sonra yayımlanmıştır. Bu dört kitap şu isimler başlığında çıkmıştır: *Tanrıdan Öyküler*, *Beyaz Mutluluk*, *Sonuncular*, *İsa Çocuk*.

Rilke'nin aynı zamanda iyi bir öykücü olduğunun ispatı da olan bu öyküler, 1893-1902 yılları arasında kaleme alınmıştır. Bu öyküler onun yaşamını da gözler önüne sermektedir, çünkü Rilke, öykülerinden bazılarını yazarken kendi hayatından esinlenmiş, temelde yaşadığı olayları işlemiştir. Örneğin, Rilke'nin askeri öğrenci olduğu yılların izlerini taşıyan *Pierre Dumont* ve *Beden Eğitimi Dersi* adlı öykülerini, anılarını ve deneyimlerini temel alarak yazmıştır. *Ewald Tragy* adlı öyküsünde Münih'e geçip orada kendini şair olarak kanıtlama çabalarından esinlenirken, *Kral Bohusch* ve *Kardeşler* öykülerinde Çek ulusçuluğundan söz etmektedir.

Tıpkı romanında ve novelinde olduğu gibi, öykülerinde de “Rilke'nin özyaşamı, anı ve deneyimleri ile öyküleri arasındaki paralellikler”², açık bir şekilde kendini göstermektedir.

2.7.9. Mektuplarından Genç Bir Şaire Mektuplar

Rilke'nin sanat ve dünyaya bakışı, hayatı algılayışı gibi konularda içini açtığı ve tavsiyelerde bulunduğu bu mektuplar, 1903-1908 yılları arasında genç bir şair olan Franz Xaver Kappus'a yollanmak üzere kaleme alınmıştır. Toplam on mektuptan oluşan bu eser, karşılıklı mektuplaşmanın sadece Rilke tarafından kaleme alınanlarından oluşur. Ancak sanat hakkındaki fikirlerini, şiir konusundaki

¹ Aytaç 61.

² Rainer Maria Rilke, *Bütün Öyküler*, 1.baskı, çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Cem Yayınevi, 2011) 10.

düşüncelerini, hayata bakışını ve onu algılayışını anlatması ve genç bir şaire verdiği öğütler açısından oldukça önem arz eder.

Mektupların önemini, onların ikinci sahibi sayılabilecek Kappus şu şekilde özetler:

“Sadece Rilke'nin nasıl bir dünya içinde yaşadığının, yapıtlarını nasıl bir dünya içinde yarattığının bilinmesi açısından değil, ayrıca gerek bugün yeni yetişecek olan kuşaklar bakımından önemli on mektup. Bir büyük, bir eşsiz kişi konuşurken küçüklere susmak düşer.”¹

2.7.10. Denemelerinden Sanat Üstüne

Tanrının, “sonunda torunlarının torunlarında onun tüm eksik ve kusurlardan arınmış, tüm güç ve isimlerle donatılmış olarak boy göstermesini sağlamayı”², sanatçının amacı hâline getirdiği *Sanat Üstüne* adlı denemesinden adını alan denemeler kitabıdır. Bu denemelerde, Rilke'nin, sadece edebiyatla değil, sanatın diğer alanları ve dinle ilgili fikirlerini de görebileceğimiz on yedi denemesi bulunmaktadır. 1898-1902 yılları arasında kaleme alınan bu denemelerde bazı konular dikkat çekmektedir. Bu konular, sanat ve sanatçı, ressamlık, izlenimcilik, şiir, Goethe'nin *Yolcu* şiiriyle Thomas Mann'ın *Buddenbrook* romanı, tiyatro ve bazı sanatçılardır.

2.7.11. Diğer Eserleri

Şair, yukarıda saydığımız önemli eserler haricinde şu eserlere de imza atmıştır: Düzyazılarından, özdeyişleri, gözlemleri ve seçme düşüncelerini içeren *Çünkü Zordur Sevgi*; Cézanne'ın ölümünden sonra, anısına düzenlenen sergideki resimler üzerine eşine yazdığı mektuplardan oluşan *Cézanne Üzerine Mektuplar*; ünlü heykeltıraş Rodin hakkında yaptığı çalışması *Auguste Rodin*; Lou Andreas Salomé'nin teşvikiyle, bilgi ve görgüsünü artırmak amacıyla gittiği Floransa'da

¹ Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar* 8.

² Rainer Maria Rilke, *Sanat Üstüne*, 1.baskı, çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Cem Yayınevi, 2000) 6.

gördüğü, incelediği tablo, resim gibi sanat eserleri üzerine Lou Salomé'ye hitaben yazdığı notları *Floransa Günlüğü* ile manzum eserlerinden *Düşten Taç*, *Advent*, *Bana Tören* ve *İyi Ruhlara Adak...*

3.CAHİT ZARİFOĞLU (1940-1987)

Divan edebiyatı devrinin kapanmasından sonra yüzünü tamamen Batıya çeviren Türk edebiyatının, özünden ve kültüründen uzaklaşması üzerine ortaya çıkan Yeni İslami Akım'ın temsilcilerinden Cahit Zarifoğlu, özellikle Sezai Karakoç'tan sonra bu akımın en önemli şairi kabul edilmektedir. Zaman zaman İkinci Yeni içerisinde de gösterilen Zarifoğlu'nun edebiyatı İslam çerçevesinde, fakat kendine özgü bir edebiyattır. "İslam asla bir 'öğreti' değil, onun dünyası, inanç ve güzellik âlemdir. Şair o dünyayı İslam'ın timsalleri, sembolleri ve çağrışımları ile doldurmaktadır."¹ Bir Müslüman şair olarak kabul gören Zarifoğlu, Türk edebiyatına bu alandaki en önemli şairlerden biri olarak ismini yazdırmıştır.

3.1. Ailesi, Çocukluk Yılları ve Okul Hayatı

Tam adı Abdurrahman Cahit Zarifoğlu olan şair, 01 Temmuz 1940 yılında Ankara'nın Hacı Bayram semtinde doğar.

Babası Niyazi Zarifoğlu'nun, Orta Asya'dan üç yüz yıl kadar önce Kafkasya'ya, oradan da Kahramanmaraş'a gelen Zarifoğlu ailesine mensup olduğu bilinmektedir. Edebiyat, tasavvuf, fıkıh gibi konuları özümsemiş kültürlü biridir. İlk memuriyetine, ilkokul öğretmeni olarak başlar ve on sekiz yaşında ilk evliliğini yapar. Bu evlilikten bir kızı olan Niyazi Zarifoğlu, çok geçmeden boşanır ve ikinci bir evlilik yapar. Bu evliliğinden bir kızı ve bir oğlu dünyaya gelse de, yine mutlu bir yuva kuramamıştır. Bu evliliğini de bitirir ve üçüncü bir evlilik yapar. Şerife Hanım ile yaptığı bu evlilikten de biri Cahit olmak üzere üç oğlu ve bir kızı olur.

¹ Kabaklı 695.

Şairin annesi Şerife Hanım, Kahramanmaraşlı ünlü bir aile olan Evliyazâdelerin kızıdır. Babasını küçük yaşta kaybettiği için ağabeyinin yanında büyüyen Şerife Hanım, kardeşlerinin de ölümünü görmüş, bu dönemden başlayarak acılarla boğuşmaya mecbur kalmıştır. İlimle ilgilenen, tanınmış bir ailenin kızı olan Şerife Hanım, evliliğinde de aradığı mutluluğu bulamaz.

1938 yılında Ankara'ya taşınarak burada memuriyete ve Hukuk fakültesine başlayan Niyazi Bey, Şerife Hanım ile yaptığı evlilikte de başarısız olur ve Şerife Hanımdan boşanmadan dini nikâhla başka bir kadınla evlenir. Daha çok bu dördüncü eşinin evinde kalan Niyazi Beyin yokluğundan dolayı Şerife Hanım, çocuklarına hem ana, hem de baba olma görevini üstlenir.

Zarifoğlu, babasının bu çift evliliğiyle ve kendilerinden çok diğer eşiyle vakit geçirmesiyle ilgili bir burukluğa her zaman sahip olmuştur. İleride yaptığı bir konuşmada şu sözleri sarf eder:

"Çocukluğumda bile hiçbir zaman kendimi evimde hissetmedim. Babam hâkimdi. İkinci bir kadınla evlenmişti, bir nevi babasız büyüdük."¹

Ayrıca babasının çocuklarını sevdiği bilirse de, onlara hiç yakın davranmadığını *Baba* adlı şiirlerinde şu mısralarla açıklamıştır:

“Bir yamaç kaymasını omuzlarsın yıllarla
Biz ne gülücükler biliriz senden
Ne rahmetler açıldı senden bize”²

Şerife Hanım, Kuran okuduğu kadar eğitim konusunda da ustadır. Henüz okulları başlamadan evdeki kara tahta üzerinde çocuklara okuma-yazma, aritmetik, resim vb. konularda dersler verir ve bunları okul başlamadan çocuklarına öğretir.

¹ Cahit Zarifoğlu, *Konuşmalar*, 1.baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2006) 139-140.

² Cahit Zarifoğlu, *Şiirler*, 8.baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011) 333.

Cahit Zarifoğlu, annesini Şiirlerde doğrudan ya da imajlar yoluyla birĉok defa işlemiştir:

"Anam yeşil hırkalar gürürdü düŐünde
Daha ilk güzelliğinde
Alnını iki dağın arasına germiŐ
Bir devin göğsüne benzer
Göğsünden dualar geĉermiŐ."¹

Şairin, ağabeyi Sait'le okula başlamaları normalden biraz farklı olur. 1947'de bir gün Siverek'te okul kapısının önünde oynarlarken baŐöđretmen onları iĉeri sokar ve kayıtlarını yapıp Niyazi Beye bildirir. Böylece Cahit Zarifoğlu'nun okul hayatı başlamış olur. İkinci sınıfı Maraş'ta okuduktan sonra, ilkokula Ankara'da devam eder. Ortaokula da Ankara'da başlayan Zarifoğlu, birinci sınıfı burada okuyup ikinci ve üçüncü sınıfı Maraş'ta bitirir. Liseye de burada devam eder. Lise hayatında ilk önemli olay, Rasim ve Alaeddin Özdenören, Erdem Beyazıt, Akif İnan gibi isimlerle tanışmasıdır.

İlkokul, ortaokul ve lise dönemlerinde Zarifoğlu'nun kiŐiliđiyle ilgili ilk bilgilere ulaŐılır. Okul yıllarında oldukça sessiz, sakin bir yapıya sahip olan Zarifoğlu, derslerinde dikkat ĉekici derecede başarılı değildir. Okul hayatında olan biten hiçbir Şeye karıŐmaz, kimseyle ĉok fazla konuŐmaz, bir gruba girmek iĉin özel ĉaba sarf etmez. Sürekli kendi hâlinde ve sessiz oluşu, ona 'Aristo' lakabının takılmasına sebep olur. Rasim Özdenöner, Zarifoğlu'nun bu hâllerini Şöyle tanımlar:

"Lise birde tanıdığım Cahit, daima önümüzden, yanımızdan, ĉevremizden bir siluet gibi geĉen bir tipti. Fakat öyle bir siluet ki, bazı kimseler iĉin silik damgasını vurabileceğimiz bu ĉevresine ilgisizlik durumu, Cahit yönünden saygı uyandıran bir tavidir."²

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 65.

² Zarifoğlu, *Konuşmalar* 154.

Okul hayatında böyle olan şairin şiir ve öykü yazmaya tam olarak ne zaman başladığını bilmek güçleşmektedir. Bu sorunun cevabını Zarifoğlu'nun arkadaşları da kesin olarak verememektedir. Zarifoğlu bir konuşmasında bu soruyu şöyle cevaplamıştır:

“Şu lise lafindan sinir olmasaydım o zamanlar başladım diyecektim. Çünkü herkes o zaman başlıyor. Bir bakıma okuma yazmayı öğrendiğim yıllar. Daha küçük yaşlarda da başladığımı söylersem kendimi harika çocuk ilan ettiğimi sanabilirler. Fakat şiire de o yaşlarda başlanıyor.”¹

Tam olarak ne zaman yazmaya başladığı bilinmese de, Zarifoğlu'nun ilk eserlerini bir yerel gazetede çıkardığı söylenebilir. O dönemde arkadaşlarıyla birlikte, *Gençlik*, *Maraş'ın Sesi*, *Demokrasiye Hizmet* gibi Maraş'ın yerel gazetelerini tanımaya ve takip etmeye başlayan, sahipleriyle görüşen şair, *Demokrasiye Hizmet* gazetesine öykülerini ve şiirlerini göndermiştir. Bu dergide şair, “‘O Gün’, ‘Yabancı’ gibi hikâyelerini ve ‘Bir Sahil Akşamı’, ‘Meğer O İmiş’, ‘Kaderince Yaşayan Kız’, ‘Gülegüle’, ‘Söğüt Dereli Kız’, ‘Sevi Çabası’, ‘Yürekte Var Biri’ gibi ilk aşk şiirlerini yayımlamıştır. Aynı zamanda *Gençlik* gazetesinde de ‘Yağmur Oyunu’, ‘Siz Kör’, ‘Siz Kadının’ gibi şiirleri basılmıştır.”²

Fakat Zarifoğlu'nun lise döneminde dergide yayımlanan eserleri yerel gazetelerle sınırlı kalmaz. Arkadaşlarıyla birlikte İstanbul ve Ankara'daki dergilerin varlığından haberdar olunca, bu dergileri tanır, bazılarını iyi takip eder ve özellikle *Türk Sanatı* dergisine şiirlerini yollar. Fakat derginin, 1957 yılına ait altmış ikinci sayısında şu cevabı alır:

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 48.

² Şermurad Subhanov, *Cahit Zarifoğlu Hayatı ve Şiirleri, Yüksek Lisans Tezi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996) 8.

“Henüz şiir hayatınızın başında olduğunuz anlaşılıyor. Nesir edasından kaçının ve kuruluş, kelime seçimine bilhassa dikkat edin.”¹

Zarifoğlu'nun dergilerle ilişkisi bu olaydan sonra derinleşir. 1957-1958 okul yılındayken lisenin kültür kolu yayın organı olan *Hamle* dergisini çıkarmaya arkadaşlarıyla birlikte teşebbüs eder. Daha önce Nuri Pakdil'in çıkardığı ve üniversiteye başladığı için bırakmak zorunda kaldığı *Hamle*'yi 1958 Şubat'ında çıkarırlar, ancak dönem sonunda sınavları sıklaştığı için üçüncü sayıdan sonra dergiyi bırakmak zorunda kalırlar.

Fakat bu bitirme sınavları Zarifoğlu için çok olumlu geçmez. İlkinde hem edebiyat, hem de matematik dersinden geçemeyen şair, daha sonraki iki yılda da matematiği veremez. Böylece şairin lise hayatı üç yıl sekmeye uğrar.

Lise döneminde Zarifoğlu'nun edebiyat bilgisi biraz karmaşıktır. Arkadaşlarıyla sık sık görüşen Zarifoğlu, arkadaşlarının yaptığı edebiyat toplantılarına sıklıkla katılmaz; katılsa da, teori içeren konuşmalara ya eşlik etmez, ya da böyle bir konu açılırsa toplantıyı terk eder. Daha sıklıkla arkadaşlarıyla birlikte aşk ve macera romanları okur, Maraş halk kütüphanesinden kitaplar ödünç almaya başlar. Fakat Zarifoğlu için “asıl besleyici kaynak baba Niyazi Beyin oğullarına aktardığı birikimdir.”²

Lise dönemlerinde Zarifoğlu'nun güreş tutkusu da dikkat çeken özelliklerinden biridir. Kulübe de kaydolan şair, bu sporda oldukça başarılı olur. Aynı dönemlerde dikkat çeken başka bir özellik de uçuş tutkusudur. Bu tutkusunu da boş bırakmaz, bir kampa kaydolarak üç aylık bir kurstan sonra uçuş sertifikası alır. Fakat gerekli sağlık koşullarını taşımadığından Hava Harp Okulu'na giremez.

¹ Subhanov 8.

² Subhanov 11.

Zarifoglu, 1958'de sınavı geçemeyince Erdem Beyazıt ve Alaeddin Özdenören ile Maraş'ta kalırken, ağabeyi Sait ve diğer arkadaşları üniversite için İstanbul'a gelirler. Maraş'ta kalan şair, sanat sayfalarında çalışmayı sürdürürken, 1959 yılında da aktif olarak gazetecilik yapmaya başlar. Şairin, Edip Cansever ve Cemal Süreya gibi isimleri okuması da bu yıllara rastlar. 1960 darbesinden sonra Maraş'taki bütün yerel gazeteler birleşince Zarifoglu, *İnkılâp* adında bir gazete çıkarır. Bu gazete, hem haber, hem de edebiyat sayfaları düzenler.

Bu gibi çalışmaları Maraş valisinin dikkatini çekince Zarifoglu'nun 1961 yılındaki bitirme sınavına vali bizzat girer ve sonunda Zarifoglu liseden mezun olur.

Zarifoglu'nun bu üç yıl gecikmeli mezuniyeti onun için bir kayıp gibi görünse de, onun gazeteciliği ve edebiyatı açısından verimli geçen, kazançlarla dolu bir dönem olmuştur.

3.2. Üniversite Yılları

Zarifoglu'nun liseden mezun olduktan sonraki yeni hedefi, İstanbul'da yüksek öğrenime başlamak olur. İstanbul'daki arkadaşları, Cahit'in lisede Almanca okuduklarını bildiklerinden onun adına İstanbul Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatına başvururlar. Zarifoglu ilk başta tereddüt etse de, arkadaşlarının kendisine duydukları güveni sarsmamak adına bölüme girmeyi kabul eder. 1961 yılının Ekim ayında İstanbul'a gelir ve bölüme kaydını yaptırır. Artık Zarifoglu için yeni bir dönem başlayacaktır.

Şairin, “kendisi olarak ortaya çıkışı, 1961'de Maraş'tan İstanbul'a; İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümüne öğrenci olarak gelmesiyle. Buna göre, şairin ‘yoğun yaratıcılık dönemi’ olarak adlandırabileceğimiz süreç, 1961-1975 yılları arasını kapsamaktadır.”¹ Böylece Zarifoglu'nun üniversite hayatı, onun asıl şairlik hayatı olacaktır.

¹ Âlim Kahraman, “Bir Hikayesinde Cahit Zarifoglu'nu Okumak”, *Kaşgar*, Ocak-Şubat 2001: 70.

İstanbul'a okul dolayısıyla gelen şairin yeni hayatındaki ilk önemli olay Sezai Karakoç ile tanışmasıdır. Karakoç'u kendisi için bir öncü olarak gören Zarifoğlu, bir konuşmasında şair için şu sözleri söyler:

“Ağabeyin sohbetlerinden ve yazdıklarından çok şey öğrendik. Her anlamda bizim hocamızdı. Yetişmemizde çok büyük faydası oldu.”¹

Şairin ve arkadaşlarının, Karakoç'la tanışmaları şöyle olur: Lisedeyken ismini Nuri Pakdil'in gönderdiği kitaplar aracılığıyla öğrendikleri Karakoç'u şahsen de yine Pakdil sayesinde tanırlar. Pakdil, gençlerin mutlaka büyük şairi ziyaret etmelerini tavsiye eder ve adresini verir. Zarifoğlu, Özdenöner kardeşlerle birlikte Karakoç'u ziyarete gider. Sohbet esnasında Necip Fazıl, ihtilal gibi konulardan sonra mevzu edebiyata gelir. Karakoç edebiyat üzerine ilginç ve kendine özgü yorumlarda bulunur. Olayları toplumbilimsel açıdan değerlendirir, Camus ve Sartre gibi isimlerin düşüncelerini yorumlar.

Böyle bir sohbet ilerlerken, Zarifoğlu'nun hâli dikkat çekicidir. Çünkü kendisi sohbetle çok alakadar görünmez, etrafındaki şeylerle ilgilenmeye başlar. Kısacası aldırılmaz bir hâl içindedir. Bu durum, şimdiye kadar arkadaşlarıyla yaptığı edebiyat toplantılarında bile sıkılıp ortamı terk eden Zarifoğlu için garipsenecek bir durum değildir.

Daha sonraki birkaç görüşmede de Zarifoğlu, henüz Karakoç'un şiirine hâkim değildir. Kendisini Cemal Süreya'ya yakın görmektedir. Fakat Süreya'ya olan bu yakınlık kısa süre sonra tamamen değişecektir.

Karakoç'la bu tanışmadan kısa süre sonra Zarifoğlu, Karakoç'un aracılığıyla Necip Fazıl Kısakürek'le de tanışma şansını yakalar. Arkadaşlarıyla birlikte usta şairi evinde ziyaret eder, fakat Necip Fazıl diğer gençlerle güzel bir sohbeta dalmışken Zarifoğlu, şairin kitapları ve plaklarıyla ilgilenir, sohbetle alakadar olmaz ve bu

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 92.

durum Necip Fazıl'ın tepkisini çekmesine yol açar. Fakat şair, Zarifoğlu'nda sanatçı ışığını sezinler ve gece biterken bu fikrini zikreder.

Bu tanışmadan sonra Zarifoğlu, hem Karakoç'la ilişkisini derinleştirir, hem de Necip Fazıl'ı daha sık ziyaret etmeye başlar.

Zarifoğlu'nun önceki yıllarında sahip olduğu karakteristik özellikleri, üniversite yıllarında daha da yoğunlaşır. Şair, genelde yalnızlığı, duygularıyla baş başa kalmayı yeğlemektedir. Bu yalnızlık duygusu, onu bütün hayatı boyunca meşgul edecek, kendisine bağlayacaktır. Şairin bu özelliğini, arkadaşı Rasim Özdenöner şu sözlerle açıklamaktadır:

“Fakülte yıllarında uzun süreler ortaldan kaybolduğu, kimseye görünmediği olurdu. Sonra bakarsınız birdenbire ortaya çıkmış ve bizimle kaldığı yerden devam ederdi. Belki de yeni kararlarla, yeni projelerle ortaya çıkardı. Bu değişlerimizden Cahit'in hercai bir yaradılıştaki olduğu sanılabilir.”¹

Kendine özgü bir kişiliği olan Zarifoğlu'nun yine kendine özgü bir dünyası vardır. Onun bu dünyası içinde 'Ben' fikri yoktur, aksine Zarifoğlu bu dünyada bir derviş gibi yaşamaktadır. 'Bir Yunus Emre olmak isterdim,'² cümlesiyle de bu özelliğini itiraf eder gibidir. Dervişane görüşlerini şair şu şekilde açıklamaktadır:

“Bu görüşün içinde 'ben' fikri adeta yoktur. Bundan çok memnunum. Biri benimle şiirim yüzünden ilgilenirse ve hele beğenirse, çok sıkılırım. En çok da, bu anda konuşurken sıkılıyorum. Tepeleme bir şair gibi yaşarım. Ama şiir, hayatımda hiç yer almaz. Şiir yazdığımından habersiz çok samimi arkadaşlarım vardır.

¹ Subhanov 20.

² Zarifoğlu, *Konuşmalar* 102.

Bilmelerini de hiç istemem, zira hemen tavır alırlar. Onlar bu yönde belli bir tavır alınca da benim şair yaşayışımı etkiler.”¹

Şairin bu arkadaşları gerçekten de kendi hâlinde yaşayan, küçük esnaftan ya da memur, şoför gibi meslekleri olan insanlardır. Zira Zarifoğlu, bu insanlarla vakit geçirmeyi sever ve diğer arkadaşlarıyla geçirdiği bazı vakitlerden, özellikle toplantılardan, entelektüel ortamın kendisini sıktığını söyleyerek hoşlanmadığını zaman zaman belirtmiştir. Bu durum öyle bir hâl almıştır ki bu küçük esnaftan arkadaşlarına gerçek ismini söylememiştir. Bu muhitlerde Zarifoğlu, ‘Cem’ adıyla bilinmektedir.

Üniversite yıllarındayken Zarifoğlu’nun maddi durumu elverişli değildir. Bu sebeple çeşitli işlere girip para kazanmaya çalışır. Şairin hatıralarından oluşan günlüğü *Yaşamak*’ın bazı bölümlerinde bu sıkıntısını dile getirir:

“Karaköye kadar yürüyeceğim. Vapur için öğrenci pasom var. Kadıköyden Suadiyeye kadar dört kilometreyi ya yürüyeceğim ya da yürümeyeceğim. Otobüs yirmibeş kuruş. Benim bu gece on kuruşum var. Şimdi kim olduğumu anlıyorum, elimde net delillerim var, zihinsel bütün imkânlarımla duyularımın bütün imkânlarıyla şimdi bu onbeş kuruşun peşindeyim.”²

Maddi ve manevi bütün sıkıntılarına rağmen bütün şiirlerini bir araya getirip derleyen Zarifoğlu, bu şiirleri 1967 yılında kitap hâline getirip ilk eserine *İşaret Çocukları* adını verir. Fakat basılması kadar kitabın dağıtılması da zor olur. Kitabın basılması için aylık gelirini matbaaya yatıran Zarifoğlu, ayın sonunu getirmekte zorlanırken, kitabın dağıtılması için de yeterli ilgiyi bulamaz. Bu duruma bir de şiirleri okuyucuların anlamaması eklenince kitabın satılması iyice zorlaşır.

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 31.

² Cahit Zarifoğlu, *Yaşamak*, 6.baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011) 76.

Bu eseriyle Müslüman şair kimliğini üzerine alan Zarifoğlu, ilk eserinin fazla okuyucu bulamamasını, hatta yeteri kadar dağıtılamamasını önemsemez, onun için şiiri yazmak önemlidir. Bu kitaptan zaten herhangi maddi bir kazanç beklememiştir.

Bu kitapta topladığı şiirleri ve daha sonra çıkan *Yedi Güzel Adam* adlı ikinci eserindeki şiirleri, 1966 yılında Sezai Karakoç tarafından çıkarılan *Diriliş* adlı dergide okuyucuya sunar. 1960'larda sağ ve sol tarafların kesin olarak ayrılmaya başlamasından sonra bu dergi de kendi ideolojisi yolunda bir dergi olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Müslüman şair Zarifoğlu da bu dergiyi önemsemiş ve eserleri 'ağabeyim' dediği Karakoç'un ellerindeki *Diriliş* 'te yayımlamıştır.

Fakat Zarifoğlu'nun bu dergide çıkan tek eseri şiirleri değildir. Artık edebiyatın diğer türlerinde de eserler vermeye başlayan Zarifoğlu, *Sessizlik* ve *Yabancılık* adlı öykülerinin yanı sıra, Rilke'nin *Çocukluk* adlı şiirinin ve *In Briefen Erzählt* adlı kitaptaki *Rilke Heykeltıraş Rodin'den Öğreniyor* adlı makalenin çevirilerini de dergide yayımlar.

Zarifoğlu'nun edebiyatında, bu dergiyle birlikte bir canlılık görülür. Fizik ötesi duygu ve düşüncelerini daha derin ve geniş bir anlamda işlemeye başlar. İşte bu sebeple Zarifoğlu'nun diğer edebi türlerde de eser vermesi hız kazanır.

Zarifoğlu'nun Sezai Karakoç ve dergisiyle ilgili düşünceleri şöyledir:

“Benim tanıdığım en iyi dergi yöneticisi Sezai Karakoç olmuştur. Hem kendi sözünün, hem de dergisinde yayımlanan bir sözün nereye gideceğini sorumluluk namusu içinde iyi bilir.”¹

1967 yılında Goethe Enstitüsü'nün Almanca kursu için iki aylığına Almanya'ya gidip gelen Zarifoğlu, maddi sıkıntıları nedeniyle Sabah gazetesinde sekreterlik yapar. Bu işi çok fazla sevememesine rağmen, hem kariyer, hem de maddi

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 30.

sebeplerden dolayı işinde kalır. Daha sonraki yıllarda Migros için tercümanlık, Hâkimiyet gazetesinde sekreterlik ve bir otomobil firmasında muhasebecilik yapar.

Gerek maddi sıkıntılar sebebiyle, gerek teziyle ilgili bazı sorunlar yüzünden lisedeki şansızlığı Zarifoğlu'nu üniversite mezuniyetinde de bulur. Şair, altı yıl gecikmeli olarak, yani üniversiteye kaydolduğu 1961 yılından on yıl sonra bölümden mezun olur. Şairin mezuniyet tezi¹, Rainer Maria Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları* adındaki otobiyografik romanıyla ilgilidir. *Eine Studie zu einigen Motiven (Birkaç Motif Üzerine Bir Çalışma)* alt başlığını taşıyan tezinde Zarifoğlu, eserdeki *Paris Şehri, Büyük Şehirlerin Korkusu, Saf Korku, Var Olmama Duygusu, Ölüm*² vb. temaları işlemiştir. Fakat şairin tezi ilk teslim edildiğinde yeteri kadar akademik bulunmadığı için reddedilir. Bunun üzerine Zarifoğlu, teze bazı dipnotlar ve bibliyografya ekleyerek tezini kabul ettirmeyi başarır. Böylece Zarifoğlu 1971 yılında bölümden mezun olur.

3.3. Askerlik Dönemi ve Evliliği

Üniversiteden mezun olduktan hemen sonra doktora yapmayı isteyen Zarifoğlu, sınavlara girer ve fakültede doktora öğrenciliğine kabul edilir. Fakat okul için gerekli olan doktora bursunu bulamayınca bu öğrencilik sadece cebindeki kimlik belgesi olarak kalır.

Zarifoğlu'nun ikinci kez dil kursu için Almanya'ya gidişi ilkinden beş sene sonra, 1972 yılında gerçekleşir. Fakat bu Almanya macerası ilkinden farklı bir özellik taşımaktadır. Zarifoğlu, o cesur ve maceraperest karakterinin etkisiyle yeni bir serüvene atılır. Avrupa'nın diğer ülkelerine gitmeye kararlı olan Zarifoğlu, otostop yoluyla kıtanın birçok şehrini gezer. Fransa, İspanya, Finlandiya gibi ülkelere

¹ Şairin tezinin tam ismi, *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Marie Rilke* olup, alt başlığı *Eine Studie zu einigen Motiven*'dir. Tez, İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde 8054 koduyla ve 07.07.1971 tarih notuyla bulunmaktadır.

² Cahit Zarifoğlu'nun lisans tezi, Almanca dilinde yazılmış olduğundan, tezden alınmış bu ve bundan sonraki bütün örneklerin Türkçeye çevirisi, bu tezi hazırlayan Ümit Soylu tarafından yapılmıştır.

giden şair, buralardaki doğayı ve tarihi güzellikleri izlerken, kendi ülkesini ve güzelliğini de sık sık anar, onlara duyduğu özlemi artar. Bu düşüncelerini zaman zaman *Yaşamak* adlı günlüğünde dile getirmektedir.

Avrupa'yı gördükten sonra, dil kursu aracılığıyla da Almancasını ilerleten Zarifoğlu, 1972-1973 okul döneminde özel bir kolejde Almanca öğretmenliği yapar. Öğretmenlik dönemlerine ait en büyük anısı hastalığıdır. Uzun süreden beri çektiği ağrılar sonucunda ilk olarak hastalığı bu dönemde ortaya çıkar. Pankreasındaki problemlen dolayı artmaya başlayan ağrılarını belli etmemek için derslerde düşünürmüş gibi yaparak hastalığını kimseye belli etmez. Fakat şair, “onu ölüme götürecek hastalığa yakalanmış durumdadır.”¹

Okul dönemi bittikten sonra şairin askerlik görevi gelir. 1973 Ekim ile 1975 Nisan ayları arasında Tuzla Piyade Okulu, Sarıkamış ve Kıbrıs'ta olmak üzere on sekiz ay yedek subay olarak askerlik görevini yapar. Askerliğin o zor, disiplinli ve kurallı hayatı her ne kadar şairin maceraperest, serbest ve rahat mizacına uymasa da, askerliği yeni dostlar edineceği yeni bir dünya olarak gören Zarifoğlu bu görevi yerine getirir. Günlüğünde askerliğine ait bölümlerin de bulunduğu düşünülürse, bu görevin şair için bir önem arz ettiği kanıtlanmış olur.

Askerlik dönemlerine ait önemli bir nokta da babasıyla mektuplaşmalarıdır. Babasının, annesinin üzerine başka bir evlilik yapıp ikinci eşiyile yaşamaya başlaması üzerine şairin babasına karşı duyduğu kırgınlık, uzun süre boyunca devam etmiştir. Bu durum 1970'lerde çözülmeye başlar. Bu yıllarda Niyazi Bey, Zarifoğlu'nun annesinin yanına geri taşınınca Cahit ile babasının arasında yeniden bir yakınlaşma olur. Bu yakınlaşmanın en güzel örnekleri de Niyazi Beyin askerdeki Zarifoğlu'na yazdığı mektuplardır:

¹ Cahit Zarifoğlu, *Yürek Safında Bir Şair*, 1.baskı, haz. Âlim Kahraman (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2003) 10.

“Oğlum, seninle iftihar ediyoruz. bir evladımız cephede ve düşman karşısında vatani görevini yapıyor diye. allahü azimüşşan düşmanlarımızı makhur, mağlup ve perişan eylesin.”¹

“ Harekat dolayısıyla (Kıbrıs harekatı) merakımız çok artmıştı. bir daha sağlık haberlerini aradan uzun zaman geçirmeden bildirinizki müsterih olalım. hayırlısı ile inşallah evlat sahibi olursanız bunu daha iyi anlarsınız. meşhur hikayedir(...) Öyle ise mektubunu bundan sonra asla ihmal etme.”²

Askerlik görevi bittikten sonra Ankara’da Makine Kimya Endüstri Kurumu’nda çalışır. Ardından TRT Genel Müdürlüğü’ne geçer ve bu görevde çok fazla kalmayan Zarifoğlu, TRT Basın ve Halka İlişkiler Müdürlüğü’nde çalışmaya başlar. Oradan da Ankara Radyosu’na geçer. Bir dönem de TRT Yayın Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı’nda görev yapar.

Askerliği bitirmiş, artık iş sahibi de olmuş Zarifoğlu’nun şimdiki isteği bir yuva kurmaktır. Artık macera isteklerine bir son verilecek ve duyulan aile özlemi giderilecektir. Bu düşünceler sonucunda Zarifoğlu, Necip Fazıl’ın aracılığıyla Van’da köklü bir aileye mensup olan Van müftüsü Kasım Arvasi’nin kızı Berat Hanım ile 18 Ağustos 1976 tarihinde evlenir.

Bu evlilikten Zarifoğlu’nun dört çocuğu olur: 1977 doğumlu Fatma Betül, 1978 doğumlu Ayşe Hicret, 1980 doğumlu Ahmet Fehim ve 1982 doğumlu Arife.

Zarifoğlu iyi bir aile reisi ve çocuklarıyla ilgili bir baba olmuştur. Muhtemelen kendi babasıyla olan diyalogun etkisiyle çocuklarına iyi bir baba olma arzusu onun için önem arz etmiştir. İlk işi onlara örnek bir baba olmaktır. Bu sebeple ahlak ve din derslerini, tıpkı çocukluğunda annesinin onlara yaptığı gibi, bizzat

¹ Zarifoğlu, *Yaşamak* 113.

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 111.

kendisi öğretmeye çalışmış, onların iyi birer Müslüman olmaları için örnek bir aile ortamı kurmuştur.

3.4. Maveria Yılları, Afganistan Olayı ve Ölümü

Askerlik döneminden sonra Zarifoğlu'nun, sanat anlayışında ve hayatında yeni bir döneme girdiği görülmektedir. Eski bohem ve serazat şairliğin yerine, artık toplumsal sorunlara daha çok eğilen, Müslümanların dertlerini önemseyen mücadelecı bir anlayışa geçmiştir. Şairin yeni dönemiyle ilgili hem bu düşüncelerinin daha net görüldüğü, hem de İslami edebiyatın daha etkin bir sesi hâline geldiğinin ispatı olan *Maveria* dergisinden söz etmek yerinde olacaktır.

Maveria dergisinin kuruluşu bazı sebeplere dayanmaktadır. Sayesinde edebiyatın Müslümanlara tekrar açıldığı, Karakoç'un yönetimindeki *Diriliş* dergisinin aksaması ve şairin arkadaşlarının 1969 yılında çıkarmaya başladıkları *Edebiyat* dergisinin bazı sebepler dolayısıyla yayına ara vermesi sebebiyle Zarifoğlu ve bazı arkadaşları yeni bir dergi kurma isteğine kapılırlar. Zarifoğlu'nun arkadaşlarına verdiği cesaret sayesinde, Rasim Özdenören, Erdem Beyazıt, Akif İnan, Bahri Zengin, Nazif Gürdoğan ile birlikte 1976 yılının Aralık ayında *Maveria* dergisinin ilk sayısını çıkarırlar.

Fakat *Maveria* dergisinin tek amacı edebiyat ürünleri sergilemek olmaz. Zarifoğlu, *Maveria*'da sadece edebi ürünler yayımlamamış, ayrıca edebiyat dünyasına yeni yazarlar ve şairler kazandırmak adına dergiye 'Okuyucularla' adını verdikleri bir bölüm koyar. 'Sanat eserinin kendisinden ziyade onun yorumu önemlidir'¹ diyen Zarifoğlu, bu bölümde okuyucuların kendilerine gönderdikleri edebi ürünlerin tahlillerine yer vererek onlara tavsiyelerde bulunur. Bu eserlerden bazılarını da dergide yayımlar.

Her ne kadar *Maveria* bir edebiyat dergisi olarak yayına başlasa da, derginin ekibi halkı ilgilendiren her konuya yer vermiştir. Halktan insanları, eserlerle ilgili

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 115.

yorumlarını alarak ve mektup aracılığıyla ya da derginin bürolarında yüz yüze görüşerek dergiye dâhil etmişlerdir. Bu sayede okuyucularla iletişimleri her zaman sıcak kalmıştır.

Mavera dergisinin ve kurucularının kısa bir süre sonra açtıkları Akabe Yayınevi'nin hemen hemen bütün yükü Zarifoğlu'nun üstündedir. Özellikle dergi için sürekli yazılar yazar, gelen mektupları okur, okuyucuların yolladığı eserleri tahlil eder. Arkadaşlarından, tanıdıklarından sürekli yazılar isteyerek onları da teşvik eden Zarifoğlu, yazı yazma işini bir memur gibi sürekli yapmak gerektiğini savunur. Derginin bütün organizasyonlarını üstüne alarak dergi için büyük bir emek sarf eder.

1980'li yıllara gelindiğinde Cahit Zarifoğlu'nun edebiyatında yeni bir tema görülür. Bu tema Afganistan ülkesidir. Afganistan'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi, şairi derinden üzer ve sarsar. Müslüman kardeşlerin o topraklarda acı çekmesi üzerine Zarifoğlu duyarsız kalamaz ve *Mavera*'da Afganistan için özel bir sayı çıkarır. Afganistan sorununu Türk kamuoyunda duyurmak isteyen şair, Afganistan'da bir film çekilmesi için *Mavera* ekibini bizzat kendisi toplar ve bazı gazetelerde Afganistan üzerine yazılar yazar. Bu ülke için özel mısralara imza attığı da görülür:

“Mezarışerif bir Afgan şehridir
Düşman herşeye dokunur ona dokunamaz”¹

“Orda şehitler Afgan
aşk adı cennet sedirlerinin basamağı”²

Özetle Zarifoğlu, işgal altındaki Afganistan ülkesiyle ilgili çalışmalarını ve duyarlılığıyla Türkiye'de pek çok kişinin, özellikle sanatçıların ilgisini çekmeyi başarır.

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 351

² Zarifoğlu, *Şiirler* 362.

Zarifoglu, bu dönemde sanatının yönünü çocuk edebiyatına çevirir. Çocuksu karakterinin de etkisiyle çocuklarla her daim iyi anlaşan şairin bu edebiyata geçişi, çocuklarına anlattığı masal ve öyküleri sayesinde gerçekleşir. Zarifoglu bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Vesile olan bir dost var. Ama benim de zaten masallarım vardı. Çocukluğumdan beri çocuklarla iyi anlaşırım. Selam verir, onlara büyük adamlara olduğu gibi, hal hatır sorarım. Ve her fırsatta masal anlatırım onlara. Fakat bir şey daha itiraf edeyim, büyük insanlara da çok masal anlattım.”¹

Vesile olduğunu söylediği dostu Ahmet Kot’tur. Kot, Zarifoglu’na, yayınevlerinde çocuklar için bir seri hazırlandığını söyleyip bu seri için şairden bir masal yazmasını ister. Bunun üzerine Zarifoglu, *Serçekuş* adındaki masalı yazar, fakat Kot’un bahsettiği seri başlayamadığı için Zarifoglu, ısmarlama üzerine yazdığı bu özgün masalı, Mart 1983 yılında *Mavera*’da kendisi yayımlar.

1983’ün Haziran ayında Zarifoglu, İstanbul Radyosu’nda göreve başlamak üzere İstanbul’a gelir. *Serçekuş*’u yazdığı sıralarda çocuklar için şiir yazmasının da iyi olacağını söyleyen Mustafa Nuri Şahin’le birlikte çalışmaya başlar. Şahin’in isteği üzerine çocuklar için şiir yazmaya da karar veren Zarifoglu, bu isteğini İstanbul’da yerine getirme şansı bularak şiirler haricinde çocuk masallarına da devam eder.

Böylece, ilk masalını bir plana bağlı kalmadan yazan şair, 1983 yılından sonra *Ağaçkakan* ve *Katıraslan* adında çocuk kitaplarını bir plana bağlı kalarak yazar. Masalları yazdığı sırada Afganistan’a karşı olan duyarlılığını, bu eserlerine de haklı olarak yansıtır. Her iki masalda da Batılılar karşısındaki kompleksi işleyerek eserlerindeki konu ve mesajlarla büyükleri uyarmak, çocukları da eğitmek arzusuna kapılır. Nitekim bir sonraki masalı *Motorlu Kuş*’ta Batı sömürgeciliği konusunu özel olarak kaleme alır.

¹ Zarifoglu, *Konuşmalar* 54.

Şair, bu masallardan sonra kendisini bu alanda asıl üne kavuşturan *Yürek Dede ile Padişah* adlı masalı yazar. Bu eseriyle birlikte 1984 yılında Yazarlar Birliği tarafından çocuk edebiyatı dalında yılın yazarı seçilerek ününü bir kat daha arttırır.

Zarifoğlu'nun gizli bir şekilde ilerleyen hastalığı gün geçtikçe kendini hissettirmeye başlar. Pankreas kanserine yakalanan şair, 4 Mayıs 1987 tarihinde Cerrahpaşa Onkoloji bölümüne yatırılır. Hastaneye ziyaretine gelen arkadaşlarına sürekli öğütler vermeye devam eden şairin acıları neredeyse hiç durmadan devam etmektedir. Bu sebeple hastanenin değişik birimlerinde üç hafta boyunca aralıksız kalır.

Fakat doktorların yaptığı bütün tahlil ve tetkiklerin sonucunda şair için ameliyat süresinin geçtiği görülür. Bu sebeple önce Şişli'deki evine gönderilir, buradan da kayınpederinin Sütlüce'deki evine götürülür. Bütün dostları ölüm döşeğindeyken yanındadır. Son günlerinde kendisini kibleye çevirttirir ve sürekli kelime-i tevhid getirir. 7 Haziran 1987 tarihinde hayata gözlerini yumar ve Küplüce'de boğaza bakan bir mezarlığa defnedilir.

Zarifoğlu'nun hayatıyla ilgili en kısa ve doğru özetlemeyi Rasim Özdenören yapmıştır:

“Hayatında acısız olarak ve bedelini ödemedi hiçbir şeye ulaşmadı ve hiçbir şey elde etmedi. Aşkın ve hayatın bedelini ACI ile ödedi. Yaşamak kitabında sürekli acılardan söz açması boşuna olmasa gerek. O, teşhis edilmemiş bir hastalıkla yaşamıştır. Bunu onun hayatını noktalayan hastalığına bakarak söylüyoruz. Hastalığının uzun bir geçmişi olduğunu anlamak için Yaşamak'ın satır aralarını okumak yeter. Acı çekti. Elde ettiği her ne varsa, bedelini acı ile ödedi. ...”¹

Şair, ölüm hakkındaki düşüncelerini *Yaşamak* adlı günlüğünde şu sözlerle açıklamış, belki de kendi ölümünü tarif etmiştir:

¹ Zarifoğlu, *Yürek Safında Bir Şair* 45.

“Ölüm keder doğurmaz, cançekişmelerin ortaya yaydığı bir sessizlik vardır ama, ölü toprağa sevgi ile verilir.”¹

3.5. Kronoloji

1940 - 1 Temmuz'da Ankara'da doğdu. Tam adı Abdurrahman Cahit Zarifoğlu'dur. Ailevi sorunlar ortaya çıkmaya başladı.

1947 - Siverek'te ağabeyi Sait ile birlikte ilkokula başladı.

1951 - Ailesi Maraş'a yerleşti. Siverek'te başladığı ilkokulu, ardından ortaokulu burada tamamladı.

1955 - Lisede, hayatı boyunca dost kalacağı bir edebiyat grubuna dâhil oldu. Bu isimler, E. Beyazıt, Özdenören kardeşler vb.dir. Edebiyat dergilerini takip etmeye başladı.

1957 - Okul dergisi *Hamle*'nin çıkmasına katıldı. İlk denemeleri ve şiirleri ortaya çıktı.

1958 - *Genç Şairler Antoloji*'sinde bir şiiri yayımlandı. Matematik dersleri verdi.

1959 - Planör dersi için bir kampa kaydoldu ve kurs sonunda uçuş brövesi aldı. Uçuş öğretmeninin kaza sonucu ölmesi üzerine uçuş anıları ve üzüntüsünü anlattığı bir yazısı *Türkkuşu*'nda yayımlandı.

1960 - Öğretmen vekilliği yaptı.

1961 - Lise bitirme sınavını verdi ve İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümüne girdi.

1962 - Tek sayıda kalan *Açı* dergisini çıkardı. Sezai Karakoç'la tanıştı.

1965 - Yoğun biçimde şiir yazmayı sürdürdü. *Yeni İstiklal* dergisinde Abdurrahman Cem adıyla şiirler yayımladı.

1966 - Sezai Karakoç'un çıkardığı *Diriliş* dergisinde düzenli olarak şiir yazmaya başladı. *İns* adlı öyküsü de bu dergide yayımlandı. *Yeni Dergi*, *Papirüs*, *Soyut* gibi dergilerde görüldü.

1967 - *Sabah* gazetesinde sekreter olarak çalıştı. İlk şiir kitabı *İşaret Çocukları* çıktı. Bir kurs için Almanya'ya gitti.

¹ Zarifoğlu, *Yaşamak* 56-57.

1969 - Nuri Pakdil'in çıkardığı *Edebiyat* dergisinde bazı eserleri yayımlandı.

1971 - Rilke konulu teziyle Alman Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Yarıda bırakmak zorunda kalacağı doktora programına girdi.

1972 - İstanbul'da özel bir lisede Almanca öğretmenliği yaptı. Gazetecilik ve muhasebecilik işlerini devam ettirdi. Dilini geliştirmek için tekrar Almanya'ya gitti ve Avrupa şehirlerini gezdi.

1973 - Ağrıları arttı. Askerlik hizmeti için Sarıkamış ve Kıbrıs'a gitti. İkinci şiir kitabı *Yedi Güzel Adam* yayımlandı.

1974 - Askerliği devam etti. Okul kredisinin borcu baş gösterdi. Öyküleri, *İns* başlığında kitap olarak arkadaşları tarafından yayımlandı.

1975 - Askerlik görevini bitirdi ve Ankara'da memurluğa başladı.

1976 - *Mavera* dergisini kurdu. Derginin bütün sorumluluğunu üzerine aldı. Berat Hanım ile 18 Ağustos tarihinde evlendi. TRT Genel Müdürlüğü'nde çevirmen olarak çalışmaya başladı.

1977 - *Menziller* adıyla üçüncü şiir kitabı çıktı. Gazete yazıları yazmaya devam etti, takma isimler kullandı. Dergi için yoğun iletişimlerde bulundu. İlk çocuğu Fatma Betül doğdu.

1978 - İkinci çocuğu Ayşe Hicret doğdu.

1980 - *Yaşamak* yayımlandı. Üçüncü çocuğu Ahmet Fehim doğdu.

1981 - TRT Yayın Planlama ve Koordinasyon Dairesi adına Çukurova, Antalya ve Diyarbakır bölgelerinde yaptığı üç çalışmadan ikisi TRT tarafından yayımlandı.

1982 - Dördüncü çocuğu Arife doğdu.

1983 - Çocuk edebiyatında eserler verdi. Haziran ayında İstanbul'a taşındı. İstanbul Radyosu'nda işe başladı.

1984 - Yazarlar Birliği tarafından çocuk edebiyatı alanında yılın yazarı seçildi.

1985 - *Korku ve Yakarış* adlı dördüncü şiir kitabı yayımlandı.

1987 - Pankreas kanseri teşhisi konuldu. Bir süre hastanede yattı. 7 Haziran günü ailesine ait bir evde vefat etti. Ölümü üzerine şiirler yazıldı. Küplüce'de boğaza bakan bir mezarlığa defnedildi.

3.6. Önemli Eserleri

Cahit Zarifoğlu'nun bütün eserleri Beyan Yayınları tarafından çıkarılmıştır. Beyan Yayınları bu eserleri yayınlarken tek tek eser hâlinde basmak yerine, eserleri edebi türlerine göre bir araya getirerek hazırlamıştır.

3.6.1. Şiirler

Cahit Zarifoğlu'nun bütün şiirleri, 1989 yılında Beyan Yayınları tarafından tek kitap hâlinde *Şiirler* başlığıyla basılmıştır. Bu kitapta, şairin dört şiir kitabı ve ek olarak bu kitaplarda bulunmayan şiirleri toplanmıştır. Şairin toplamda dört şiir kitabı bulunur:

- *İşaret Çocukları*
- *Yedi Güzel Adam*
- *Menziller*
- *Korku ve Yakarış*

Şairin ilk şiir kitabı olan *İşaret Çocukları*'nda otuz bir şiir bulunmaktadır. İlk olarak 1967 yılında İnsan Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Batı kompleksiyle ilgili düşüncelerini işlediğini gördüğümüz bu şiirlerde Zarifoğlu, bu konuyu, işaret edilen, kendilerinden bir şeyler beklenen ama bir parça müphem çocuklar şeklinde ele almıştır.

Beş uzun şiirinin bulunduğu *Yedi Güzel Adam* ise Edebiyat Dergisi Yayınları tarafından ilk kez 1973 yılında çıkarılmıştır. Bu eserdeki şiirler anlatı tarzındadır ve şair bu şiirlerle Türk edebiyatında modern şiir epiğinin en başarılı örneklerinden birini vermiştir.

İçerisinde otuz sekiz şiirin bulunduğu *Menziller* kitabı, ilk olarak 1977 yılında Akabe Yayınları'ndan çıkmıştır. Yine aynı yayınevinden 1985 yılında çıkardığı son şiir kitabı *Korku ve Yakarış*'ta ise elli beş şiiri bulunur. Şairin, bu kitaplarda bulunmayan on beş şiirini ise Beyan Yayınları toplu kitapta 'Ek' başlığıyla bir araya getirmiştir.

Temelde şiirlerinde İkinci Yeni akımının bazı izlerini taşısa da, Zarifoğlu, bu akımı birebir tekrar etmek yerine kendi yeniliğini getirmiştir. Alışılmadık bir söz dizimi ve geriye dönüş tekniği kullanarak, şiirlerinde imaj ve imgelere önem vererek kendi orijinalliğini yaratmıştır.

3.6.2. Hikâyeler

Şairin öyküleri, ilk kez 1974 yılında Edebiyat Dergisi Yayınları tarafından *İns* adı altında çıkarılmıştır. Daha sonra Beyan Yayınları 1996 yılında öyküleri düzenlemiş ve *Hikâyeler* adıyla tekrar yayımlamıştır. Kitapta toplamda on bir öykü bulunur. İlk çıkan kitaba alınmayan, bazı dergilerde yayımlanmış öyküleri de bu kitaba alınmıştır.

Zarifoğlu'nun şairliğinden olsa gerek öykülerini özel bir dil ve üslupla yazmış, sanki kelimeleri ilk kez o kullanıyormuş gibi söylemiştir. Konuları ise hayal gücüyle yaratılmış bir kurgu şeklinde değil, anlık izlenimlerden seçmiştir. Zaman zaman soyut varlıkları somutlaştırarak bir uyanış hissi vermektedir. Konu dizilimi bazen dağınıktır, tıpkı şiiri gibi bazı öyküleri her okuyucunun doğrudan anlayabileceği şekilde değildir, yani kapalıdır. Çünkü şairin öyküleri de şiirleri gibi imgelerle doludur. Zarifoğlu, “bir anlamda öykü yazarken de sanki bir başka şiir yazar”¹ gibidir. İçerdiği kadar dışa da bakabilen, çevresini daima gözleyen ve inceleyen biridir. “Şair anlatımıyla yazan, düz yazılarını kuru bir anlatımdan uzak tutan, tad veren, düşündüren, yoran bir tarzı vardır.”² Bunun yanı sıra öykülerinde zaman, tipler ve şekiller belirgin değildir. *Zal Tepesine Doğru* ile *İns* bunun en güzel örneğidir.

Zarifoğlu'nun öykülerinde de, şairin kendi hayatından, duygu ve düşüncelerinden kesitler görmek mümkündür. Şair bazı öykülerini kendi hayatından esinlenerek yazmıştır. *Savunma* adlı öyküsünde artan sıkıntı hissi, şairin kendi sıkıntılarının bir eseri gibidir. *İns* ve *Şeyhana* adlı öykülerinde ilkel yaşama bir özlem

¹ Cahit Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 4.baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011) 8.

² Ali Haydar Haksal, “Zarifoğlu Öyküsü ve Anlatısı”, *Yedi İklim*, Haziran 1992: 5.

sezilir. Bu özlem şairin kendi duyguları gibidir. “Şairin kişiliğini yansıtan bir yanı vardır bu eserin, İns'teki öykü toplamı okunup dışarıdan bakılırsa genel anlamda bir Zarifoğlu portresiyle karşılaşılır.”¹

Kitapta bulunan öyküler şunlardır:

İns, Sizi Görmeliydim, Savunma, Kentin Ortasında Bir An, Suçlular, Zal Tepesine Doğru, Yabancılık, Bir Şey Var Belirmiyor, Sessizlik, Karşı Çıkış, Şeyhana

3.6.3. Romanlar

Savaş Ritimleri, Zarifoğlu'nun, planlanıp tamamlanmış, *Anne* ise tamamlanamamış roman çalışmasıdır. *Savaş Ritimleri*, Beyan Yayınları tarafından ilk kez 1985 yılında yayımlanmıştır. 1991 yılındaki yenilenmiş baskıya şairin tamamlayamadığı, yarıda kalmış ikinci romanı *Anne* de eklenerek tek kitap hâlinde çıkarılmıştır.

Savaş Ritimleri adlı eserinde şair, içinde büyük bir acı bırakan Afganistan'ı ve Afgan halkını anlatmış, ana temayı hiç görmediği bu ülkeden seçmiştir. Romanda asıl işlenen konu, bir çocuğun, anne ve babası tarafından bir emanet olarak görülüp gelenek ve göreneklere uygun yetiştirilmesidir. Bir çocuğun, büyüme ve ergenlik çağında gördüğü ve tecrübe ettiği şeylerin, karakterin şekillenmesinde nasıl etkili olduğu işlenmiştir.

Anne adlı yarıda kalmış roman ise şairin özel bir titizlik ve planla işlediği bir çalışmadır. Temelde hasta olan bir çocukla annesinin ilişkisi ele alınmıştır. Doktorların tedaviyle çözemediğini anne konuşarak çözecektir. Zarifoğlu'nun bu konu için bir psikiyatrist ile tedavi yöntemlerini konuşmayı istediği bilinmektedir.

¹ Zarifoğlu, *Hikâyeler* 8-9.

“Roman hakkındaki bu bilgi bugün bir veri olarak alınır, Anne'nin bitmeye yakın bir durumda kaldığı kabul edilebilir.”¹

3.6.4. Çocuk Edebiyatı Eserleri

Zarifoğlu, çocuk edebiyatına yöneldikten sonra çeşitli türlerde çocuk eserleri vermiştir. Bu eserlerin tek bir kitap hâlinde toplanması yine Beyan Yayınları tarafından 2006 yılında gerçekleştirilmiş ve kitaba *Çocuklarımızla Atlara Biniyorduk* ismi verilmiştir. Eserde toplamda üç uzun hikâye, iki masal, bir roman ve iki şiir kitabı bulunmaktadır.

Uzun hikâyeler; *Serçekuş, Katıraslan, Motorlu Kuş*
Masallar; *Yürek Dede ile Padişah, Küçük Şehzade*
Roman; *Ağaçkakanlar*
Şiirler; *Gülücük, Ağaçokul*

Zarifoğlu'nun, çocuk edebiyatına yönelişiyle yazdığı bu eserler sadece çocuklar için yazılmamıştır. Eserlerin en büyük özelliği, her yaştan insanların okuyup algılayabileceği bir konu ve üslupla yazılmış olmasıdır.

Kendi içinde büyük bir çocuk ruhu barındıran Zarifoğlu'nun, hayal gücünü ve fantastik kurguları kullanışı, masal formu içerisinde eriyip yeniden şekil almıştır. Kuşkusuz, onu asıl çocuk yazarı yapan özellikler, içinde barındırdığı büyük çocuksuluğu ve çocuk bakışıdır. Bu yüzden, çocukları etkileyecek hayal gücü ve fantastik kurguları yazarken ana konuların altında yetişkinlere yöneltilen iletilerin de var olması tezat bir durum oluştursa da, bu durum şairin, zekâ oyunu ve çocuk bakışını birleştirip eserleri kendine özgü bir tarzda işleyişiyle açıklanabilir.

Özetle şair, çocukların hayal gücünü kullanarak onların gözünden yetişkinlere seslenmeyi bir yöntem olarak belirlemiştir ve çocuklara verdiği önemi şu sözlerle açıklamıştır:

¹ Cahit Zarifoğlu, *Romanlar, 3.baskı* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2010) 243.

“Kolay mı / Çocukla konuşmak”¹

3.6.5. Günlük

Zarifoğlu'nun, öykü, deneme, günlük, anı türlerinden hangisine ait olduğu uzun süre tartışılan *Yaşamak* adlı eseri, henüz şair hayattayken, 1980 yılında Beyan Yayınları tarafından yayımlanmıştır ve türü günlük olarak belirlenmiştir.

Bu tartışmaların sebebi oldukça basittir. Çünkü Zarifoğlu, tuttuğu notları bazen günlük türünün özelliklerine göre, bazen de anı türünün özelliklerine göre yazmıştır. Talât Sait Halman'a göre bu türlerin farklılığı şu şekilde özetlenebilir:

“Bir bakıma, yaşadıkça yazılan günlükte, ömrün sonuna doğru yazılan anılardan daha çok gerçek payı vardır. Kişi günlükte kendi hayat hikâyesini günü gününe yazmış gibidir; iyi ve kötü taraflarıyla göstermiştir kişiliğini; yaşadığını apaçık koymuştur günlüğüne, sonradan değiştirememiştir. Anılarda ise yazar geriye bakıyordur. Hatırlamaya çalıştığı olayları, kişileri, sözleri, düşünceleri yarım yamalak bulacaktır belki. Ya da hiç bulamayacaktır.”²

Bu tanımlama da göz önüne alındığında Zarifoğlu'nun *Yaşamak* adlı eserinin günlük türüne daha yakın olduğu görülür. Çünkü Zarifoğlu, *Yaşamak*'taki yazılarını ömrünün sonuna doğru değil, daha çok olayların yaşandığı günlerde yazmıştır. Fakat anı ve günlük arasındaki, ‘biri yaşarken, öbürü yaşadıktan sonra yazılır’³ farklılığı göz önüne alındığında, bu eserin bazen anı özellikleri taşıdığı da görülmektedir. Çünkü Zarifoğlu'nun, bazı yazılarını daha sonra yazdığı da olmuştur. Bu duruma en güzel örnekler doğum yılı olan 1940 ya da henüz üç yaşında olduğu 1943 tarihli yazılarıdır.

¹ Cahit Zarifoğlu, *Çocuklarımızla Atlara Biniyorduk*, 2.baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2010) 19.

² Talât Sait Halman, “Yaşadıkça Yazılan”, *Türk Dili (Günlük Özel Sayısı)* Nisan 1962: 439.

³ Suut Kemal Yetkin, “Günlük Üzerine”, *Türk Dili (Günlük Özel Sayısı)* Nisan 1962: 433.

Şairin hayat hikâyelerinden bir derleme niteliği taşıyan bu eserin orijinalliği, günlük türünün alışılmış tarzı, kronolojik sırayı içermemesidir. Yer ve zaman kavramını önemsemeyen şair, aklına geldikçe not aldığı anılarını bir araya getirmiş gibidir. Başka türleri de içererek yazıldığı türü yeni bir şekle bürüyen bu eser, şairin, eser verdiği alanlardan etkilenişinin ispatıdır.

Yer yer şiirsel kullanımlara yer veriş, imgesel yönelimleri, Zarifoğlu'nun şiirine hâkim dil örgüsünün günlüğüne de yansımından kaynaklanmaktadır. Böylece şair, tıpkı şiirleri, öyküleri, çocuk kitapları gibi günlüğü için de kendine özgü bir tarz yaratmıştır.

3.6.6. Mektuplar

Şairin mektup türünde verdiği eserlerin sayısı oldukça yüksektir. Şairin mektuplarını iki grup içerisinde incelemek gerekir. Bunlardan ilki şairin, özel yaşamında yolladığı mektupların toplandığı *Mektuplar* adlı eserdir. *Mektuplar*, yine Beyan Yayınları tarafından kitaplaştırılmış, toplamda altmış altı mektubu içermektedir.

Bu mektuplar çoğunlukla *Mavera* dergisinin çıktığı dönemlere ait olup, çoğu yazar veya şair dostlarına, bazıları da ailesine yazdığı mektuplardır. Ağırlıktaki konu *Mavera* dergisi ve şairin içinde bulunduğu durumlarla ilgilidir. Özellikle *Mavera*'nın okur sayısı ile ilgili mevzular konu edilmiştir.

Ayrıca şair mektuplarında, zikredilmeye değer sayıda öğütler vermektedir. “Zarifoğlu, bu tavrıyla bir yandan gençlere ‘edebiyat öğretmenliği’ yaparken bir yandan da gerçek bir ‘ağabeylik’ ve ‘yol göstericilik’ yapmaktadır.”¹

Fakat şairin özel hayatındaki mektupların sayısı bu kadarla sınırlı değildir. Kitabın giriş bölümünde söylendiği üzere yüzlerce, belki de binlercedir. Fakat mektupları toplama aşamasında bazı mektuplar bulunamamış, gönderilen kişilere

¹ Cahit Zarifoğlu, *Mektuplar*, 1.baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2010) 21.

ulaşılamamış ya da gönderilen kişiler mektupları vermek istememiştir. Yine de toplandığı kadarıyla bu eser şairin önemli eserleri arasındadır.

İkinci kitap ise *Okuyucularla* adı altında yine Beyan Yayınları tarafından yayımlanmıştır. *Mavera* döneminde iletişim mektuplar aracılığıyla sağlandığı için dergi birçok mektup almıştır. Bu sebeple dergide ‘Okuyucularla’ adında bir bölüm açılmış ve gönderilen mektuplara dergi aracılığıyla açık cevaplar verilmiştir. İşte bu kitap bu açık mektupların bir araya toplanmış hâlidir. Bu mektuplarda Zarifoğlu, okuyucuların eserlerini yorumlayıp tahlil etmekte ve onlara tavsiyeler vermektedir.

Okuyuculara yazılan bu mektuplarla ilgili Rasim Özdenören, kitabın girişinde şu sözleri kullanarak kitabın önemini vurgulamaktadır:

“Cahit genelde gerek genel olarak sanat üzerine, gerekse kendi şiiri üzerine konuşma hususunda ketum davranırdı. Onun şiir üzerine olan düşüncelerini kısmen Yaşamak adını taşıyan - ki, Türk nesrinin en özgün örneklerinden biridir – kitabında bulabiliriz. Onun dışında belki kendisiyle yapılmış mülakatlarda dolaylı dokundurmalar rastlanabilir. Fakat bu konular üzerine uzun uzadıya yazdığı, konuştuğu görülmez. İşte bu mektuplar, bir bakıma Cahit’in poetikası olarak da ele alınabilir.”¹

3.6.7.Konuşmalar

Cahit Zarifoğlu, çocukluğundan beri az konuşan bir mizaca sahip olsa da, bazı gazete ve dergilere röportajlar vermiştir. Gazete ve dergilerde yaptığı bu konuşmalar, ilk kez 2006 yılında Beyan Yayınları tarafından toplanarak kitaplaştırılmıştır. Kendisiyle yapılan on dokuz röportaj, günlüğünden bir konuşma ve ölümünden sonra kendisi hakkında dostlarıyla yapılan dört röportaj olmak üzere toplamda yirmi dört konuşmayı içermektedir.

¹ Cahit Zarifoğlu, *Okuyucularla, 1.baskı* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2009) 24.

Eserin en büyük özelliklerinden ilki şairin hayatıyla ilgili bilgilere ulaşabilmemizdir. Gerek kendisi, gerekse dostları tarafından hayatıyla ilgili kayda değer noktalara değinilmiştir.

İkinci önemli nokta ise şairin fikirlerini, düşüncelerini ve sanat anlayışını bu konuşmalardan öğrenebilmemizdir. Gerek şairin duyguları, gerek çocuk edebiyatı ve şiir gibi türlerde nasıl ve niçin eser verdiği ile şairlik hakkında genel düşünceleri bu kitapta gün yüzüne çıkmaktadır.

3.6.8.Diğer Eserleri

Şairin yukarıda saydığımız eserlerinin haricinde iki deneme kitabı ile bir tiyatro eseri mevcuttur.

Şairin duyarlılığının bir ürünü daha olan *Sütçü İmam* adlı tiyatro eseri, bizlere işgal altındaki Maraş'ı, Ermenilerin kadınlara sataşmasını ve Sütçü İmam'ın bunları silahla susturmasını konu etmektedir. Bu eser, bir bakıma şairin *Savaş Ritimleri* adlı romanını hatırlatır. Bu iki eser hakkında en güzel tanımlama, *Sütçü İmam*'ın giriş bölümünde yapılmaktadır:

“*Savaş Ritimleri* ve *Sütçü İmam*, onun 1980’lerdeki Afganistan’ın işgali ile 1920’lerdeki Maraş’ın işgaline bakışını ve ‘kurtuluş’unu ele aldığı çalışması.”¹

Şairin denemeleri yine Beyan Yayınları tarafından, *Bir Değirmendir Bu Dünya* ve *Zengin Hayaller Peşinde* adları altında 1999 yılında yayımlanmıştır. İlk kitapta daha çok aktüel ve siyasi yazıları, ikincisinde ise sanat ve edebiyatla ilgili düşünce ve yorumlarını yazdığı yazıları bulunmaktadır.

¹ Cahit Zarifoğlu, *Sütçü İmam*, 1.baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2006) 5.

4.ZARİFOĞLU’NUN RILKE HAKKINDA DÜŞÜNCELERİ

Cahit Zarifoğlu, her ne kadar Müslüman bir şair olup Doğuya yönelmiş gibi görünse de, Batı kültürünü, sanatını ve edebiyatını incelemiş, kavramış ve bu alanda iyi bir bilgi birikimine sahip olmuş bir şairdir.

Onun Batıyı tanıma süreci ilk olarak okuduğu eserler aracılığıyla başlamış olsa da, bu süreci hızlandıran en büyük etken üniversiteyi kazanıp, arkadaşlarının ısrarıyla Alman Dili ve Edebiyatı bölümüne girmesi olmuştur. Bölümde okurken birçok Alman edibini tanımaya başlayan şairin Rilke’yi tanınması da bu yıllara rastlar. Şairin okuduğu ve anladığı Balzac, Brecht, Baudelaire, Çehov, Dostoyevski, Goethe, Tolstoy gibi diğer yabancı şair ve yazarlardan Rilke’yi ayıran en büyük özellik, onun Rilke’vari şiirler yazıyor olması, Alman filolojisinde okuması ve hepsinden önemlisi de Rilke’nin, *Malte Laurids Brigge’nin Notları* adlı otobiyografik romanı üzerine yazdığı motif konulu bitirme tezidir.

Zarifoğlu, birçok konuşmasında Rilke’den söz etmiş, hatta etkilenip etkilenmediğini bilmediğini bizzat söylemiştir. Alman felsefesi ve siyaseti hakkında da fikirlerini beyan etmesi kayda değerdir.

Zarifoğlu’nun Rilke hakkındaki düşüncelerini açıklamadan önce genel olarak Alman siyaseti ve felsefesi hakkındaki bu düşüncelerine yer vermek yerinde olacaktır. Aralık 1984 yılında *Sanat Olayı* adlı dergi için verdiği bir demeçte bu düşüncelerini açıkça belirtmiştir. Bu konuşmada, Mehmet Arslan’nın ‘Batının Türk edebiyatına etkisi nedir?’ sorusu üzerine Cahit Zarifoğlu, Batı ve Alman dünyasıyla ilgili birçok yorum ve tespitte bulunmuştur.

Şairin, Alman edebiyatı denince aklına gelen ilk düşünceler şunlardır:

“Alman edebiyatında beni cezbedenler, etmeyenler vardı. Bazıları, örneğin Rilke arkadaşım olmuşlardı. Sonrakiler, yeni Almanlar, savaş hastaları falandı. Alman diye bakarsan o marazi Brecht. Alman profesör, Goethe'nin masallarını anlatırken ağlıyordu. Hans Magnus'nun minik şiirinin altından kocaman buzağular çıkarıyorlardı. Yorumları, eserlerin kendisinden daha büyüktü. Yazarlar da eserleri de bu kritiklere erişemiyorlardı. Hepsi, göklere çıkarılan eserleriyle cehennemin dibinde çok cüce kalıyorlardı. Bereket ölmüşlerdi. İşte Batı edebiyatı deyince aklımda kalan önemli bir özellik bu benim.”¹

Alman edebiyatı hakkında bu sözleri söyleyen Zarifoğlu, aynı konuşmada düşüncelerini daha da derinleştirmiş, Almanların bütün kültürel, siyasi ve felsefi özelliklerini özetleyen şu yorumda bulunmuştur:

“Almanlar şöyle diyorlardı: Avrupa uygarlığının üç ana unsuru vardır: Eski Grek, Hıristiyanlık ve Germen ruhu: Eski Grek'in putperest, Hıristiyanlığın uydurulmuş İncil, Germen ruhunun barbar özlerini iç içe koyun. Bunlar ilk bakışta sanat eseri için zor koşullar olarak görünüyor...

Hırslarını ve açmazlarını tanrılaştıran putperest, dünyaya ölüme mahkum olarak gelişine, bataklıkta çare arar. Germen ruh, dağlarda güçlü baldırlarıyla yürüyen, anlaşmazlıkları kaba kuvvetle halletme sınırına hemen taşıyan, karanlık gecelerde toprağa yaklaşan yıldızlara derinlemesine bir kere bakmamış ve bakışlarını yüreğinde olup bitenlere bir tek indirmemiş bir barbar. Bu üç unsur kaynaşarak, doğru, Mozart'ı da, Hölderlin'i, Rilke'yi, Mörike'yi de çıkarmıştır ama tümünün koynunda beslediği bir vahşi vardır: Hitler.”²

Alman doğasında var olan bu üç unsuru belki de en doğru tespitlerle açıklayan Zarifoğlu, bu unsurların birleşip iç içe geçmesinden doğru ve düzgün isimler çıkabildiği gibi, dünyanın tarihini olumsuz yönde etkileyen bir vahşinin de

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 73.

² Zarifoğlu, *Konuşmalar* 74.

çıkabildiğine tekrar parmak basmıştır. Üstelik bu vahşinin, ünlü filozof Nietzsche'yi iyi okuduğunu ve anladığını tespit edecek kadar Batı tarihini de sindirmiş, bütün bu siyasi ve felsefi olayları edebiyatla bir bütün olarak düşünülmesi gerektiğini savunmuştur:

“Hitler’in Niçe’yi okuyuşunu, felsefeden habersiz bir onbaşının okuyuşu olarak değerlendirirler. Oysa Nice’deki ‘üstün insan’ ve ‘yok edilmesi gerekli zayıflar’ gibi imajlardan Hitler herhalde en doğru sonuçları çıkardı. Bugün de, Alman olmayanlara davranışlarıyla, aynı sonuçları çıkarıyor Almanlar. Hitler’i lanetlemekle yarışıyor olmalarına rağmen. Bütün bunları, kendi halinde güzel ve zararsız bir Batı Edebiyatından bağımsız olarak ele almak mümkün mü?”¹

Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi Batı dünyasının önemli isimleri arasında saydığı Rilke’yi arkadaşımıymış gibi hissedilen Zarifoğlu, daha birçok konuşmasında bu şairden bahsetmiş, bazı düşüncelerini benimsediğini itiraf etmiştir. Bu düşünceleri bir araya getirip toplu bir bakış atmak, şairin Rilke’den etkilenip etkilenmediğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

4.1. Rilke ile Zarifoğlu Arasındaki Benzerlik Üzerine Olan Konuşmalar

Cahit Zarifoğlu, kendisiyle yapılan konuşmalarda sıklıkla Batılı ve bazı Doğulu şair ve yazarlardan söz etmiştir. Bu şair ve yazarları okuduğu, bazılarını takdir ettiği, önemseydiği konuşmalarda görülmektedir. Fakat bu isimlerin arasından Alman şair Rilke’nin ismi öne çıkmaktadır.

Gerek kendisinin yaptığı konuşmalarda, gerek kendisi hakkında dostlarının yaptığı konuşmalarda Rilke’nin ismi sıklıkla zikredilmiştir. Bu konuşmalarda Rilke’nin sanatından, Cahit Zarifoğlu’yu etkileyip etkilemediğinden, Zarifoğlu’nun Rilke ile bağıntısından söz edilmiştir. Zarifoğlu’nun teziyle ilgili bazı bilgilere de eriştiğimiz bu konuşmalarda Rilke’nin adının geçtiği bölümler belirlenerek şairin üzerinde etkisi olup olmadığı konusu aydınlatılmaya çalışılacaktır.

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 74.

Zarifoglu'nun konuşmaları sırasında Rilke'den en çok söz edişinin sebebi, kendi şiirleriyle onun şiirleri arasında var olan benzerliktir. Başka bir deyişle Rilke'vari yazıyor olmasıdır. Bu konunun geçtiği ilk konuşma 1974 yılının yazında çıkan *Gelişme* dergisinin bir sayısında yayımlanmıştır. Bu konuşmada Zarifoglu, Rilke adını şu şekilde kullanmıştır:

“Daha Rilke adını duymadığım Alman Filolojisi yıllarımda, sınıf arkadaşım bir yarı Rum, yarı Türk, yarı Amerikalı, yarı Batılı bir İtalyan, yani benim o zamanki Alda'm, “sen Rilke'vari yazıyorsun...” derdi. Bunun böyle olduğunu çoktandır anlamış değilim. Diyebilirim ki, bunu tam olarak şu anda hayretle fark ediyorum.”¹

Aynı konunun geçtiği ikinci konuşma 1982 yılında *Hilal* dergisinin Aralık-Ocak sayısında yayımlanmıştır. Zarifoglu, Edip Gönenc'in ‘Sanatkâr olarak sizi derinden etkileyen, kendiniz için bir keşif konusu saydığımız sanatkârlar olmuş mudur?’ şeklindeki sorusuna şu cevabı vermiştir:

“Şimdi belli bir sanatkâr ismi söyleyemem. Bizim şiire başladığımız yıllarda İkinci Yeni denilen şiir, en görkemli dönemini yaşıyordu. Zaten birdenbire yaşadı ve bitti. Bazı yorumculara bakarsanız benim şiirimde o atmosferin etkisi varmış. Fakat size o dönemden belli bir isim söyleyemediğim için üzgünüm. Haa, bir de fakültede iken bir arkadaşım benim şiirlerimle Rilke'nin şiiri arasında ve yazıları arasında bir benzerlik olduğunu söylemişti. Bu aklımda kaldı ve neden sonra Rilke'yi okudum. Kimlerden nasıl, keşfederek mi, etmeden mi etkilendiğimi bilemem. Ancak şu kadar yıllık bir şiir serüveninden sonra şiirde bazı favorilerim var. Sevdiklerim anlamında. Buna sevdiğim şiirler demek daha da doğru olacak.”²

Konuşmalardan da görüldüğü gibi Zarifoglu, Rilke'den etkilenip etkilenmediğini bizzat kendisi de bilememiş ya da başka bir deyişle söylememiştir. Şairin çok fazla şiir okumadığı, edebiyatı çok iyi bilmediği bilinmektedir. Bu bilgi

¹ Zarifoglu, *Konuşmalar* 28.

² Zarifoglu, *Konuşmalar* 48.

doğrultusunda Alman şair Rilke'nin adının bu kadar sık geçmesi bir önem arz etmektedir.

Bu konuyla ilgili en açıklayıcı ve net bilgiyi verdiği üçüncü konuşma, 1986 yılında *İlim ve Sanat* dergisinin Kasım-Aralık sayısında yayımlanmıştır. Zarifoğlu, Ferman Karaçam'ın 'Şairin bir öğrenci olduğunu düşünürsek siz hangi okula mensupsunuz ve adını unutmadığınız bir ustanız var mı?' şeklindeki sorusuna şu cevabı vermiştir:

“Bir okula mensup olmadım. Ustam da olmadı. Rilke'nin etkisinde kalmış olabilirim. Ama onu hiç tanımadan zaten ovârî yazıyordum. Böyle demişlerdi. Daha çok kendimin etkisinde kaldım. En çok okuduğum şair Cahit Zarifoğlu'dur. Hani etkisinde kalmış olabilirim dediğim Rilke'den okuduğum şiir sayısı onu geçmez. Sistemli bir edebiyat okuyucusu olamadım. Edebiyattan hep sınıfta kalabilirim. Yerli edebiyatı, hele edebiyat tarihini hiç bilmem. Bunları bir gün itiraf edeceğimi biliyordum.”¹

Zarifoğlu'nun yaptığı konuşmalarda kendi üzerinde Rilke etkisinin varlığını ne itiraf etmiş, ne de reddetmiştir. Fakat bu konuyla ilgili her sorulan soruda Rilke'nin adını zikretmesi bu şairin, kendisinde bir önem arz ettiğinin kanıtıdır.

Dostları arasında yapılan konuşmalarda da, kendi konuşmalarındaki gibi önemli noktalar bulunmaktadır. Dostlarından bazıları etki konusunda net bir şey söylemezken, bazıları da Zarifoğlu'nda Rilke'nin etkisinin olmadığını açıkça dile getirmişlerdir. Fakat açık bir fikir beyan etmek ya da reddetmek gibi iki durum söz konusu olsa bile, bu konuşmalarda önemli olan tek durum, konunun Alman şaire sıklıkla gelmesidir. Bu sebeple Rilke ismi, bir önem kazanır.

1987 yılının Eylül ayında *Mavera* dergisi *Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı*'nı çıkardığında şairin dostlarıyla bir konuşma gerçekleştirmiş ve konuşmayı bu sayıda

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 120-121.

yayımlamıştır. Şaban Abak düzenlediği konuşmaya *Cahit Zarifoğlu'nun Kişiliği ve Sanatı Çevresinde Söyleşi* adı verilmiştir. Konuşmaya Akif İnan, Alaeddin Özdenören, Beşir Atalay, Erdem Bayazıt, D. Mehmet Doğan, Nabi Avcı, Rasim Özdenören ve Mustafa Şahin gibi Zarifoğlu'nun yakın sanatçı dostları katılmıştır.

Bu konuşmada ilk dikkat çeken isim, yine bu konuyla ilgili olarak ilk sözleri söyleyen Nabi Avcı'dır. Zarifoğlu'nda Rilke etkisi üzerine şu sözleri söylemiştir:

“Cahit Zarifoğlu'nun şiirini uzaktan okuduğumuz zamanlar -ki Rilke'yi de o zamanlar tanımıştık-, belki de Rilke'ye dikkatimizi çektiği için onun Rilke ile ilintisini kurmaya çalışıyorduk. Ben bunu kendisine de sordum. Alman filolojisindeki tahsilinden kendisine Rilke'den çok Toton şövalyelerinin aşk şiirlerinin kaldığını ve onları da bir zaman sonra zahmetsizce sildiğini söylemişti. Belki tam böyle değil, ama buna yakın...”¹

Nabi Avcı'nın sözlerinden de anlaşıldığı üzere Rilke ve Zarifoğlu edebiyatı arasında bir benzerlik olduğu kesindir. Avcı'nın, konuşmanın ilerleyen kısımlarında çok daha ilginç ve bizim için önemli bir açıklaması, daha doğrusu bir tespiti bulunmaktadır:

“Zarifoğlu'nun şiiri ne kadar kültüre yaslanan veya entelektüel çabaya dayanan bir şiir olmasa da, Batı düşüncesiyle ve Batı düşüncesinin belli başlı dönemeçleriyle ilişkili bir okuyucu, (o şiiri bunlara indirgememek şartıyla) kendine yeni zenginlikler, yeni tatlar üretebilir. İyi bir Rilke okuyucusuna, ya da iyi bir Alman edebiyatı terbiyesinden geçmiş okuyucuya Zarifoğlu şiirinin, bu özelliği olmayan sıradan bir okuyucuya nispetle daha fazla tat vermesi, daha yeni pencereler açması mümkündür. Ama bu tatları Zarifoğlu şiirinin bütününe teşmil etmemek, şiiri bundan ibaret, bu kaynaktan çıkma saymamak kaydıyla. Aynı şekilde bir başka şiir terbiyesinden geçmiş, bir başka kaynakla beslenmiş okuyucu, ondan aldığı terbiyeyi Zarifoğlu'nun şiirini anlamada kullanabilir. Bu bakımdan, öyle zannediyorum ki,

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 174.

Batı şiiriyle bir şekilde ilişki kurmuş bir okuyucu, bundan Zarifoğlu'nun şiiriyle de çok verimli ilişkilere girmek için yararlanabilir.”¹

İşte bu tespitte önemli bir nokta mevcuttur. Avcı'ya göre Batılı, Alman ve en önemlisi de Rilke edebiyatının terbiyesine sahip, bu edebiyatlardan anlayan okuyucunun, Zarifoğlu'nun şiirini anlamada büyük bir önceliği vardır. Her ne kadar Zarifoğlu'nun şiirlerinin sadece bu edebiyatlardan ibaret olmadığını belirtse de, bu şiirleri, onlardan yoksun olan bir okuyucunun, bu edebiyatları bilenlerden daha az anlayacağına dikkat çekmiştir. Ona göre, Rilke edebiyatını bilen bir okuyucu için, Zarifoğlu şiirleri 'yeni pencereler' açacak ya da 'daha fazla tat' verecek bir edebiyat olacaktır. Bu durumda Zarifoğlu ve Rilke arasında bir bağıntının olduğu düşüncesi kesinlik kazanmaktadır.

Nabi Avcı'nın bu tespiti üzerine Rasim Özdenören, Avcı'nın sözlerini destekler nitelikte konuşmaya devam etmiş ve Zarifoğlu ile Rilke edebiyatları arasında bir benzerlik olduğunu kabul etmiştir:

“Şimdi Rilke'den bahsedildi. Şu olayı biliyoruz biz Cahit'in hayatında: Cahit'in fakülteden bir arkadaşı vardı. Felsefe ve edebiyat bilgisi, birikimi olan biriydi. Şiirlerini gördüğünde, sen, demiş Rilke'nin etkisi altında yazıyorsun. Halbuki Cahit o tarihte Rilke'yi henüz tanııyordu. Fakat enteresandır, Nabi'nin söylediklerinin ışığında söylüyorum, Cahit'in nesrinde ve şiirinde onunla da bir ilgi kurmak mümkün.”²

Bu benzerlik konusunu Nabi Avcı, konuşmanın ilerleyen kısımlarında bir kez daha açmış ve bu benzerlik fikriyle sanatçı dostlarına şu soruyu yöneltmiştir:

“Diyelim sizin adınız, bir şairle yan yana anmak gerekse benim aklıma ilk Fazıl Hüsni Dağlarca geliyor. Ama Dağlarca'yı, Zarifoğlu'yla hiç düşünemiyorum.

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 186.

² Zarifoğlu, *Konuşmalar* 187.

Onun için de ilk akla gelen diyelim Rilke oluyor. Bu aranızda konuşulan bir şey miydi? Birbirinizin şiir yazdığından haberdar olduğunuz günlerde, böyle ilgilerinizi de paylaşıyor muydunuz?”¹

Fakat Rasim Özdenören, *Yedi İklim* dergisinin 1987 yılının Temmuz-Ağustos sayısında, Âlim Kahraman ve Ali Haydar Haksal’la yaptığı bir konuşmada sözü edilen bu etkinin olmadığını belirtmiştir. Ali Haydar Haksal’ın ‘Cahit Zarifoğlu Alman Dili ve Edebiyatında okumuş. Rilke’yi Almancadan okuyacağı düşünülmüş. Hatta etkilenmesinin söz konusu olabileceği gibi. İşaret Çocukları’ndaki şiirleri yazdığı yıllara bakılınca ve sizin yukarıda söylediklerinize bakılırsa, kendiliğinden akan bir şiir ortaya çıkıyor. Bunu biraz daha açsak...’ sözlerinin üzerine Rasim Özdenören, cevaben şunları söylemiştir:

“Rilke’yle bence bir etkilenme söz konusu değil. Bir benzeşme hissediliyorsa bunu aynı tınıda, rezonansta olmakla açıklayabiliriz. Çok kişiye tuhaf gelebilir. Cahit’in kendine özgü şiir atmosferi, biz İkinci Yeni’den haberdar değilken de kendine özgü karakterini nebülöz halinde bünyesinde taşıyordu. Cahit, İkinci Yeni şairleri diye bilinenlerle yaşıt değildi. Şunu söylemek istiyorum: Belki bir hava, dönemin bütün şairlerini sanatçıları etkiliyor.”²

Görüldüğü gibi Zarifoğlu veya sanatçı dostlarının, Zarifoğlu ile Rilke arasındaki benzerlikler üzerine yaptığı yorumlar değişkenlik göstermektedir. Bazı isimler etkilenmenin olmadığını söylerken, bazıları sadece benzerlik olduğunu ileri sürmüş, Zarifoğlu ise bu etkiyi reddetmediği gibi direkt olarak kabul de etmemiştir.

Ancak bu konuşmalarda dikkate değer en önemli nokta Alman şairin isminin sıklıkla geçmesidir. Rilke’nin adından bu kadar söz edilmesi, Zarifoğlu üzerinde etkisi olup olmadığı konusuna dikkatleri çekmektedir.

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 189.

² Zarifoğlu, *Konuşmalar* 218.

4.2. Zarifoğlu'nun Rilke Üzerine Düşünceleri

Zarifoğlu'nun yaptığı konuşmalarda Rilke üzerine söylediği bazı önemli sözleri bulunmaktadır. Özellikle 'şair olmak' konusu üzerine yoğunlaştığı konuşmalarda Zarifoğlu, Rilke ismine dikkat çekmiştir. Bu konuşmalarda görüleceği gibi Zarifoğlu, Rilke'nin *Genç Bir Şaire Mektuplar* adlı eserine oldukça önem vermektedir. Şair olmak konusunda Rilke'nin tavsiyelerde bulunduğu genç bir şaire yazılan bu mektupları Zarifoğlu dikkatle okumuş ve söylediğine göre bu tavsiyelere kendisi de önem vermiştir.

Bu konuyla ilgili ilk sözlere, Zarifoğlu'nun Edip Gönenç'le yaptığı konuşmada rastlamaktayız. 1982 yılında çıkan *Hilâl* dergisinin Aralık-Ocak sayısında Edip Gönenç'in 'Şiirin olmadığı bir hayatı göze almanız istense anlaşma masasına oturur musunuz?' şeklindeki sorusu üzerine Zarifoğlu şu cevabı vermiştir:

"Bilmiyorum şiir bir tutku mudur? Bir mecburiyet midir? Rilke genç bir şaire öyle demiş. "içine sor, yazmaya mecbur muyum diye. Eğer öyleyse siz bir şairsiniz." Böyle bir şey herhalde tereddüdü olanlar için. Nasıl başladığını, niçin başladığını bilmeden yazan ve böyle çeyrek asır geçiren biri ne demeli. Niçin şiir yazdın diye soracaklar, o da mecburum diyecek. Kendi kendime soruyorum, niçin yazdım, bilmem. Peki yazacak mısın? Galiba. Bu defa neden? Bilmem. Ama dikkat ederseniz bütün bu bilmemler o gizli mecburiyetle birleşiveriyor. Bu karmaşık görünüşlü diyalogla o mecburiyetin öyle kesin ve bilinçli olmadığını söylemek istiyor olmalıyım."¹

Bu konuşmada Zarifoğlu, şair için yazmak mecburiyetini bir bakıma savunurken, bir bakıma bunun sadece yeni şairler için söylendiğini belirtmiştir. Fakat kendisi için de sonuca varırken yolunu yine bu mecburiyete getirmiştir. Buna benzer

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 46.

bir soruyu cevapladığı başka bir konuşmada yazmak mecburiyetiyle ilgili daha net bilgiler vermiştir.

4 Kasım 1986 tarihinde *Zaman Gazetesi* için yaptığı konuşmada, Süleyman Çelik'in 'Edebiyatın hemen her alanında eser verdiniz. Sizce bir şair, bir yazar neden yazar? Neden yazma ihtiyacı duyar?' şeklindeki sorusuna cevaben şunları söylemiştir:

“Rilke'nin *Genç Bir Şaire Öğütler* adlı kitabında bu sorunun cevabı vardır. Çok hoşuma gider. Yalnız orada soru değişik sorulmuştur. Acaba Bay A yazar mıdır, şair midir? Rilke söyle der: İçinize sorun, yazmak zorunda mıyım diye. Cevap evetse siz bir şairsiniz.

Bir şair herhalde sadece bunun için yazar. Yazmak onun için bir mecburiyettir. Akılla varılmış bir sonuç değildir yazmak. Bir iç zorunluluktur. Başka alternatif yoktur. Bu zorunluluk sosyal ve politik sebeplerle beslenmiş olabilir.”¹

Görüldüğü gibi Rilke'nin yazmak mecburiyeti konusunda söylediklerine tereddütsüz katılan Zarifoğlu, şair olup olmama sorusunu Alman şairin sözleriyle cevaplamıştır. Bu sözlerden çıkarılabilecek ikinci bir sonuç da Zarifoğlu'nun, Rilke'nin eserlerini okuyup bu şairi iyi anladığıdır.

Zarifoğlu'nun, üniversite yıllarında tanıdığı Rilke'yi yakın arkadaşı gibi görece kadar benimsediği daha önceki bölümde belirtilmişti. Bu konuyla ilgili, tezinin de konusu olan bazı Rilke motiflerine önem veriş, 1984 yılının Aralık ayında *Sanat Olayı* dergisinde yaptığı konuşmada görülmektedir. Fakat bu konuşmanın asıl önemi, Zarifoğlu'nun hocası yüzünden Rilke'nin büyüklüğünün şairin gözünde sona ermesidir. Bu durumun ne kadar doğru olduğunu kestirmek mümkün değildir. Zarifoğlu'nun Rilke'yi önemseyiş, hocasının sözleriyle gerçekten bitmiş midir, yoksa bir süre etkilenmekle sınırlı mı kalmıştır, bir kesinlik taşımaz.

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 112.

Bu konuşmada Mehmet Arslan'ın Batı edebiyatlarının Türk edebiyatına etkisiyle ilgili sorduğu sorulara cevap verirken Zarifoğlu, Rilke'yle ilgili şu sözleri söylemiştir:

“Rilke, aracısız bulduğum biriydi. Fakat onun hakkında yanılığın içindeymişim. Onu üç boyutlu algılıyordum. Meğer değilmiş. Onda metafizik vehmetmişim. Bitirme tezim onun hakkındaydı. Ondaki motifler; korku, ölüm, büyük şehir, sıkıntı falan derken ver elini “öte” imajı. “Yoo” dedi Prof. Safinaz Duruman, “nereden çıkardın bunları?” Hocam kem küm. “Yo” dedi “yoo!” Hocam aman. “ Yo” dedi “yoo, yok onda öte möte”. Böylece Rilke de büzüşüp kaldı bir köşede.”¹

Bu konuların haricinde Zarifoğlu'nun konuşmalarında Rilke'yle ilgili bir konu daha dikkat çekmektedir. *Gelişme* dergisinin 1974 yazında çıkan sayısında yaptığı konuşmada konunun yoksulluk ve sefalet gelmesi üzerine Zarifoğlu, Rilke'nin bir sözünü hatırlayarak konuyla ilişkilendirmiştir:

“Çok sefalet görüyorum. Her yanda sonsuz, bulamaç gibi, insana yapışan, düşündükçe her tarafına bulaşan bir sefalet görüyorum... İçim mi parçalanıyor?... Yoo, hayır! Benim Rilke'nin bir sözünü hep hatırlarım, bana büyük dayanaktır: “Hayatın her duruma hakkı vardır.” Gördüklerim karşısında suçladıklarım, ne hayattır, ne de onların kahramanı olan yoksul, yırtık pırtık çocuklar, kadınlar ve öteki insanlar...”²

Bu konuşmadan da anlaşıldığı gibi, Zarifoğlu, Rilke'yi sadece eserleriyle değil, görüşleriyle de benimsemiş, onun görüşlerini kendi felsefesine de yansıtmıştır. Bazı hayat görüşlerinin temelinde Rilke'den etkilendiği bu örnekte olduğu gibi kesindir.

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 73.

² Zarifoğlu, *Konuşmalar* 22.

4.3. Zarifoğlu'nun *Malte Laurids Brigge'nin Notları* Üzerine Bitirme Tezi

Bilindiği gibi Cahit Zarifolu, 1961 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünden 1971 yılında mezun olmuştur. Bu gecikmeli mezuniyet için bir bitirme tezi yazmak zorunda kalan Zarifoğlu, üniversitenin ilk yıllarında bir arkadaşının, kendisi ve Rilke arasında benzerlik kurmasını hatırlayarak bu Alman şairin üzerinde yoğunlaşmış, tezini Alman şairin tek ve otobiyografik romanı olan *Malte Laurids Brigge'nin Notları* üzerine yazmıştır.

Romandaki ana motifler üzerine yaptığı bu çalışma, otuz dört sayfa olarak Almanca dilinde yazılmış olup orijinal ismi, *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Marie Rilke – Eine Studie zu einigen Motiven* – 'dir. Zarifoğlu, tezini ilk teslim ettiğinde yeteri kadar bilimsel bulunmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiş, bunun üzerine şair, tezini tekrar gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Tezine bir kaynakça ekleyen Zarifoğlu, çalışmayı tekrar gözden geçirip teslim ettiğinde ancak kabul ettirebilmiştir.

Zarifoğlu'nun *Konuşmalar* kitabında yer alan iki konuşmada teziyle ilgili dostlarının bazı yorumları bulunmaktadır. 1987 yılının Eylül ayında *Mavera* dergisi *Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı*'nda yayımladığı konuşmada şairin sanatçı dostlarından Rasim Özdenören, bu tezle ilgili şunları söylemiştir:

“Ben deminki konuşmama ilâveten ve sizlerin getirdiği çağrışımlarla şunu söyleyeyim: Rilke, Cahit'in mezuniyet teziydi. Rilke hakkındaki tezi bilimsel bulunmadığı için reddedilmişti. Fakat onun tezindeki düşünceleri aslında Rilke'yi belki en iyi anlayan yorumlardı. Bilahare araştırma yapmış gibi, kendi cümlelerini başkalarına izafe etmek suretiyle tezini kabul ettirebilmişti.”¹

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 184.

Rasim Özdenören, buna benzer bir konuşmayı *Yedi İklim* dergisinin 1987 Temmuz-Ağustos sayısında da yapmıştır. Fakat bu konuşma ilkin nazaran daha sert ve kesindir:

“Edebiyattan anlayan bir arkadaşı, bir gün kendisine şiirlerinin ve düzyazılarının Rilke’ninkilere benzediğini söylediğinde, Cahit’in bu şairin adından başka hiçbir şeyini duymadığını öğrenmiştik. Fakat ne garip tecelli, yıllar sonra Cahit, Rilke üzerine bir mezuniyet tezi hazırladı. Gene ne garip tecellidir ki, Rilke üzerine mülâhazaları, kelimeyi kullanmaktan çekinmeyeceğim, bir takım dar kafalı profesörler tarafından bilimsel olmadığı gerekçesiyle geri çevrildi. Ama ben eminim ki, Cahit’in Rilke üzerine görüşleri, bütün o bilimsel görünen hırdavattan çok daha derin ve anlamlı olmalıydı. Bunları söylerken abarttığımı düşünmüyorum.”¹

Özdenören’in sözlerinden de anlaşılacağı gibi, Zarifoğlu’nun tezi bilimselden çok yoruma dayalı bir tez olmuştur. Fakat Alman şairinin eserini bu şekilde yorumlama, tezi bilimsellikten uzaklaştırmamış, aksine esere derin bir bakış açısı niteliği kazandırarak sağlam bir açıklama getirmiştir.

Peki, Zarifoğlu Rilke’yle ilgili bu çalışmasında neleri işlemiş, konulara nasıl bir yorumlama getirmiştir? Daha önce de belirtildiği gibi Zarifoğlu, çalışmasında Rilke’nin romanındaki ana motifleri incelemiştir. Bu motifler sırasıyla ‘şehir, büyük şehir korkusu, saf korku, var olmama hissi ve ölüm’dür.

Rilke’nin eserindeki ilk motif olan şehir, Paris şehridir, Rilke için bu şehir sefalet, ölüm, korku ve gürültü demektir ve Zarifoğlu, motifi incelerken kurduğu şu cümlelerle Rilke’nin Paris’ini özetler gibidir:

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 217.

“Paris’teki yaşam ürkütücüdür. Bunu, oraya varışından itibaren her an daha kuvvetli hissetmiştir. Paris tecrübelerini dile getirdiği eserlerinde Paris’i, korkunun, yoksulluğun ve ölümün diyarı olarak anlatır.”¹

Zarifoğlu’nun ikinci incelediği motif, büyük şehir korkusudur. Paris şehri, sefalet, ölüm, hastalık gibi olumsuz olayların yuvasıdır. Hemen her insanda bunlardan biri bulunmaktadır. Bu sebeple insanlar bu olaylardan doğan bir korkuya kapılmışlardır. Şehir büyük, bilinmeyen ve ürkütücü olan bir şeye yuvalık yapmaktadır. Zarifoğlu da Paris şehrinin bu özelliğine dikkat çekmiş ve korkutucu olanı şöyle özetlemiştir:

“Bu suretle şehir, korkutucu olanın açık sahnesi gibidir.”²

Fakat romandaki bu korku, şehrin sebep olduğuyla kalmaz. Hemen herkeste var olan korku bir ‘bilinmeyen’ taşımaktadır. Bu bilinmezlik eserin hemen her yerinde hissedilir. Rilke, bu korkuyu olgunlaşmamış, gelişmemiş, büyümemiş bir korku olarak tasvir etmektedir. Bu noktada çocukluk korkuları önem kazanır. Bu sebeple bu korkuya ‘saf korku’ adı verilmiştir. Saf korkuyla ilgili düşünceler, bir bakıma Kierkegard’ın cümleleriyle ilişkilendirilir. Rilke’nin Kierkegard’ı iyi bildiği ve önemseydiği açıktır. Belki de Zarifoğlu Kierkegard’ı, Rilke aracılığıyla tanımış, bu durum Alman şairin Zarifoğlu’na kazandırdıklarından biri olmuştur.

Zarifoğlu, bu saf korku karşısında Rilke’nin düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir:

¹ Cahit Zarifoğlu, *die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Maria Rilke – Eine Studie zu einigen Motiven, Lisans Tezi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 1971) 1.

(o.c.: Das Leben in Paris ist entsetzlich. Er erlebt es von seiner Ankunft an immer stärker; und er stellt Paris in seinen Werken, in denen er Pariser Erlebnisse zum Ausdruck bringt, als einen Ort der Angst, der Armut und des Todes dar.)

² Zarifoğlu, *die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Maria Rilke* 6.

(o.c.: Auf dieser Weise ist die Stadt wie der offene Schuplatz des Schrecklichen.)

“Örneğin, ‘korku’yu öğrenilebilecek bir şey olarak gösterir. Belirsiz güçler karşısında hissedilen korkunun eğitilebileceğini söyler.

Çocukluk korkularını, henüz ‘tamamen gerçekleşmemiş’, ‘olgunlaşmamış’ korkular olarak adlandırır. Yani Rilke, eğitilmemiş, olgunlaşmamış korkulardan bahseder.”¹

Tezde işlenen dördüncü motif var olmama hissidir. Eserin bir bölümünde ana karakter Malte tavan arasına gider ve orada üzerine kıyafetler giyer. Birkaç kıyafeti üst üste giydiğinden dolayı, çıkarmak istediğinde kıyafetlerden kurtulamaz. Aynadan kendisine bakarken bir an için panikle kendisinin mi, yoksa yansımasının mı gerçek olduğunu anlayamaz. İşte tam bu noktada eserde bir var olmama endişesi ortaya çıkar. Zarifoğlu bu motifi şu cümleyle özetlemektedir:

“Var olmama korkusunun, bu ayna sembolüyle yeniden görüldüğü gibi, bir kişinin var olma bilinci, çevresi ve çevresindeki insanlar sayesinde oluşmaktadır.”²

Zarifoğlu’nun tezinin yarısını kaplayan, işlediği son motif ölüm motifidir. Şairin, bu motife bu kadar önem vermesinin sebebi, ölümün Rilke’nin eserinin neredeyse tamamına yayılmış olmasıdır.

Ölümü sorgulama düşüncesiyle çok erken tanışan Rilke’nin ölüm konusundaki düşünceleri Malte’de son ve tam şekline ulaşmıştır. Malte’ye göre ölüm bir değişimdir, başka bir dünyadır ve Malte, bu değişimden korkmaktadır. Her şeye

¹ Zarifoğlu, *die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Maria Rilke* 10.

(o.c.: Zum Beispiel, er zeigt ‘die Angst’ als etwas, was man lernen kann. Er sagt, man könne die Angst, die man vor unbestimmten Mächte fühlt, abrichten.

Die Ängste der Kindheit benennt er “ungereifte” die noch nicht “ganz wahre Ängste”. Also Rilke erzählte von unerzogenen, ungerreifen Ängsten.)

² Zarifoğlu, *die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Maria Rilke* 16.

(o.c.: Wie man die Angst des Nichtseins durch dieses Spiegel-Symbol wiedererkennt, entsteht das Bewusstsein des Vorhandenseins einer Person durch die Umgebung und die ihn umgebenden Menschen.)

rağmen Malte hayatta kalmayı arzu etmektedir. Malte'nin korkusu, eserdeki bazı olaylarla daha fazla depreşmektedir. Malte, hayatında birçok ölüm görmüştür. Özellikle dedesinin ölümü, onda büyük izler taşımaktadır.

Ölüm, hayatın tam karşıtıdır. Gerçekleşmiş ölümler, hayatın anlamını bir kat daha arttırmaktadır. Kişilerin varlığı ölümün şeklini de değiştirmektedir. Kişisel olmayan ölüm, artık küçük bir ölümdür. Kişinin, önemi ve özelliği büyüdükçe ve diğer insanlara yaklaştıkça ölümü de büyümektedir.

Bu ölümlerden Malte bir sonuç daha çıkarmıştır. Esere, daha doğrusu Rilke'ye göre herkes, hatta doğadaki her şey kendine ait olan bir ölümle bu dünyadan gitmektedir. Yani her canlı, kendi ölümünü ölmektedir. Kendi ölümünü ölemeyecek insanların da, kendilerine ait olan ölümü ölmeleri en büyük haklarıdır.

Bu durumu, Zarifoğlu tezinde en iyi şu cümleyle özetlemektedir:

“Rilke, çabasız ve kaçınılmaz olarak kendimizi içinde bulduğumuz hazır hayatın sonucu olan yabancı ve düşmanca ölüme karşı konuşmakta ve eserlerinden birinde ‘Efendim, herkese kendi ölümünü verin’ demektedir.”¹

Yukarıdaki cümlelerden anlaşılacağı gibi, Zarifoğlu'nun seçtiği bu motiflerin, daha doğrusu Rilke'nin romanındaki motiflerin ana kaynağı hep korkudur. Bu ana motif kendi arasında parçalara ayrılmış ve yeni motifler oluşturmuştur: Şehir ve şehir korkusu, saf korku, var olmama hissine duyulan korku, ölüm korkusu.

Zarifoğlu da bunu görmüş olmalı ki, bu korkuların kaynaklarını incelemiş, yeni bir yorumlamayla Rilke'yi nasıl anladığını gözler önüne sermiştir. Bunlara

¹ Zarifoğlu, *die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Maria Rilke* 32.

(o.c.: Rilke spricht gegen den fremden und feindlichen Tod, der die Folge des fertigen Lebens, in dem wir ohne Mühe und unvermeidlich uns finden und sagt in einem von seinen Werken: “O Herr, gib jedem seinen eigenen Tod”.)

benzer konuları kendi eserlerinde de işlemiş olan Zarifoğlu'nun bu Rilke tezi, onu anlamada kullanılacak temel kaynaklardan biri olmuştur.

Burada Zarifoğlu'ndaki Rilke benzerliğini destekleyen bir yazıya daha değinmek gerekir. Celâl Fedai, *Merdivenşiiir* dergisinde yayımlanan *Cahit Zarifoğlu ve "Aylak Göz" Şiiri Üzerine* adlı yazısında, şairin, *İşaret Çocukları* ve *Yedi Güzel Adam* adlı şiir kitaplarıyla Rilke tezi arasındaki bir benzerliğe dikkat çekmiştir. Fedai bu yazıda şunları belirtmiştir:

"...Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları'nda Birkaç Önemli Motif* adlı yazısından aldığımız şu satırlar, *İşaret Çocukları* ve *Yedi Güzel Adam* boyunca şairin işleyen zihninin kendince de bir okuması sayılabilir: "Manevi problemler, gizli kuvvetler şaşırtıcı oluşlar üzerine eğilmiştir o (Malte). Onları anlayabilmek için kullandığı malzemelerdir kent, insanlar, olaylar ve eşya. Kent 'hiçliğin yeri'dir. Sözüünü ettiği insanlarsa körler, dilenciler ve hastalardır. Fakat bunları işine yarayabilmesi için bir üst plana kaydırır, orada mütalaa eder, ya da "gerçekle gerçeküstü arasındaki sınırları kaldırır.' Herhangi bir bakışın gördüğü şekli bozar, zorlar onları. Örneğin 'gürültüyü' ya da sessizliği sürrealist bir şekilde şöyle anlatır: 'Tramvaylar hızla çan çalarak odamın içinden geçiyorlar, otomobiller üzerimden akıyorlar.' [...] Malte'nin dili empirik gerçekliğe uyar, yani çizdiği tablolar ne doğrudan dış dünyayı ne de subjektif hisleri yansıtır, tersine kendi imajlı dünyasını ortaya koyar."¹

Görüldüğü gibi Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları* adlı romanı Zarifoğlu üzerinde bir etki bırakmıştır. Öyle ki Fedai'ye göre bu tezde yazılan cümleler ile Zarifoğlu düşünceleri arasında bir benzerlik de mevcuttur. Fedai, bu savını yazısında tezden bir alıntıyla da desteklemiştir.

¹ Celâl Fedai, "Cahit Zarifoğlu ve 'Aylak Göz' Şiiri Üzerine", *Merdivenşiiir*, *Özel Sayı 2*, Mart-Nisan 2005: 50.

5. ZARİFOĞLU VE RILKE’NİN MENSUR ESERLERİNDEKİ BENZERLİKLER

5.1. Zarifoğlu’nun *Yaşamak* Adlı Günlüğü ile Rilke’nin *Malte Laurids Brigge’nin Notları* Adlı Otobiyografik Romanında Benzerlikler

Rilke’nin bu eseri, her ne kadar roman türünde yazılmış bir eser olsa da, günlük türünün özelliklerini taşımaktadır. Rilke, *Malte Laurids Brigge’nin Notları*’nda seçtiği karakter ve konuları kendi hayatına paralel olarak işlemiştir. Bir bakıma bu eserin, Rilke’nin günlüğü olarak değerlendirilmesi mümkündür. Rilke, uzun süre devam eden Paris yaşantısını, sanat, aile, sanayileşme hakkındaki düşüncelerini, yaşam ve ölüm gibi durumlar karşısındaki sorunlarını bu eserde işlemiştir.

Zarifoğlu’nun eserinin ise tam olarak hangi türün içerisinde olduğu kesin değildir, daha çok günlük, anı ya da deneme tarzında olduğu konuşulmuş ve sonunda günlük olduğu konusunda karara varılmıştır. Rilke gibi Zarifoğlu da, bu eserinde İstanbul, Ankara ve seyahatleri esnasında uğradığı şehirlerdeki yaşantısını anlatırken; sanat, yaşam, toplum, ölüm, anne-baba gibi konulardaki düşüncelerini işlemiştir.

Bu iki eser için ilk olarak göze çarpan benzerlik şiirsel öğeler taşıyor olmalarıdır. Belki iki sanatçının da asıl olarak şair olmalarından dolayı bu iki mensur eser, şiirlerinin nesir hâli olarak kabul edilebilir. Nasıl ki, *Malte Laurids Brigge’nin Notları*, Rilke’nin, Paris yaşantısı esnasında Alman lirizminden koptuğunun ispatı olarak kaleme aldığı *Yeni Şiirler*’in düzyazı hâli olarak kabul ediliyorsa; Zarifoğlu’nun *Yaşamak* adlı günlüğü de şairin, şiirlerindeki iç dünyasının düzyazı hâli gibidir. *Yaşamak*, Zarifoğlu’nun şiirlerindeki derinliğin sağladığı yoğunluğa tanımlama getiren bir eserdir. Her iki şairin bu eserlerinde imgeler, şiirsel anlatımlar, benzetmeler, çağrışımlar ve sözcük oyunları mevcuttur.

Şairlerin yazdığı günlükler olarak görülebilecek bu eserler arasında mevcut olan bazı benzerlikler, Zarifoğlu'nun iyi tanıdığı Rilke'den bazı etkileşimlere maruz kaldığı fikrini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple bu benzerliklerin incelenerek ortaya koyulması gerekir:

5.1.1. İşleniş Biçimleri

Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nı yazarken Alman roman tarihine bazı yeniliklere imzasını atmıştır. Yazar, otobiyografik bir anlatısı sayılan bu eseri işlerken, geleneksel tarz olan kronolojik sırayla konuları anlatma tekniğini terk etmiş, konuları zaman sırasına göre işlememiş, bunun yerine olayları farklı anlardan seçerek sıralama mantığını gütmüştür. Karakter; olayları, düşüncelerini ve anılarını aklına geldiği gibi, hiçbir sıralamaya bağlı kalmadan anlatmıştır. Başka bir deyişle, “Malte Laurids Brigge'nin Notları'nda, sanki bir çekmecede darmadağın kağıtlar bulunmuş da ilk anda başka bir şey bulunmadığı için onlarla yetinilmek gerekiyormuş gibi bir durum”¹ söz konusudur.

Aynı şekilde, Zarifoğlu da *Yaşamak* adlı günlüğünü hazırlarken, bu geleneksel günlük tarzını bırakarak, yer ve zaman kavramını önemsemeyerek aklına geldikçe not aldığı anılarını bir araya getirmiştir. Yani şairin hayat hikâyelerinden bir derleme olan bu eserin özelliği, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* gibi kronolojik tarzı içermemesidir. Bu anlamda Türk edebiyatında *Yaşamak*, diğer günlük türlerinden ayrılmaktadır.

Her iki şairin de bu geleneksel tarzdan uzaklaşarak konuları ve anıları yazarken peş peşe sıralamadan vazgeçmeleri, hem bu iki önemli esere edebiyatta önemli bir yer kazandırmış, hem de birbirlerine ‘benzerlik’ yoluyla bağlanmıştır. Zarifoğlu'nun *Yaşamak*'ı denilince, akla ilk gelen eser, Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları* olmaktadır.

Rilke'nin eserinde tarih notları yoktur. Eserin ilk başına sadece 11 Eylül notu düşülmüş ve konular değişirken başka bir tarih belirtilmemiştir. Ancak konuların

¹ Aytaç 63-64.

gidişatından eserin bir tarih sıralaması taşımadığı çok net şekilde görülmektedir. Romanın 95. Sayfasından alınmış aşağıdaki örnek bize Malte'nin annesinin ölümünü anlatmaktadır. Rilke bu bölümde, bu ölümün, ana karakteri ve karakterin anneannesini nasıl etkilediği konusunu işlemektedir:

“Annemin öldüğü o sonbahar mevsiminde ninem, Sophie Oxe ile odasına büsbütün kapandı ve hepimizle bütün ilişkiyi kesti. Oğlunu bile sokmuyordu yanına. Bu ölüm, cidden yersiz bir ölümdü hani...”

Annemin ölümünden dolayı bizleri asla tümüyle affetmedi. Hem ninem o kış birdenbire çöktü. Yürürken yine boylu poslu görünüyor, ama koltuğunda büzülekalıyor ve kulağı daha ağır işitiyordu...

Bahara doğru şehirde öldü, bir gece vakti. Kapısı açık duran Sophie Oxe, hiçbir şey işitmemişti. Sabahleyin yanına girdikleri zaman cam gibi soğumuştur...”¹

Annesinin ölümü üzerine olanları anlattığı bu bölüm romanın ortalarında. Fakat bundan on sayfa sonra Rilke, Malte'nin annesinin ölümünden önceki bir zamana dönüş yapmıştır. Romanın 105. sayfasından alınan aşağıdaki örnek, karakterin annesini bize tekrar göstermektedir:

“Annem artık bir yere gitmez olmuştu, ama böyle bir şeye Schuliner akıl erdiremezlerdi; yine gitmekten başka çare kalmamıştı...”²

Bunun gibi birçok örnekle dolu olan romanda, Rilke, geçmiş olayları anlatırken Malte'nin içinde bulunduğu anlardan da bazı olaylara yer vermektedir. Önce kendimizi Paris'te bulurken, sonra Ulsgaard'da bulmakta, ardından tekrar Paris'te geçen bir olaya şahit olmaktadır. Önce Malte'nin daha geç dönemlerinde

¹ Rainer Maria Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları*, 3.baskı, çev. Behçet Necatigil (İstanbul: Can Yayınları, 2010) 94-95.

² Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 95.

yaşadığı bir olayı görsek de, ardından gelen bir bölümde kahramanın çocukluğuna ait bir konunun işlendiğini görmekteyiz.

Bu yöntem günlük tarzı yazılan bir eser için çok yeni bir sistemdir. Bu yeniliği iyi bilen bir şair olarak Zarifoğlu da günlüğü *Yaşamak*'ı yazarken, Rilke'nin bu yöntemini benimsemiş ve eseri bu şekilde inşa etmiştir.

Fakat *Yaşamak*, otobiyografik bir roman olmadığından, daha doğrusu günlük türü içerisinde olması sebebiyle her bölüme tarih ve şehir notları düşülmüştür. Bu sebeple olayların sıralanmış biçimlerinin dağınık olduğu çok daha net bir şekilde görülmektedir. Rilke'nin kendi eseri için söylediği gibi, *Yaşamak* için yazılmış olan notlar da bir çekmecedan alınıp rastgele bir araya getirilmiş gibidir. Nitekim gerçekten de böyle olmuştur. Zarifoğlu eski notlarını, *Yaşamak* adlı yayın için yeniden düzenlemiş, hazırlamıştır. Böylece ortaya kendi düşüncelerini sergilediği, günlük tarzı bir eser çıkmıştır:

“**SARIKAMIŞ 1974.** tünele girmeye başladı. Bıldırcın sürüsünün karışık kanat vuruşları sıcakta bir su ve serinlik haberi fısıldayarak üstlerinden geçti...”¹

“Yavaş yavaş ana ve çocuğa doğru gelmeye başladılar. Ağaçların aralarına dağılmış ufak tefek eşyaları toplamaya başladılar, kiralanan arabaya taşıldılar. Ana çocuğu kucağına aldı, salıncak çözüldü. Bir kır gezisi böyle sona erdi.”²

Yukarıda ilk ve son satırlarına yer verilen bölümde, bölümün başına düşürülen tarih ve yer notundan da anlaşılacağı gibi, 1974 yılında şairin askerliğinin geçtiği Sarıkamış'ta yazılmış bir konu anlatılmaktadır. Bu anının hemen ardından şair, yedi yıl geriye gitmiş ve Ulm şehrinde geçmiş bir anısını anlatmıştır:

¹ Zarifoğlu, *Yaşamak* 22.

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 32.

“**ULM 1967.** yanımda elma ağaçlarının önünde çayırdaki bayıraşığı koşarken sarı yeşil mavi renklerle döndürüyor şemsiyeyi. questa di marinella e la storia vera şarkısıyla...”¹

Yukarıda ilk satırlarına yer verilen bölüm, Ulm’de kaleme alınan notlardan oluşmaktadır. Bu geriye dönüşten sonra şair tam dokuz yıl sonrasına gitmiştir. Yer ismi yine değişmekte ve şairin Ankara’daki, onun ardından da on altı yıl geriye giderek Maraş şehrindeki anıları anlatılmaktadır:

“**ANKARA 1976.** onbir ocak. Üstad Necip Fazlı karşıladık. Yirmi otuzda trenle geldi. Reşat, Akif, Hasan, Bahri, Rasim ve ben. Üstad son kez çıkışı yirmibir ocağa ertelenen Büyük Doğunun çıkmamasına kesin karar verdiğini söyledi. Ve nedenlerini anlattı...”²

“**MARAŞ 1960.** o çıplak dağda nasılsa kalmıştı koca ağaç.

peşpeşine gelen kışları tekbaşına geçirir

ilkbaharlarda yalnızdır

binbir kol yollamıştır toprağa kalbini okutmayan yüz gibidir.”³

Eserin bir kısmından alınan yukarıdaki bölümler sırasıyla, 1974, 1967, 1976 ve 1960 yıllarına aittir. Bu tarih sıralamasından da anlaşılacağı gibi, Zarifoğlu, otobiyografik özellikleri olan edebi türlerin geleneksel peş peşe sıralama tekniğinden uzak durmuş, Rilke gibi eseri rastgele bir sıralamaya tabi tutmuştur.

¹ Zarifoğlu, *Yaşamak* 32.

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 43.

³ Zarifoğlu, *Yaşamak* 45.

Eserlerin biçim özelliklerinin benzerliği bu dağınık sıralamayla sınırlı değildir. Eserlerin ortak özelliklerinden ikincisi, belli bir baş ve sona sahip olmamalarıdır. Her iki eserde de belli bir girişin ve sonucun bulunduğu olaylara rastlanmamaktadır. Eserler sanki ortadan başlar gibidir ve son açık bırakılmıştır.

Her iki eserin böyle bir yöneme başvurması, geleneksel günlük tarzını kullanmamalarından kaynaklı olmalıdır. Bu tarzı seçmeleri, belli bir ilk ve son yazımına izin vermemiştir:

“DEMEK buraya yaşanacak yer diye geliyorlar; burası ölünecek yer desem daha doğru. Sokağa çıktım. Gördüğüm şey: hastaneler. Bir adam gördüm, sallandı ve yıkıldı. Halk çevresini sardı; bu da beni sonrasını görmekten kurtardı...”¹

Malte Laurids Brigge'nin Notları'nın ilk cümleleri olan bu satırlar, Paris şehrini, daha doğrusu şehirdeki sefaleti, olumsuzlukları anlatmaktadır. Romanın ilerleyen bölümlerinde bu şehirle ilgili olumsuz manzaralar sıklıkla görülmektedir. Bu yüzden romanın başı, özel bir bölüm olmaktan çıkmaktadır. Aksine, şehirdeki olumsuzlukların anlatıldığı birçok kısımdan sadece biri olarak kalmaktadır.

Tıpkı Rilke'nin eseri gibi Zarifoğlu'nun *Yaşamak*'ında da giriş bölümü sıradan bir olayla başlamaktadır. Tarih, 1979'u; yer, Sarıkamış'ı göstermektedir ve şairin askerlik yıllarından bir bölümdür. Bu ilk bölüm, Sarıkamış'ta yazılan birçok bölümden sadece biridir. Bundan sonra şair, daha da eskiye gidecek, ardından tekrar bu yıllara dönecek, hatta yazıları bazen daha da ileriye götürecektir. Bu sebeple eserin ilk bölümünün, diğerlerinden bir farkı kalmamaktadır.

“SARIKAMIŞ 1979. ne çok acı var.

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 7.

anında morartan vuruşların bir anda kan morartı ve patlamalarla ve acının ve korkunun çağırıldığı et büzülmeleriyle tanınmaz hale gelen yüzlerinin dimdik ve ilk ifadesini bozmamaya çalışarak ve hep karşıya bakarak ayakta tutuyorlar.”¹

Başlangıç bölümleriyle benzerlik gösteren son bölümler de, yine aynı sebepten, rastgele seçilmiş bir olayla son bulmaktadır. Böylece eserler aniden biterek açık kalmıştır.

Rilke, *Yitik Oğul* kıssasının da anlatıldığı son bölümü, sanki anlatıma devam edecekmiş gibi, şu sözlerle bitirmektedir:

“Kim olduğunu ne bilirlerdi. Şimdi korkunç zordu onu sevmek ve o, buna yalnızca Biri'nin gücü yeteceğini seziyordu. Ama o, Biri, istemiyordu henüz.”²

Zarifoglu da eseri bitirirken, 1979 yılından bir bölümü seçmiş ve kısa bir paragraftan sonra uzun bir şiirle eserini bitirmiştir. *Yaşamak* da, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* gibi belli bir sonla değil, anlatıma devam edecekmiş gibi görünen bir bölümle son bulmaktadır:

“1979 ANKARA 11 EKİM. – Yeryüzü gözkapağını kaldırmış gibi dağla o koyu bulut arasında güneşi kocaman yuvarlak ve kırmızı gördüğüm vakit evrenin bakan gözü gibi düşünüyordum şekillerin ve renklerin ne kadar çok ve oyalayıcı olduğunu.”³

5.1.2. Bölüm Başlangıçları

Hem *Malte Laurids Brigge'nin Notları*, hem de *Yaşamak*, daha önce belirttiğimiz gibi günlük temelli eserler olması dolayısıyla kısa yazılmış bölümlerden oluşmaktadır. Her bölümde yazarlar, içinde buldukları tarihten ya da geçmişten

¹ Zarifoglu, *Yaşamak* 5.

² Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 194.

³ Zarifoglu, *Yaşamak* 218.

belli bir olayı anlatmaktadır. Eserlerin bu bölümlerinde birkaç benzerlik mevcuttur. Bu benzerlikler, bölümlerin başlangıcında, yani giriş cümlelerindedir.

Bölüm başlangıçları açısından, Rilke ve Zarifoğlu bölümleri seçerken özel bir düzene bağlı kalmış gibidir. Her iki eserde de ilk bölümlerin giriş cümlelerinde belirgin bir olumsuzluk havası sezilmektedir. Cümleler bazen uzun, bazen kısa ve net olsa da, ortak özellik olumsuz bir duygudan, düşünceden ya da olaydan sıkça bahsetmiş olmalarıdır. Ancak bu olumsuzluk sadece eserlerin baş kısımları için geçerlidir. İlk bölümler bittikten sonra başlangıçlar daha çok olayların tanımı, başlangıcı, bir önceki olayın sonucu ve devamı gibi giriş cümleleriyle başlamaktadır. (Zaman zaman yine olumsuz girişler görülmektedir) Özetle, eserlerin ilk kısımlarında daha çok olumsuz giriş cümleleri, ardından gelen bölümlerde daha çok, olay temelli cümleler yer almıştır.

Aşağıda *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nin ve ardından *Yaşamak*'ın ilk bölümlerinden bazı giriş cümleleri yer almaktadır. İlk beş giriş Rilke'nin, ikinci beş giriş Zarifoğlu'nundur:

“DEMEK buraya yaşanacak yer diye geliyorlar; burası ölünecek yer desem daha doğru.”¹

“GÜRÜLTÜLER bunlar. Ama burada daha korkunç bir şey var: sessizlik.”²

“KORKUYORUM. İnsanın bir korkusu varsa, buna bir çare düşünmesi gerek.”³

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 7.

² Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 8.

³ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 10.

“ŞİMDİ ıssız kalan ülkemi düşündükçe, öyle sanıyorum ki, eskiden böyle değildi bu.”¹

“GÖRDÜĞÜM ya da kendilerinden söz edildiğini işittiğim başka kimseleri düşündüğümde: hep aynı şey. Hepsi de kendi ölümlerini öldüler.”²

“SARIKAMIŞ 1979. ne çok acı var.”³

“12.1.1975 Hiçbir şey olmadı.”⁴

“14.1.1975. uğultu durmaksızın devam ediyor.”⁵

“İSTANBUL 1969. çok gürültü var şimdi.”⁶

“MİLANO 1967. kalın taş duvarlarından aslan başlarından sular boşanan ya da insan ve aslan başları boşanan istasyon.”⁷

Fakat *Malte Laurids Brigge'nin Notları* ve *Yaşamak*'ta bölüm başlangıçlarındaki tek benzerlik bu değildir. Zarifoğlu'nun kullandığı bazı bölümlerin başlangıçları, Rilke'nin kullandıklarıyla benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik, cümlelerin konuları ve cümlenin ana temasını veren kelimelerdedir. Aşağıdaki iki örnek bu benzerlikleri görmek açısından verilmiştir.

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 12.

² Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 16.

³ Zarifoğlu, *Yaşamak* 5.

⁴ Zarifoğlu, *Yaşamak* 10.

⁵ Zarifoğlu, *Yaşamak* 12.

⁶ Zarifoğlu, *Yaşamak* 12.

⁷ Zarifoğlu, *Yaşamak* 14.

Rilke'nin kullandığı başlangıç:

“GÜRÜLTÜLER bunlar. Ama burada daha korkunç bir şey var: sessizlik.”¹

Zarifoğlu'nun kullandığı başlangıç:

“İSTANBUL 1969. çok gürültü var şimdi.”²

Görüldüğü gibi Zarifoğlu, Rilke ile yakın cümleler kullanmış ve ‘gürültü’yi cümlesinin ana teması olarak seçmiştir.

Rilke'nin kullandığı başlangıç:

“DEMEK buraya yaşanacak yer diye geliyorlar; burası ölünecek yer desem daha doğru.”³

Zarifoğlu'nun kullandığı başlangıç:

“İSTANBUL 1965. şimdi acım. Açlığa ve yürümeye dayanamıyorum. Günahdır belki söylemesi, ama açlıktan tat almaya ona aldırılmamaya başladım. Bu arada artık yürümek lazım. İstanbul büyüktür. İnsanın yatağı ile iş yeri ya da okulu arasında bir iki otobüs ve bazen vapur da vardır. Suadiyede oturuyorum. Burası benim için bir gün, içimdeki bütün ölüleri gömüp gideceğim bir mezarlık.”⁴

Rilke, kullandığı cümlede, bulunduğu yerin kötülüğünden bahsetmiş, bu yerin kendisi için ölüm yeri olabileceğini belirtmiştir. Zarifoğlu ise, giriş cümlesi olarak açlığını konu alsa da, hemen ardından Suadiye'nin kendisi için ne ifade ettiğini

¹ Rilke, Malte Laurids Brigge'nin Notları 8.

² Zarifoğlu, Yaşamak 12.

³ Rilke, Malte Laurids Brigge'nin Notları 7.

⁴ Zarifoğlu, Yaşamak 76.

anlatmıştır. Rilke gibi o da, bulunduğu yerin kendisine bir mezarlık, dolayısıyla ölümü çağrıştırdığını belirtmiştir.

Bu iki örnekte de görüldüğü gibi Zarifoğlu, Rilke'nin kullandığı bazı ifadeleri kendi üslubuyla dile getirmiştir. Bu giriş cümlelerine benzer yakın ifadelere yazarın günlüğünde zaman zaman rastlamak mümkündür.

5.1.3. Tarihi Olaylara Değınme

Rilke, romanını kaleme alırken birçok tarihi kişiliklere ve olaylara değınmiştir. Romanda Avrupa tarihine adını yazdırmış birçok kişinin ismine veya anlatılan olayla o kişinin hatırlanmasını sağlayacak cümlelere rastlanabilmektedir. Rilke'nin bu özelliği, genellikle karakterin bir özelliği ya da içinde bulunduğu ruh hâli ile değınilen/adı geçen tarihi olay arasında bir benzerliğin olmasından dolayı o kişiden ya da olaydan bir alıntı yapılması şeklinde görülmektedir. Bu alıntı, ya sadece isim belirtilerek ya da isim vermeden olay anlatılarak yapılmıştır:

“BİLİYORUM, son saatimin çalacağı tutunca iyi giysilerimi giyerek kendimi gizlemeye çalışmam, para etmeyecek. O da krallığını yaşarken en alttakilerin arasına kaymadı mı? Yüksелеceđi yerde ta dibe kadar çöken o. ...”¹

Rilke'nin burada bahsettiği kral, 1368'de doğan, 1380- 1422 arası Fransa'da hüküm süren VI. Charles'tır. Rilke, kralla kendisi arasında bir bağıntı kurmuş ve bu bölümde bu tarihi kişilikten bahsetmiştir. Yine aynı bölümde, kraldan bahsettiği paragraftan birkaç paragraf sonra VI.Charles'ın eği Kraliçe Isabelle'yi de anmış, kraliçenin ismini zikretmeden, lakabı 'parva regina'² tamlamasını kullanmıştır. Rilke kendisi ve yaşadığı olayları bu krala ve dönemine benzetmiştir.

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 160.

² Lat. Küçük Kraliçe.

Yine karakter Malte, romanın bir bölümünde bir kitabı hatırladığından bahseder, kitapta iki ismi çok iyi hatırladığını söyler ve karakterlerden birinin hikâyesini yeniden yorumlar:

“Yalnızca ikisini hâlâ hatırlarım. Söyleyeyim hangileri: Grişa Otrepyov’un ölümü ve cesur Charles’ın sonu. [...]

Ama şimdi, bunca yıl sonra, sahte çarın cesedinin kalabalığa fırlatılıp atılışı ve paramparça, delik deşik, yüzünde bir maske üç gün o halde kalışı sahnelerini hatırlıyorum.”¹

Rilke eserde, daha birçok tarihi karakterin ismini kullanmakta, bazen tarihi olaylara da değinmektedir.

Rilke’ye benzer olarak Zarifoğlu da, *Yaşamak* adlı günlüğünde bazen tarihi bir karakterin ismini zikretmiş, bazen de tarihi bir olayı öykülendirmiştir. Genellikle o bölümde anlattığı olayla, tarihi kişilik ya da olayların arasında bir bağıntı kurmuş, yaşadıklarını o olaylara benzetmiştir. Zarifoğlu’nun Rilke’den farkı, yazarın tarihi karakter olarak sadece padişah ve batılı hükümdar isimlerini zikretmiş olmasıdır. Oysa Rilke, sadece kral ve kraliçelere değil, tarihte yaşamış dük, kont gibi diğer ülke adamlarına veya sanatçılara da değinmiştir:

“beyaz küheylanın üzerinde Kanuni Sultan Süleyman Han gelmeye başlayınca [...]

Fetih böyle başlar. İlahi lutfu mazhar oluşt, vasıtaların önemini anlıyor muyuz”²

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge’nin Notları* 140-141.

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 48.

Zarifoğlu bu değinmeyi, Yalızardıç adlı bir bölgeyle ilgili açıklama yaparken şiirsel bir dille yapmıştır. Sultan Süleyman'ın yaptığı bir fethin tasvirini mensur şiir tarzında kaleme almıştır. Buna benzer olarak, lisede müzik dersinde dinlediği klasik bir parçanın konusunu eserine dâhil etmiş ve Sezar'ın bir macerasını anlatmıştır. Müzikle ilgilenememesinin verdiği bir ukdeyle bu anlatıyı kaleme almış, bu anıdan sonra bir kasetçalarının olduğunu müjdelemiştir. Özellikle bu tarihi karakteri kullanışı, Rilke'nin sahte çar ve cesur Charles'ı alıntılmasıyla bir benzerlik daha taşımaktadır. Rilke bu karakterleri bir kitaptan okumasıyla hatırlarken, Zarifoğlu bir müzik eserinde dinleyerek hatırlar. Yani her iki yazar da bir sanat eseri sayesinde bu karakterleri anımsarlar:

“Bir Sezar, seferdeyken tahtına el konduğunu öğrenir. *Hırsla geri döner: Bir tepeden Roma görünür. Orada konaklar.* [...]”

Gece bastırıldığı için, ya da savaş kurallarına uymak için konaklanmadı bütün gece o tepede. Tersine, Romayı gören Sezarın onu idrak etmesi o kadar uzun sürdü.”¹

Yine, *Yaşamak*'ın bir bölümünde Zarifoğlu, Yavuz Sultan Selim'in ismini zikretmiş ve annenin, oğlunun başında beklemesini padişahın bir özelliğine benzetmiştir:

“Yavuz Sultan Selim Hanın, aylarca süren fetih seferlerinde, ordunun yollarını, orduyu, hedefi, uzaklarda kalan köylerin ahalisini, onların günlük yiyeceğini, geceyi ve kaderi beklediği gibi bekliyor çocuğunun başında.”²

Yazarların bu özelliği, bize, *telmih* sanatını hatırlatmaktadır. Telmih sanatı sayesinde okur, yazarların eserleri ile birlikte hatırlattıkları olayları da düşünmekte ve böylece olaylarla ilgili yorumunu daha geniş yapma olanağı bulabilmektedir.

¹ Zarifoğlu, *Yaşamak* 145-146.

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 23.

5.1.4. Konu/Motif Benzerlikleri

Rainer Maria Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları* adlı eseri her ne kadar bir roman örneği teşkil etse de, içerik ve kurgu olarak günce türüdür. Bu sebeple eserle, Cahit Zarifoğlu'nun günlüğü *Yaşamak* adlı günlüğü arasında bir kıyaslama yapmak mümkündür. Zarifoğlu'nun eserinin ilk yayımlanacağı dönemde türüne karar verilemediğini ve en son günlük adı altında basıldığını da unutmazsak, kıyaslama daha gerçekçi bir kimlik kazanacaktır.

İki eser arasındaki belirgin ve en büyük fark, yazarların seçtikleri konuları anlattıkları dönemlerdir. Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nı yazarken 1902 ve 1903 yıllarını geçirdiği Paris dönemini ve bu şehirdeki gözlemlerini kaleme almıştır. Paris gözlemlerini anlatırken zaman zaman geçmişini hatırlayan karakter, çocukluğuna ve gençliğine de dönerek hayatının en önemli kesitlerini, düşüncelerini, anılarının onda bıraktığı izleri işlemiştir.

Cahit Zarifoğlu ise *Yaşamak* adlı eserinde, 1940 ve 1979 yılları arasında ülke içi-ülke dışı birkaç şehirde geçirdiği dönemi, yani birebir hayatını ve gözlemlerini kaleme almıştır. Bu gözlemlerini anlatırken düşüncelerini, anılarını ve anılarının kendisinde bıraktığı etkileri işlemiştir. Zarifoğlu, Rilke gibi, dar bir zaman aralığında hayatını irdelememiş, not sistemini kullanarak daha detaylı ve belirgin bir tarzı tercih etmiştir. Fakat bunun haricinde yazarlar, hayatlarının çeşitli dönemlerinden kesitleri inceleyerek kendi dünyalarından birçok konuya ışık tutmuşlardır.

Konusal benzerlikleri, sadece çocuklukları, gençlikleri, olgunluk dönemleri veya düşüncelerini işlemeleriyle sınırlı kalmaz. Bunun haricinde birçok ortak konuya ve motife de parmak basmışlardır.

- **Toplumsal Sorunlar, Şehir ve Kişinin Yalnızlığı:** Her iki eserde de göze çarpan ilk konu toplumsal sorunların ve şehirlerin kişide meydana getirdiği sorunlardır. Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nda Paris anılarını anlatırken; diğer yandan 20. yüzyılın başında büyük şehirlerde yaşanan

sanayileşmenin renkli sürecinin, dönemin insanlarında yeni sorunlar ve yoksulluklar yaratan etkilerini vurgular. Rilke, eserde, ekonomik bunalımların ve kapitalist gelişmelerin hayata getirdiği tekdüzeliği, insanların birbirlerine ve kendilerine yabancılaşmasını, yalnızlığa sürüklenmelerini romanın alt yüzünde gösterir:

“Yoksulluk kokan soğuk dolu odacıklarda nasıl olur da okul çocukları yataktan kalkabilirler, bunu bile aklım almıyor; onlara, bu çok aceleci iskeletçiklere, büyüklerin şehrine doğru, gecenin bitimine, bitmez tükenmez ders gününe koşmak; hep böyle ufacık, hep korkular içinde, hep gecikmiş koşmak kuvvetini veren kimdir?”¹

Zarifioğlu, lisans tezini hazırlarken, özellikle büyük şehirlerin korkusu, var olmama hissi vb. başlıklar altında Rilke'deki bu yalnızlığı işlemiştir. Malte'nin tavan arasındaki meşhur sahnesini anlatırken Zarifioğlu, toplumun, şehrin, dönemin kişide bıraktığı etkiyi incelemiştir:

“Bir an neredeyse kendinden geçer ve kendisinin mi, aynadaki yansımasının mı gerçek olduğunu fark edemediği için Malte'yi bir var olmama endişesi kaplar...”²

Zarifioğlu ise *Yaşamak*'ta, kendi bireysel dünyasında, toplum olarak bir ışığa dönüştürmek istenen acılara kendine has bir aydınlık getirmektedir. Toplumun ve dönemin getirdiği zorlukların kendi dünyasındaki etkilerini dile getirir. Unutulmamalıdır ki, Zarifioğlu, “toplumun sosyal katmanlarda iyiden ayrıştığı, ideolojik olarak çatladığı, neredeyse çılgınlık derecesinde ruhsal bir inkara sürüklendiği bir ortamda, sabır ve inatla kendisini gerçekleştirmeye,

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 158.

² Zarifioğlu, *die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Maria Rilke* 15.

(o.c.: Plötzlich wird er beinahe betäubt und die Furcht eines 'Nichtvorhandenseins' packt ihn, weil er nicht unterscheiden konnte, ob er selbst oder seine Widerspiegelung im Spiegel wirklich ist...)

bütünlemeye ve varolmaya çalışmış”¹ bir yazar ve şairdir. Bu sebeple günlüğünde zaman zaman toplumun ve dönemin, zaman zaman büyük şehrin zorlukları ve bu zorluklar sonucunda karakterdeki yalnızlığı açıkça belirtmektedir:

“şimdi acım. Açlığa ve yürümeye dayanamıyorum. Günahtır belki söylemesi, ama açlıktan tat almaya ona aldırmamaya başladım. Bu arada artık yürümek lazım. İstanbul büyüktür. İnsanın yatağı ile iş yeri ya da okulu arasında bir iki otobüs ve bazen vapur da vardır. Suadiyede oturuyorum. Burası benim için bir gün, içimdeki bütün ölüleri gömüp gideceğim bir mezarlık.”²

Yoksulluğun, eksikliğin getirdiği hisleri her iki yazar da toplum ve şehirlere bağlamıştır. Zarifoğlu, bu şehirleri başta İstanbul olmak üzere çeşitlendirse de, Rilke daha çok Paris üzerine yoğunlaşmıştır. Fakat bu, yazarın kendisinde bir anlam ifade eden diğer küçük şehirleri tamamen saf dışı bıraktığı anlamına gelmemelidir.

Şehirlerin ve bununla beraber yaşanılan dönemdeki (toplumsal) zorlukların karakterler üzerindeki olumsuz etkileri, her iki yazar da sıklıkla dile getirmiştir. Bu etkiler daha çok yalnızlık, korku, isyan, kötüleme, yaşam zorluğu gibi olgular etrafında toplanmıştır.

- **Kadın/Anne Figürü ve Kadının Yüceltilmesi:** Rilke'nin kadını özellikle annesiyle yaşadığı olaylar sebebiyle özel bir hâl almıştır. Annesinin, Rilke henüz küçükken babasından ayrılışı, Rilke'yi yetiştiriş şekli, ona yakınen uzak oluşu; Rilke'nin, ona duyduğu duyguların korku ve sevgi karışımı olmasına sebep olmuştur. Rilke, annesinin bu tavırları karşısında ona duyduğu nefretten mi, yoksa aralarındaki mesafeden doğan 'anneye özlem'den mi kaynaklandığı bilinmeyen bir 'kadını/anneyi yüceltme' ihtiyacı

¹ Zarifoğlu, *Yürek Safında Bir Şair* 141.

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 76.

duymuştur. Bu ihtiyaç Rilke'yi hem şiirlerinde, hem de tek romanı olan *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nda kadını yüceltmeye itmiştir. Eserde anneanne, anne, Abelone gibi karakterler Rilke için önem arz eder ve sıklıkla kaleme alınırlar. Kadınların eksiklikleri bile, bir nedene bağlanmış ve olumlu tarafları hep ön plana çıkarılmıştır.

Zarifoğlu'nda ise anneye olan duygular kesindir. Zarifoğlu'nun annesi Şerife Hanım, bir bakıma eşi tarafından terk edilmiş bir kadındır. Baba, dini nikâhla başka bir kadınla evlenince, Şerife Hanım, çocuklarıyla bir bakıma baş başa kalmış ve onlara kol kanat germek zorunda kalmıştır. Çocuklarına hem anne, hem baba olmak, Şerife Hanımı, Zarifoğlu'nun gözünde daha da yüceltmıştır. Bir Türk annesinin özverisini, fedakârlıklarını ve koruyuculuğunu bizzat kendi çocukluğunda Şerife Hanımla yaşamıştır. Sık sık şiirlerine de konu ettiği anne motifini *Yaşamak* adlı günlüğünde de işlemiş olan Zarifoğlu, bununla birlikte bir kadında olması gereken özellikleri Şerife Hanım sayesinde dillendirmiştir.

Annelere olan yoğun duygular sonucunda iki yazar da eserlerinde benzer konulara yer vermiştir. Bu bağlamda, *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nda, Malte hastalık dönemindeyken annesinin çocuğuna olan tavırlarıyla, *Yaşamak*'ta verilen, düşen çocuğun, annesi tarafından şefkatle sarılışı örneklerini incelemek gerekir. Aşağıda bu sahnelerden alınmış bölümlerde görüleceği üzere, annelerin evlatları için yaptıkları işi bırakıp onlara koşmaları büyük benzerlik taşımaktadır:

“Birden, geri dönen arabanın avluya girdiğini işitip yatıştım, oturmuş, kapıya bakıyordum. Öbür odalarda ufak bir hışırtı duydum ve hiç sakinmediği kocaman saray tuvaleti içinde annem içeri girdi, adeta koşuyordu, beyaz kürkü düştü sırtından ve beni çıplak kollarına aldı. O ana kadar hiç duymadığım bir şaşkınlık ve hayranlıkla, onun saçını, bakım görmüş ufacık yüzünü, kulaklarındaki serin taşları, omuzlarının kenarındaki çiçek kokan

ipekleri ellerimle yokladım. Babamın geldiğini ve ayrılmamız gerektiğini hissedinceye kadar öylece kaldık, içli içli ağlaşıp öpüştük. Çekingen bir sesle, annemin, ‘Fazla ateşi var,’ dediğini duydum...”¹

“Fakat hayret önümde bir çocuk düştü. ... Ama uzakta olmasına, dostları ile hararetili hararetili çene yapmasına rağmen anne yetişti ona. Hatta denebilirki sırtı dönüktü, hiç bir şey görmüyordu, ama yine de o yetişti. Daha kaldırıırken, o ancak bir saniyelik zamanda her noktasını gözden geçirdi. Bakışları diz’den geçerken kanı gördü, orayı tespit etti, çabucak başka yerlere atıldı. Yüzünü, ellerini, avuçlarını, başını endişeyle sımsıcak dolaştığını onu emniyete aldığını gördük. Sonra bir eli ile çenesinin altından tutup acı çekiyor mu diye gözlerine baktı...”²

Bu ortak yön haricinde, her iki yazar da anneyi eserlerinde hep yardımsever, cana yakın, çocuklarını koruyan kişiler olarak göstermiş, çocuklar için anneyi bir sığınak, bir dayanak olarak tasvir etmiştir. Özetle söylemek gerekirse, hem Rilke, hem Zarifoğlu için anne figürü önemli bir figür olmuş ve genelde olumlu bir yönde gösterilmiştir.

- **Ölüm ve Doğum Motifi:** Rilke’de ölüm ikiye ayrılır: Küçük ve büyük ölüm. İnsan ölümünü kendinde taşımaktadır. Bu yüzden küçük varlıklarda küçük, büyük varlıklarda büyük ölümler vardır. Bu fikre göre Rilke, insanın, kendi hayatına sahip olduğu gibi, kendi ölümüne de sahip olabileceğini söylemektedir. Ona göre her varlık, her canlı kendi ölümünü ölmektedir. Hiç kimse yabancı bir ölümü yaşamamalıdır. Rilke bu düşüncesiyle ilgili, “çabasız ve kaçınılmaz olarak kendimizi içinde bulduğumuz hazır hayatın

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 75.

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 171.

sonucu olan yabancı ve düşmanca ölüme karşı konuşmuş ve eserlerinden birinde ‘Efendim, herkese kendi ölümü verin,’ demiştir”¹.

Zarifoğlu’nda ise ölüm daha çok Tanrı katında huzura ermek olarak nitelendirilebilir. Çünkü Zarifoğlu’nun ölümü keder doğurmaz, insanın ölüm esnasında can çekişmeleri olsa da, acı yaşansa da, ölü kişi, huzura erdiği düşüncesiyle ve sevgiyle toprağa verilir. Bu yüzden ölümün bir kutsallığı da vardır. Fakat Zarifoğlu’nun Rilke ile benzerliği onun ölüm anlayışında değil, doğum anlayışındadır. Çünkü Rilke’nin insana has ölüm düşüncesi gibi, Zarifoğlu da doğumun insana özgü olması gerektiğini dile getirmiştir. Nasıl Rilke, ‘insan kendi ölümünü yaşar,’ demekteyse, Zarifoğlu da ‘insan, kendi doğumunu doğar’ demektedir.

Bu fikirlerden de anlaşılacağı gibi, Zarifoğlu, insanın en önemli iki özelliğinden biri olan doğum olayını Rilke’nin düşünceleriyle birleştirmiş, ona, ‘insana özgü’ özelliğini katmıştır. Tek fark, Zarifoğlu, Rilke gibi ölüm üzerine değil, onun zıt kutbu olan doğum olayına odaklanır. Fakat bununla birlikte insana ait bir ölüm olduğunu da kabul etmektedir. *Yaşamak*’ta kızının doğumunu anlatan sahnede bu fikirlerini şu cümleyle açıklamıştır:

“Tıpkı ölümlerimizin paylaşılmaz olması gibi kadınların Allah’ın buyruğu ile hayat verişlerinde de o ilk orijinal duygu aynen yer alıyor.”²

İnsanların kendi ölümlerini öldüklerini ve kendi doğumlarını doğduklarını söyleyen iki eserden aşağıdaki kesitler, yukarıda bahsettiğimiz konuyu desteklemesi açısından önemlidir. İlki, Malte’nin ölüm hakkında eserin

¹ Zarifoğlu, *die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Maria Rilke* 32.

(o.c.: Rilke spricht, gegen den fremden und feindlichen Tod, der die Folge des fertigen Lebens, in dem wir ohne Mühe und unvermeidlich uns finden und sagt in einem von seinem Werken: “O Herr, gib jedem seinen eigenen Tod.”)

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 69.

başlarında fikir belirttiği bölümden; ikincisi, Zarifoğlu'nun kızı doğduktan sonra doğum hakkında düşüncelerini belirttiği bir bölümden cümlelerdir:

“Gördüğüm ya da kendilerinden söz edildiğini işittiğim başka kimseleri düşündüğümde: hep aynı şey. Hepsi de kendi ölümlerini öldüler. ... Hatta çocuklar, en ufakları bile, rastgele bir çocuk ölümünü değil, kendilerine hâkim olup buldukları ya da ilerde olacakları hale göre bir ölümü ölüyorlardı.”¹

“İnsanın fabrikasyon usulü üremesine rağmen bu gerçek değişmiyor ve ayrıca her doğum son derece ‘özel’ oluşunu muhafaza ediyor. Zira her çocuğun yalnız bir tane anne ve babası vardır.”²

Bu örneklerle birlikte iki yazar arasında bir benzerlik daha ortaya çıkmaktadır. Hem Rilke, hem Zarifoğlu, insanın doğum ve ölümünün bir fabrikasyon işine döndüğünü savunmaktadır. Bu durum, sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkmıştır. Önceleri kendi yatağında doğum yapıp, yavrusuna can veren anneler ile kendi yatağında hayata veda eden insanlar varken, şimdi insanın en özel anlarından ikisi olan bu olaylar bir hastane odasında, yan yana yataklarda birçok insanla birlikte gerçekleşmektedir.

Yaşamak'tan alınan yukarıdaki örnekte Zarifoğlu'nun, insanın fabrikasyon usulü ürettiği düşüncesi görülmektedir. Zarifoğlu doğumla ilgili birçok kitap çıktığını, birçok araştırma yapıldığını, artık hastanelerde kadınların bir fabrikada ürünü ortaya çıkaran makineler gibi çocuk doğurduklarını söylemektedir. Buna rağmen hâlâ, insanın kendine has bir doğumu olduğunu belirtmektedir.

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 16.

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 70.

Rilke de Malte üzerinden buna benzer bir olaya değinmiştir. Önceleri insanlar, kendi yataklarında ölürken, artık hastanelerde yan yana duran yüzlerce yatakta bir arada ölmektedir, yani fabrikasyon usulü, hiçbir özelliği olmadan. Rilke, bu düşüncelerini Malte'nin ağzından şu cümlelerle anlatmıştır:

“Şimdi 559 yatakta ölüyor. Tabii, fabrika gibi, seri halinde. Bu pek büyük üretim karşısında tek tek ölümler, öyle pek temiz çıkarılamaz; ama bunun önemi de yok zaten. İş sayıda. ... insanda kendi ölümüyle ölmek isteği azaldıkça azalıyor. Bir zaman sonra kendi hayatını yaşamak kadar seyrekleşecek böyle ölümler.”¹

Görüldüğü gibi, iki yazar arasındaki, insanın kendine has doğumu ve kendine has ölümü gibi fikirlerin benzerliği haricinde, sanayileşmenin bu iki olguyu olumsuz yönde etkileyişi konusundaki düşünceler de büyük ölçüde benzerlik taşımaktadır.

- **Tanrı Motifi:** Rilke'nin de, Zarifoğlu'nun da dini konulara ne kadar çok yöneldiği açık ve kesindir. Zarifoğlu, Müslüman bir şair olarak tanınmış ve bütün hayatını Müslüman bir insan olarak geçirmiştir. Rilke ise, Hristiyanlık dinine mensup olmasına rağmen zaman zaman Tanrıyı sorgulayıp ispat yoluna gitmiş, bir dönemde İslamiyet'e büyük ilgi duymuş ve şiirlerinden bazılarında İslami motiflere yer vermiştir. Fakat onun bu İslamiyet'i tanıma süreci *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'ndan sonra olmuştur. Genel olarak romanda Tanrının ismi sıklıkla zikredilmiştir.

Her iki yazar da dinle ne kadar alakadar olduklarını gerek mektuplarında, gerek diğer eserlerinde belirtmiştir. Bu sebeple bu konuda belirtilebilecek görüşler bir kesinlik taşır.

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 11.

Rilke'nin romanı ile Zarifoğlu'nun günlüğü arasında ortak noktalardan birisi de işte bu Tanrı motifidir. Gerek Zarifoğlu, gerek Rilke, Tanrının ismini eserlerinde sıklıkla zikretmiştir. Bu durum, genellikle yaşadıkları bir olayla ya da gördükleri bir manzara, bir eşyayla bağıntı kurarak/kurmak için gerçekleşmiştir. Aşağıdaki örneklerde Tanrıyla ilgili bu yakınlıkları daha net görülmektedir:

“Ama ey Tanrım, kulağı henüz kız oğlan kız bakir biri, senin ahengine yatsaydı, mutluluktan ölür ya da Sonsuz'a gebe kalır ve dölleniş beyni, doğacakların çokluğundan çatlardı.”¹

“Tanrım, çılgınca aklıma geldi, demek ki varsın. Varlığına deliller var. ... Ama yine de bana gösteriliyor. Bu, senin zevkindir, bundan hoşlanıyorsun. ... Zor olan şeyler hangileri? Kereminden gelen hangileri? Bir sen bilirsin, yalnızca sen.”²

Rilke'nin romanından alınan bu kesitlerden de anlaşılacağı gibi, yazar, Tanrının varlığına inanmış, bazen şüpheye düşse de, etrafında olanlardan onu tekrar kendine kanıtlamış ve zaman zaman da ona sığınmıştır. Bu sığınma cümlelerinde Tanrıyı yüceltme isteği ön plandadır. Onun birliği, yüceliği, gücü yinelenmiştir.

Zarifoğlu'nun günlüğünden:

“Çoktan ve neler pahasına dönüş yapmış olsak da suçlayacaklardır bizi. Ruhumuzun batıdan aldığı lekelerden ancak Allah bizi arındırabilir.”

¹ Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 61.

² Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları* 157.

“(ama hemen hatırlayabiliyorum ya hamdolsun hatırlatan Allaha uyutan ve uyandıran ve öldürüp dirilen Allaha)”¹

(Duran Teyze) “Ruhunun büyük bölümü ahirete sarkmıştır. Sabırla ve hazır, Allahın takdirini beklemekte ve umulacak en büyük şeyi, O’nun cemalini görmeyi ummaktır.”²

Zarifoğlu da, Tanrının büyüklüğünü, ona ulaşmanın yüceliğini belirten, zorluğa düştüğünde ona sığındığını söyleyen cümlelere sıklıkla yer vermiştir. Zarifoğlu, Müslüman bir şair olduğundan dolayı bu cümleler kaçınılmazdır. Fakat Zarifoğlu’nun cümleleri, Rilke’nin sığınma isteğiyle bir benzerlik teşkil etmektedir.

5.2. Zarifoğlu’nun Eserleri ve Rilke’nin *Genç Bir Şaire Mektuplar* Adlı Eseri

5.2.1. Yaşamak ve Konuşmalar’da Geçen, Rilke’nin ‘İçinize Sorun’ Düşüncesi

Rilke, Franz Kappus’a yazdığı on mektuptan oluşan *Genç Bir Şaire Mektuplar* adlı eserinde, Kappus’un kendisine, şairlerinin iyi olup olmadığı sorusunu yöneltmesi üzerine ona değişik bir cevap vermiştir. Rilke’nin cevabı şudur:

“Tek çıkar yol, gözlerinizi kendi içinize çevirmenizdir. ... Gecelerinizin en kuytu saatinde kendinize şu soruyu yöneltin: İlle de yazmam gerekiyor mu? Deşin içinizi, diplere inin, derinlerden bir yanıt ele geçirmeye çalışın. Ve bu yanıt onaylayıcı nitelik taşıyorsa, sorduğunuz sorunun karşısına ‘*Evet, yazmam gerekiyor*’ gibi güçlü ve yalın bir yanıtla çıkabiliyorsanız, o zaman bu zorunluluğa göre kurun yaşamınızı ...”³

¹ Zarifoğlu, *Yaşamak* 92.

² Zarifoğlu, *Yaşamak* 130.

³ Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar* 10.

Rilke'nin, kendisine sorulan soruya verdiği bu cevabı Zarifoğlu çok beğenmektedir. Rilke'nin genç şairle mektuplaşmalarını derinlemesine incelemiş olacak ki, yaptığı konuşmalarda birkaç kez Rilke'nin bu cevabından bahsetmiştir:

“Rilke'nin *Genç Bir Şaire Öğütler* adlı kitabında bu sorunun cevabı vardır. Çok hoşuma gider. Yalnız orada soru değişik sorulmuştur. Acaba Bay A yazar mıdır, şair midir? Rilke şöyle der: İçinize sorun, yazmak zorunda mıyım diye. Cevap evetse siz bir şairsiniz.”¹

Rilke'nin bu düşüncesini Zarifoğlu, *Yaşamak* adlı günlüğünde de geçirir. Fakat günlüğünde Rilke'nin ismini vermez. Ankara-1978 başlığını taşıyan bölümde Zarifoğlu kendi iç sesiyle yaptığı bir konuşmanın sonucunda Rilke'nin sözlerine benzer bir cümle kullanmış, ardından her zaman öğütledikleri ‘içe dönme’ fikrinin, iç dünyasının zayıf olduğu anlarda insanın hiçbir işine yaramayacağını anlatan bir açıklama yapmıştır. Zarifoğlu'nun, Rilke'nin bu fikrini beğendiğini unutmayacak olursak, iç dünyasını bilemeyen biri için bu tavsiyenin işe yaramayacağını söylemesinden ziyade, normalde bu öğüdü onun da verdiği dikkatimizi çekmektedir. Bundan anlaşılıyor ki, Zarifoğlu, Rilke'nin bu fikrini yeterince benimsemiş olmalıdır. Aksi takdirde normal zamanlarda bu öğüdü vermesi beklenilebilecek bir durum değildir. Sonradan, insanın, ruhunu tanımadığı bir anda (burada, iç sesini duyduğuna göre, kendisini kastediyor olmalı) bu öğüdün işe yaramadığını söylemesi, Rilke'den etkilenmediği, onun düşüncesini reddettiği düşüncesine yol açmamalıdır. Konuşmasında Rilke'nin bu cevabını çok beğendiğini bizzat belirttiğine göre böyle bir sonuç çıkarmak imkânsızdır.

Zarifoğlu, günlüğünde bu konuyla ilgili şu notları almıştır:

“Hep şunu öğütleriz: İçinize dönün.

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 112.

Çabucak, daha ilk adımlarda kaybolacağınız, tanımadığınız bir yerde ne işiniz var? O halde içinize dönmeyin. ...

Şöyle söyleyeyim: Hareketlerinize dönün. Onları gözleyin.”¹

Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi, Zarifoğlu, kendisi için yazdığı bir yazıda kullanacak kadar Rilke'nin düşüncesini benimsemiş ve bu düşünceden etkilenmiştir. Kaybolma durumunda kendine göre bir çözüm yolu da bulmuş, içe dönmek yerine, hareketlere dönmeyi tavsiye etmiştir. Özetle, bu fikri bizzat günlüğünde kullanmış olması bile, onun, Rilke'nin bu düşüncesinden etkilenmiş olduğunu göstermektedir.

5.2.2. Zarifoğlu'nun Mektupları ile Rilke'nin *Genç Bir Şaire Mektupları*

Zarifoğlu ile Rilke arasındaki benzerliklerden biri de, şairlerin yazdıkları mektuplarda görülmektedir. Zarifoğlu da Rilke gibi, gerek şahsi mektuplarında, gerekse okuyuculara yazdığı mektuplarında karşısındaki şair ve yazar adaylarına tavsiyelerde bulunmuştur. Tıpkı Rilke'nin Franz Kappus'a yaptığı gibi, kendisine şiir ve öykülerini yollayanlara daha iyi olmaları için yol göstermeye çalışmıştır.

Bu yollardan bir tanesi çok önemlidir ki, Rilke'nin Franz Kappus'a verdiği öğütle aynıdır. Zarifoğlu'nun, Rilke'nin bu eserini iyi okuduğu, benimsediği, hatta Kappus'a verdiği 'içinize dönün' öğütünü sevecek kadar anladığı göz önünde bulundurulursa öğütlerin benzerliğini olağan görmek gerekir.

Mektuplardan anlaşıldığı üzere, Kappus, Rilke'ye okuması için bir şiirini yollamıştır. Usta şairin, kendi şiirini yorumlamasını, ona tavsiyelerde bulunmasını istemiştir. Rilke de şiirini beğendiğini belirterek kendisini övmüştür. Ayrıca şiiri, Rilke kendi el yazısı ile yazarak Kappus'a yollamış ve insanın, kendi şiirini başka el yazılarından görmesinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Rilke bu düşüncesini mektupta şu şekilde açıklamıştır:

¹ Zarifoğlu, *Yaşamak* 157-158.

“Görüyorsunuz, sonenizi kopya ettim kendim için; çünkü güzel ve sade bir şiir; öyle bir biçim içinde dünyaya gözlerini açmış ki, alabildiğine zarif ve ince. Şimdiye kadar okuma fırsatını bulduğum dizelerinizin arasında en iyileri. Size bu mektupla yolluyorum soneden çıkardığım kopyayı, kendi çalışmasını yabancı bir el yazısıyla yazılmış görmek insan için ne denli önemlidir, insanın yüreğini yeni yaşantılarla nasıl doldurup taşırır, bilirim çünkü. Sanki bir başkasınınmış gibi dizelere göz gezdirin, bunların ne çok sizin olduğunu bütün ruhunuzla duyumsayacaksınız.”¹

Cümlelerini söyledikten sonra mektubun sonuna Kappus’un şiirini eklemiştir:

“ SONE

Titrer içimde bir ah koyu karanlık
Yakınmasız, göğüs çekişlerden uzak
En sessiz günlerin için kutsanmışlık
Düşlerimin kardan çiçekleri arı ve ak.

İkide bir çıkar yoluma büyük soru
Küçülür geçerim vurdumduymaz
Geçer gibi bir gölün önünden
Göze alamadığım ölçmeye derinliğini.

Çöker üzerime bir hüznün öylesine
Gri rengi ıdıltısız yaz gecelerinin
Çakıp söndüğü bir yıldızın bazen.

Yakarmak için aradığım sözcükler
Erir gider kavrulan dudaklarda
Ve sevgilere uzanır eller

¹ Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar* 39.

Sağı solu yoklar da usulca.

(Franz Kappus)”¹

Zarifoğlu, *Mavera* dergisinde okurların kendilerine yazdığı mektuplara verdiği cevapları yayımlamıştır. Bu açık mektuplarda Zarifoğlu, Rilke'nin yöntemini sık sık uygulamış ve şair adaylarının şiirlerini açık mektuplarına eklemiştir. Onlardan biri, Rilke'nin cümlelerini hatırlatır. Zarifoğlu, Rilke'nin düşüncesini benimsemiş ve doğru bulmuş olacak ki, okurunun kendisine yolladığı mektup ve şiirine şu cevabı vermiştir:

“[...]

Kimi insanlar tam yerini alırken
denklemin içinde
kimileri bir türlü kalkmaz ağırlığından
bırakıveririm kendi gitsin
kimileriye çöktürür bir anda
koca bir binayı
ama ben kararlı bir işçiyim
sabırlı olduğum kadar
yanlış bir sonuçta ya da başarısız
bir darbeye
hemencecik ipe uzanıvermez elim
uzakdoğulular gibi

Kişi şiirini yayınlanmış görünce ona daha net bakabilir. Size böyle bir yardımda bulunmak istedim.”²

¹ Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar* 46.

² Zarifoğlu, *Okuyucularla* 68.

Görüldüğü gibi, Rilke'nin, bir şairin kendi şiirini başkasının el yazısından görmesinin katkısını, Zarifoğlu yayımlamak olarak ele almış, fakat Rilke'nin vurguladığı önemi, Zarifoğlu da kabul etmiştir. Hatta bu önemi şair, 'yardım' olarak bile görmektedir ve okuruna Rilke gibi büyük bir yardımda bulunmuştur.

Bu düşüncesini Zarifoğlu, başka bir okuyucuya yazdığı açık bir mektupta daha detaylı açıklamıştır. Fakat bu mektuba şair adayının şiirini eklememiş, ona sadece şiirini daktiloyla yazmasını ve onu bu hâliyle incelemesini tavsiye etmiştir. Böylece şair adayı, şiirinden biraz uzaklaşıp onu daha iyi görmeyi öğrenebilecektir:

“Kendi el yazımızla yazılı şiirimiz, hâlâ, kendi içimizin kıvrımlarına uygun biçimde yatıyor demektir. Hele üzerinden uzun zaman geçmemişse onu dışarıdan göremeyiz. Oysa şairin arada bir şiirine, hatta en taze şiirlerine yabancılaşarak, uzaktan bakabilmesi, onu işleyebilmesi için gereklidir. Şiir, kâğıdın üzerinde henüz içimizin sıcaklığı ile yatıyorsa bunu yapmak zor. Ama daktilo yazısı şiiri elimizden bir parça uzaklaştırır.”¹

Sonuç olarak, Zarifoğlu'nda da Rilke gibi, şairlerin kendi eserlerine uzaktan bakmayı bilmesi, büyük bir önem taşır. Her iki şair de, yeni şairlere bunu öğütlemiştir.

¹ Zarifoğlu, *Okuyucularla* 45.

6.ZARİFOĞLU VE RILKE'NİN MANZUM ESERLERİNDEKİ BENZERLİKLER

6.1. Şekil ve Üslup Benzerlikleri

6.1.1. Tekrarlamalar

Şiirde kullanılan dili, standart konuşma dilinden ayıran en önemli özellik, şairin eserde kullandığı paralellikler, tekrarlamalar ve mısraların müzikalitesidir. Şairin, özellikle bu üç unsuru kullanması, şiirin temel taşlarını oluşturması demektir. Bu üç unsurun birlikte kullanılması, beraberinde şiirde ritmi, yani şiirin müzik ile dil arasındaki bir bağıntıdan oluştuğu düşüncesini getirmektedir. Yani, sanatçının dil ile ahenk içinde yaratabildiği sanat eseri olan şiirin, müzik ile mutlak bir ilişkisinin olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Bu ahenk ya da ritmi oluşturabilmek için tekrarlamalar, paralellikler, aynı kelimeleri kullanma gibi tekniklerin yanı sıra sapmalardan da faydalanılmaktadır. Sapmalar, şiirdeki ses yapısını koruyabilmek adına yapılan dilbilgisi kaymalarıdır ve şiiri inşa ederken öncelikleri vardır. Sözcüklerin anlamı, önce şiirin ses yapısının oluşmasını bekler ve ancak bu müzikalite oturduktan sonra oluşarak onunla birleşir. Çünkü “bir şiir veya şiirin bir parçası önce ritmik bir yapı olarak gerçekleşir ve bu ritmik yapı, sözcüklerde ifade bulur, düşünce ve imgeleri doğurur.”¹

Hem Rilke'nin, hem Zarifoğlu'nun şiirlerinde yüksek bir müzikalitenin olduğu, yapılan araştırmalarda defalarca kanıtlanmıştır. Bu müzikalitenin oluşmasında temel rolü oynayan tekrarlamalar, paralellikler, sözcükleri sık kullanma

¹ Thomas Stearns Eliot, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, 1.baskı, çev. Sevim Kantarcıoğlu, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983) 147.

vb. her iki şairde de sıkça görülmektedir. Bunlardan tekrarlama, Rilke ve Zarifoğlu'nda temel olarak üç şekilde görülmektedir:

6.1.1.1. Değiştirerek Tekrarlama

Şiirde tekrarlama bir söz sanatı kabul edilmektedir. Türk edebiyatında *Tekrir* adıyla bilinen bu sanat, heyecana bağlı sanatlar arasında sayılmaktadır. “Sanatkârı etkileyen varlığın bir noktası daha çok dikkati çeker ve heyecan verir. O nokta artık heyecanın ağırlık merkezi olmuştur. Heyecan çeşitli aralıklarla o nokta üzerinde döner durur”¹ ve şair onunla ilgili bazı sözcükleri, sözcük gruplarını ya da mısraları tekrarlama başlar.

Şekil ve üslup bakımından hem Rilke'de, hem de Zarifoğlu'nda görülen en büyük benzerliklerden birisi şiirlerde kullandıkları bu tekrar sanatıdır. Bu tekrarlar sözcük grubu ve cümle tekrarları şeklindedir. Sözcük grubu tekrarlarında, bir ya da birkaç sözcük küçük değişikliklerle tekrarlanır. Cümle tekrarlarında ise mısradaki bir söz öbeği, genellikle yüklem ya da tümleçler, küçük değişiklikler yapılarak tekrarlanır.

Rilke'nin özellikle bazı eserlerinde belirginleşen sözcük grubu ve cümle tekrarları, şiirlerinin stilistik bir özelliği hâline gelmiştir. “Erken şiirler'de; tekrarlar, ahenk oluşturan ve sınırları zorlayan bir üslup aracı olarak kullanılmıştır.”² “Daha sonraki şiirlerde ise tekrarlar, en dikkat çeken üslup özelliklerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.”³ Belirgin bir üslup şekli olarak Rilke'de ortaya çıkan bu tekrarlar,

¹ İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebi Sanatlar, 1.baskı* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992) 144.

² Safinaz Duruman, *der Wandel der Dichterischen Sprachform bei R.M.Rilke, Basılmış Tez* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Felsefe Fakültesi Yayınları, 1959) 231.

(Safinaz Duruman'ın çalışması, Almanca dilinde yazılmış olduğundan, çalışmadan yapılan bu ve bundan sonraki bütün alıntıların Türkçeye çevirisi, bu tezi hazırlayan Ümit Soylu tarafından yapılmıştır.)

(o.c.: Die “Frühen Gedichte” hatten die Wiederholungen, als ein melodieerzeugendes, Grenzen auflösendes Stilmittel verwendet.)

³ Duruman 232.

şiiirlerinin belirgin özellikleri arasına girmiştir. *Duino Ağıtları*'ndan ve *İmgeler Kitabı*'ndan alınan şu mısralar, Rilke'nin tekrarlamaya verdiği önemi açıkça göstermektedir:

“Evet, gülümsedi Ürkünç... Azdır senin
öyle gülümsediğin, ana. Nasıl sevmezdi artık,
ona gülümsemişti ya.”¹

“
Bir kez
hepsi, yalnız bir kez. Bir kez, bir daha yok. Evet,
bizler de bir kez. Bir daha yok. Ama bu,
bir kez bulunmuş olmak, bir kezcik de olsa
yeryüzünde bulunmuş olmak, sanma geri alınabilir.”²

“Kim şimdi ağlıyorsa dünyada,
sebepsiz yere ağlıyorsa dünyada,
bana ağlıyor.

“Kim şimdi gülüyorsa gecede,
sebepsiz yere gülüyorsa gecede
benimle alay ediyor.

“Kim şimdi gidiyorsa dünyada bir yerde,
sebepsiz yere gidiyorsa dünyada,
bana gidiyor.

“Kim şimdi ölüyorsa dünyada bir yerde,

(o.c.: In der späten Dichtung werden die Wiederholungen zu einem der auffälligsten Stilmerkmale.)

¹ Rilke, *Duino Ağıtları* 23.

² Rilke, *Duino Ağıtları* 67.

sebepsiz yere ölüyorsa dünyada,
bana bakıyor”¹

Zarifoglu da, kendi şiirlerinde tıpkı Rilke gibi bu tekrar sanatını kullanmıştır. *İşaret Çocukları*’ndan başlayıp neredeyse son şiirlerine kadar zaman zaman kullandığı tekrarları en çok *Yedi Güzel Adam* adlı şiir kitabında yoğunlaştırmıştır. *Yedi Güzel Adam*, birbirini takip eden şiirler dizisinin bulunduğu bir çalışmadır. Yani içerik olarak şiirler birbirinin devamı gibidir. Bu sebeple tekrarlamalar çeşitli yerlerde (şiir ya da kıta başlarında) bulunmaktadır ve belli bir düzen içermez. Her kıta ya da şiirin başında bulunmazlar. Bu tekrarlama özelliği *Yedi Güzel Adam*’da en yoğun hâlini yaşasa da, bundan sonraki eserlerde de devam etmektedir.

Örnek teşkil etmesi açısından şiirlerden bazı bölümleri almak ve tekrarları göstermek yerinde olacaktır. Aşağıdaki örnekler *İşaret Çocukları* ve *Yedi Güzel Adam* adlı kitaplarından alınmıştır:

“bir şehrin ortasından tren geçiyor
o şehirde büyük rüzgâr vardır
bir oyuncakçı vitrininin önünde
insanların durdukları ve duruşlarını
değiştirmedikleri trenle birlikte
şehrin ortasından oyuncak trenlerin
cezalandırmış şekilleri”²

“Bu et onların mı kolları hangi çıkmazda
Onları alıp götürüyorlardı onlar yatanlardı
Zuhal yıldızıyla bir kestane çarpıştı tavanda
Bütün kozlu dere künbet yıldız avında
Yıldızların yanında onlarla sahi

¹ Rilke, *İmgeler Kitabı* 74.

² Zarifoglu, *Şiirler* 80.

Onlardan biri

Topraktan tutmuşum yıldızım ne zaman kayacak”¹

“Beyaz haberlerim var kardeşlerim

- Bir güzel ince gelin

Kabartır göğsünü toz duman içinde

[...]

Beyaz haberlerim var kardeşlerim

- Gölgesiz meydanlara

aklı yağmalayanlar arasından

yayılırsa karanlık fısıltılar

[...]

Beyaz haberlerim oluşuyor kardeşlerim

Daha ne kadar saklanabilirdik seninle:

Yaylalardan nasıl geçtik”²

“(Komşudan o ölü de kalktı

Boşluğuna bir kırbaç uzatıldı)

[...]

Komşudan o ölü de kalktı

Köyde devinimdir kırışik alın derileri kımıldar

[...]

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 101-102.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 107-111.

Köyden o ölü kalkar

Süslenmiş kurdelalar takılmış bir koç
Kapıda tabut tahtaları arasında beklemektedir

[...]

Köyden o ölü de kalktı

- Sen de kalk sesini hayvan sesleriyle yuvarla”¹

Görüldüğü gibi Rilke'nin *Duino Ağıtları*'nda yaptığı aynı fiillerin farklı zamanlarla çekimlenmiş tekrarları ve *İmgeler Kitabı*'ndaki farklı yüklemli benzer mısralar ile Zarifoğlu'nun *Yedi Güzel Adam* adlı eserinde yaptığı tekrarlamalar benzerlik göstermektedir. Her iki şair de cümlede temel sözcükleri ya da bu sözcüklerin anlamlarını değiştirmeden tekrarlamalar yapmıştır. Değiştirilen tek şey, yer yön zarfları ve eylemlerin haber kipi gibi cümlenin anlamını kökünden değiştirmeyen öğelerdir. Cümleler, anlamları, aynı ya da yakın hâlde bırakılarak tekrarlanmıştır:

“Evet, gülümsedi Ürkünç... Azdır senin öyle gülümsediğin, ana. Nasıl sevmezdi artık, ona gülümsemişti ya.”

“Kim şimdi ölüyorsa dünyada bir yerde [...] Kim şimdi gidiyorsa dünyada bir yerde [...] Kim şimdi gülüyorsa gecede [...] Kim şimdi ağlıyorsa dünyada [...]”

“Komşudan o ölü de kalktı [...] Köyden o ölü kalkar [...] Köyden o ölü de kalktı”

“Beyaz haberlerim var kardeşlerim [...] Beyaz haberlerim var kardeşlerim [...] Beyaz haberlerim oluşuyor kardeşlerim”

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 142-143.

6.1.1.2. Aynen Tekrarlama

Şairler, şiirlerinde tekrar sanatını küçük değişikliklerle kullanmalarının haricinde, sözcükleri hiç değiştirmeden de yapmışlardır. Bir mısradaki tekrarladıkları cümle ya da cümlecik, ilerideki mısralarda aynen tekrarlamışlar, üzerlerinde hiçbir değişiklik yapmamışlardır. Bu sayede vurgulamak istedikleri anlam güçlenmiş ve tekrarlarla öne çıkmıştır.

Rilke'nin son şiirlerinden:

“Verhielte sich wie Übermaß und Menge
und hoffte nicht, noch Neues zu empfangen,
verhielte sich wie Übermaß und Menge
und meinte nicht, es sei ihm was entgangen,
verhielte sich wie Übermaß und Menge
mit maßlos übertroffenem Verlangen
und staunte nur noch, daß er dies ertrüge:
die schwankende, gewaltige Genüge.”¹

Zarifioğlu'nun son kitabı *Korku ve Yakarış*'tan:

“Şöyle bakıyoruz
Eğilip
Şöyle bakıyoruz şöyle

¹ Rainer Maria Rilke, Rainer Maria Rilke Şiirleri Sayfası, 27 Nisan 2012 <<http://rainer-maria-rilke.de/100094winterlichestanzen.html>>

“Aşırı ve ölçüsüzce davranıyordu
Ve henüz yeni bir şeyi kabul etmeyi ummuyordu
Aşırı ve ölçüsüzce davranıyordu
Ve neyi kaçırdığını düşünmüyordu
Aşırı ve ölçüsüzce davranıyordu
Ve deli gibi artan istekle
Buna katlandığına sadece şaşırıyordu:
Kararsız ve muazzam kifayet”

(Şiirin çevirisi, bu tez için, tezi hazırlayan Ümit Soylu tarafından yapılmıştır.)

Şöyle bakıyoruz
Silkinip
Şöyle bakıyoruz şöyle”¹

Şeytan
Şişen ve fısıldayan dudaklar

Katl
Burulan kol oyulan göz ve çene

Şeytan
Şişen ve fısıldayan dudaklar

Masum gözler
Sonuna kadar açık tarifsiz bir dikkatle

Şeytan
Şişen ve fısıldayan dudaklar”²

Yukarıda örnek olarak verdiğimiz Rilke'nin son şiirlerinden olan *Winterliche Stanzen* başlığıyla yazdığı şiir ile Zarifoğlu'nun *Korku ve Yakarış* adlı kitabından *Altı Üstü İnsanlığın* ve *Sürekli Dramatik* başlığıyla yazdığı şiirler arasında da tekrarlama benzerlikleri vardır. Bu şiirlerde tekrarlar küçük değişikliklerle değil, aynen yapılmıştır:

“Verhielte sich wie Übermaß und Menge”

“Şöyle bakıyoruz şöyle
Şöyle bakıyoruz”

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 416-417.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 433.

“Şeytan

Şişen ve fısıldayan dudaklar”

6.1.1.3. Mısra Başı Bağlaç/Belirtme Sıfatı Tekrarları

Tekrarlamalarla ilgili bir diğer benzerlik, hem Rilke'nin, hem de Zarifoğlu'nun bazı şiirlerinde, bir mısra başında kullandıkları sözcüğü, diğer mısraların başında tekrar etmeleridir. Şiirin bir kıtasının bazen her mısrası, bazen ise bir kısmı şairin seçtiği özel bir sözcükle başlamaktadır. Bu sözcük, genellikle 've', 'ya', 'ne' gibi bağlaçlar ya da 'bir, her' gibi belirtme sıfatları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sayede mısralardaki anlam daha da kuvvetlenmekte, şiirlerde bu tekrarlamamanın bulunduğu kıta ya da bölüm öne çıkmaktadır.

Rilke'den örnekler:

“Bir sabahtır, ama öyle bir aydınlık ki,
onu senin olgun sevgin hiç yaratmadı,
bir çağıldı ki, senin çağrından çıkmadı,
bir titreyiş, tanrısal bir vazgeçiş değildi,
bir sallantı, senin dengen içinde değil ki.”¹

“ya da: kör olmak üzereyim
ya da: dünyada iyi değil halim
ya da: hasta bir çocuğum var
ya da: işte bir araya getirildim”²

“Ve şarkı söyleyince, dönerdi dün bile
ve unutulmuş her şey ve gelirdi;
ve huzur dolardı yuvalara,

¹ Rilke, *İmgeler Kitabı* 90.

² Rilke, *İmgeler Kitabı* 130.

ve yalnız yürekler seslenirdi kız kardeşlerde,
o dokunduğu zaman bir damat gibi.”¹

Zarifoğlu’ndan örnekler:

“Bir ılık bir sıcak bir karanlık
Bir çocuk yalvarışı bel burkulması
Bir erkek çaprazı adale kıvranışı
Bir zehir düşünce içinde çabalasın
Cesur cesur eşyaya dökülürken kadınlık”²

“Her şey
Ve her şeyi elin dokunabilirliğinin
Ve korkuyla tanınabilirliğinin
Ve gözün görebilirliğinin
Ve şeyi kulağın işitebilirliğinin
Ve tadabilirliğiyle dilin
Ve aktığı düzlükler ağzın”³

“Ne gürültüyle ne haykırarak ne de kakkahayla
Ne son solukta oç öğütleyerek
Ne de kadını arkamdan gel diyerek
Ne yârı ne yârını görerek gözü
Bir karnağrısına uğramış gibi”⁴

¹ Rilke, *Yoksulluk ve Ölüm Üzerine – Dualar Kitabı* 3 61

² Zarifoğlu, *Şiirler* 166.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 277.

⁴ Zarifoğlu, *Şiirler* 295.

6.1.2. Benzer Sözcükler

Rilke ve Zarifoğlu arasındaki ortak yönlerden bir diğeri de, şiirlerinde benzer sözcükler kullanmış olmalarıdır. Rilke, belli başlı sıfat, fiil ve isimlere şiirlerinde sıklıkla yer vermiştir. Zarifoğlu, Rilke'nin birçok şiirinde kullandığı bu sözcüklerden bazılarını kendisi de kullanmıştır. Bu ortak yönü göstermek için Rilke'nin sıkça kullandığı kelimelerden bazılarını öncelikle vermek gerekir. Örneğin, aşağıda şairin son dönem şiirlerinde (1910-1926) kullandığı isimler sıralanmıştır:

Der Baum (ağaç), die Blume (çiçek), die Rose (gül), das Fenster (pencere/cam), der Turm (kule), der Ball (top), der Spiegel (ayna), der Teppich (halı), die Puppe (oyuncak/kukle), das Kind (çocuk), der Ort (yer/mekan), die Stelle (yer, mevki), die Nacht (gece), die Wandlung (değişim/değişiklik), der Ertrag (verim/ürün), der Bezug (ilişki/bağlantı/ilgi/kılıf), Dasein (varlık/varoluş/yaşam), das Bild (resim/fotoğraf/manzara/görüntü), die Figur (figür), das Gefühl (his/duygu), der Schrecken (korku/korkma), die Leistung (başarı/güç/verim), der Verzicht (vazgeçme), die Verhaltung (davranış), das Übermass (aşırılık), das Hiersein (varoluş), das Sagen (söyleyiş/söylem), das Wagen (araba/araç), das Wirkliche (gerçeklik), das Sein (oluş) vb.¹

Rilke'nin sıkça kullandığı bu isimlerden bazılarını Zarifoğlu da sıkça şiirlerinde geçirmiştir. Aşağıdaki örnekler, bu benzerliği göstermek için Zarifoğlu'nun, son şiir kitabı *Korku ve Yakarış* (1985) adlı eserinden alınmıştır:

“Koşarken anne eteklerinde gülerken

Bolluk ve genişlik derinlik denizine kapılanır çocuk”²

“Nasıl başlarlar anlamaya:

¹ Duruman 242.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 336.

Acaba kalkınca pencereye yaslanan çocuk ”¹

“/Çocuk

Bir tane. Dayamış yanağını cama

Karşı evin balkonuna bakıyor

Orada bir çocuk

Tutunmuş demirlere.../”²

“Önünde bütün varlığın bir diz’inin

[...]

Camlar daha da kıvrak

Kalb hor...”³

“ Yaşamak bir sokak lambası gibi

Bir gece evden atılmış bir çocuk sanki”⁴

“Sensin yüzen geceye

Yeryüzü

[...]

Uyudum yine

Gece

Yine geniş”¹

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 349.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 390.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 388.

⁴ Zarifoğlu, *Şiirler* 353.

“İşte ilk kendini öldürme çiçeği miligram otuzbeş toplam”²

“Çiçek ve bin bir çeşit ot kokuyor
Dağ kokuyor sabah”³

“Korkulu bir mutluluk tırmanıyor
İklimleri”⁴

“Tarihin hülyalarından vazgeçmiş olabilir...

[...]

Kuldan korkarken gel zaman git zaman
Bir hayat ki haşa korkmadan yaradandan
Ama elbet ruhumun vazgeçilmez akışı baş çarptığım kayalıklar”⁵

“Sen konuş şeytan mütebessim
Nerde korku karar basiret”⁶

“bir gül açtı söyle bir gül açtı: besmele
baskın emri rehber’in emrinde

bu kalkış gece akınına

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 344.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 394.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 441.

⁴ Zarifoğlu, *Şiirler* 348.

⁵ Zarifoğlu, *Şiirler* 358-359.

⁶ Zarifoğlu, *Şiirler* 402.

yatsı geliyor aralarına”¹

“Biliyoruz
Gördüğümüz resimlerini”²

“Çiçek motifleriyle
Bazı fotoğrafları karatıyor içim”³

“resim:
ölümünden bir vakit önce
sorgular
Gece Gündüz Gece
Ne ekmek ne su”⁴

“Türbenin yanından geçiyoruz elimiz eğik
Bir an kırık bir bakış fazla bakılmaz gerçeğine
Durup dokunuyoruz çinilerine. Hissimiz acı”⁵

“De gerçeği yaz: hakikat şehitliğe koşmaktır”⁶

“Bazen var’ı
Anlarsın yok ile

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 362.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 363.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 396.

⁴ Zarifoğlu, *Şiirler* 414.

⁵ Zarifoğlu, *Şiirler* 352.

⁶ Zarifoğlu, *Şiirler* 386.

[...]

Vazgeçilmez malzemem aletim
İhtiyar cam bakıcısı”¹

“Ya fakirlik zenginlik tuzak
Ya yokluk varlık evlat bile”²

“Kolye gibi taşıyorum boynumda
Varlığımı onun”³

“Anlamı uçaklar bombalar farkedilmez ağaçlar kuşlar”⁴

“Varıp mola verdikleri bir gerçeklik
Mangal gibi dolu ve ortada
Ceviz ağacı gibi geniş yelpazeli
Gövdesi oyum oyum”⁵

“Tekkeler zaviyeler medreseler ve ulema
Yemiş yüklü ağaçların kolları kökleri”⁶

“Çalkalanıyorsa bir yerde
Ölüyorsa bir yerde

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 387.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 434.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 418.

⁴ Zarifoğlu, *Şiirler* 352.

⁵ Zarifoğlu, *Şiirler* 376.

⁶ Zarifoğlu, *Şiirler* 380.

Bağlantılarım tam otomatik”¹

“Aynı kentin hamurundan değilsek
Söyle hangi bağ
Nerdeki dostluk dolamış kaslarını boynumuza”²

“Bir ateş bulutu var en bildik yerde
En emin yerde”³

Örneklerde de görüldüğü gibi Zarifoğlu'nun sıkça kullandığı isimler, Rilke'ninkilerle benzerlik taşımaktadır. Çocuk, korku, pencere/cam, varlık/yaşam, gerçeklik/hakikat, gece, resim/fotoğraf, çiçek, gül, ağaç, yer, ilişki/bağlantı, his/duygu, vazgeçilmezlik/vazgeçme vb. kelimeler hem Zarifoğlu'nun şiirlerinde sıkça görülmekte, hem de Rilke'nin sözcükleriyle büyük bir benzerlik taşımaktadır. Şairlerin sadece belli eserlerinin kıyaslanmasına rağmen sözcüklerin bu kadar benzerlik taşıdığı düşünülürse, bütün şiirler temel alındığında bu benzerlik daha net görülebilir.

6.1.3. Yabancı Dillere Ait Sözcük, Sözcük Grubu ya da Cümleler

Şairin bir şiirde, şiiri yazdığı dilden başka bir dile ait olan sözcük ya da cümleleri kullanması, Türk edebiyatında sıkça rastlanan bir edebi sanat türüdür. Sanatın ismi, *Telmi*' sanatıdır. “Bir şiirin mısralarını ve bir mısranın bir bölümünü değişik dillerle yazma”⁴ olarak tanımlanmaktadır. Ve hem Rilke, hem Zarifoğlu bu sanatın içerdiği yabancı sözcük/mısra kullanma sanatını şiirlerinde zaman zaman kullanmışlardır.

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 451.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 411.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 384.

⁴ Kocakaplan 146.

Rilke ve Zarifoğlu'nun manzum eserlerindeki benzerliklerden biri de budur. Rilke neredeyse bütün Şiir hayatı boyunca bu özelliğini korumuŐ ve Şiirlerinde zaman zaman Almancaya yabancı sözcüklere yer vermiştir. Bunlardan bazıları: *soleil, prosim, mediocrita, panku, dalibor, mauve, amber, terebenthine, duff, bülbüll vb.*¹ kelimelerdir. Bunlar, sadece Avrupa dillerinden değil, aynı zamanda Doğu dillerinden sözcüklerdir. Rilke, bu sözcükleri genellikle kafiye içerisinde kullanmıştır.

Zarifoğlu da Rilke gibi, yabancı dillere ait sözcüklere Şiirlerinde yer vermiştir. Fakat Zarifoğlu, sadece yabancı sözcük değil, aynı zamanda yabancı sözcük grupları ve yabancı dilde kurulmuŐ cümleler de kullanmıştır. Bu sözcük ve cümleler daha çok İngilizce, Almanca, Fransızca ve İslamiyet'in etkisiyle Arapça dillerine aittir. AŞağıda Şairin kullandığı bu yabancı sözcük ve yabancı cümlelerden örnekler görölmektedir:

“Goldah karpuz
Kalf karpuz
Anna karpuzun çekirdeki
Frankrayh Şu dağın ardındaki dağ”²

“I believe in you believe in we believe in
In la ilahe illallah la ilahe illallah”³

“Yatıya gelen bir dağ aslanı
A l'ocasion de la fête rational”⁴

¹ Duruman 9, 139.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 204.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 288.

⁴ Zarifoğlu, *Şiirler* 325.

“- Buradan daha iyi görünüyor majeste

- Tank you

Geçiyor kraliçe”¹

“Az sonra saat dört kırkiki

Pi-Em”²

“Sofular mollalar yatsıya gitsin hele

Tezgahın altından porno mejd in’ Amerika

Meyd’in fransa almanya”³

6.1.4. Seslenme/Nida Sanatı

Türk edebiyatında *Nida* sanatı olarak bilinen şiirde sesleniş, duygu ve heyecana bağlı bir sanat olarak kabul edilmektedir. “Sanatkâr kendisini etkileyen varlık ve durumlar karşısında fazla heyecanlandığı zaman, o varlığı kişileştirerek ona hitap eder.”⁴ Fakat kişileştirme her zaman olmak mecburiyetinde değildir. Şair, cansız bir varlığa olduğu kadar canlı bir varlığa (çoğunlukla sevgili) da hitap edebilir. Bu hitap genellikle, bir ünlem edatıyla birlikte kullanılır.

Söz konusu olan bu sanatı, Rilke ve Zarifoğlu’nun kullanması, şairlerin arasında başka bir benzerlik oluşturmaktadır. Hem Rilke, hem Zarifoğlu, bazı şiirlerin başlangıcında, (bazen de kıtaların ilk mısrasında) kendilerini etkileyen bir kişiye ya da cansız bir varlığa seslenmişler ve şiirlerine bu kişilere hitaplarla ya da bu cansız varlıkları kişileştirerek devam etmişlerdir. Bu seslenişler bazen de şiirlerin devamında tekrarlanmış, böylece nida ve tekrar sanatı bir arada uygulanmıştır.

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 409.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 415.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 442.

⁴ Kocakaplan 111.

Aşağıda Rilke'nin bazı şiirlerinde kullandığı sesleniş mısraları bulunmaktadır:

“Ey soluk yüzlü çocuk, her akşam dursun
şarkıcı karanlık senin şeylerin yanında”¹

“Ey sen vahşi ve uzak fırlatan:
Bir cirit gibi yanında başka şeylerin”²

“Ey karanlık, içinden geldiğim,
seni yalımdan çok severim”³

“Derin gecelere gömerim seni, ey servet.
Çünkü gördüğüm bütün bolluklar,
yoksulluktur ve zavallı bir karşılığı elbet”⁴

“Sen ey dağ, kaldın orda dağ silsilesi geldiği için”⁵

“Ey sen kaybolan Tanrı! Sen ebedi iz!”⁶

“Ey melek, hem çağırırsam da! Gelmezsin.”⁷

¹ Rilke, *İmgeler Kitabı* 118.

² Rilke, *Yeni Şiirler* 18.

³ Rilke, *Keşif Yaşamı Üzerine – Dualar Kitabı 1* 24.

⁴ Rilke, *Hac Üzerine – Dualar Kitabı 2* 77.

⁵ Rilke, *Yoksulluk ve Ölüm Üzerine – Dualar Kitabı 3* 12.

⁶ Rilke, *Orpheus'a Soneler* 50.

⁷ Rilke, *Duino Ağıtları* 55.

Zarifoğlu'nun kullandığı sesleniş mısraları ise şöyledir:

“Ey kadın kokla beni
Hayatım yasaksınız”¹

“Ey örtülerle donatılmış Mustafa”²

“Ey toprağım kalkamadığım
Üs kimin üssü
Kime ait minare”³

“bre hatun
sen
hep söylemiyor muyum sadece”⁴

“Ve şimdi sen adam ey çocuk
Eline bir dudak inziva al göster onlara”⁵

“Allahım
Yol boyunca
Bırakma elimi”⁶

¹ Zarifoğlu, *Şiirler* 83.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 141.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 182.

⁴ Zarifoğlu, *Şiirler* 324.

⁵ Zarifoğlu, *Şiirler* 342.

⁶ Zarifoğlu, *Şiirler* 422.

6.2. İçerik Benzerlikleri

Rilke ve Zarifoğlu şiirlerinde ilk olarak göze çarpan ortak nokta, şiirlerin kapalılığı, kolay anlaşılmalardır. Rilke dünya çapında popüler bir şair olmasına rağmen, “şiirlerinin tercümesi çok zor, temaları çok öznel, kapalı ve kullandığı söylem çoğu zaman imalarla doludur.”¹ Rilke için söylenebilecek bu sözler, bize Zarifoğlu’nu da hatırlatmaktadır. Gerek araştırmacılar, gerek şairin yakın dostları birçok çalışmada ve konuşmada Zarifoğlu için buna benzer tanımlamalarda bulunmuştur. “Gerçekten de o, kendi deyimiyle ‘tepeleme şair gibi yaşadığından’ olacak, hayatı bilinmeksizin şiiri geçit vermeyen bir şairdir.”² Bu durum, iki şair arasındaki benzerliği arttırmaktadır. “Çünkü Zarifoğlu, İşaret Çocukları’ndan sonra artan bir ivmeyle bir kapanma, bir kapalılık sürecine”³ girmiştir. Bu durumun en uç noktası, *Korku ve Yakarış* adlı şiir kitabıdır. Yani Zarifoğlu şiirlerinde son dönemlere doğru gittikçe artan bir gizem söz konusudur.

Zarifoğlu ve Rilke şiirlerinde, seçtikleri figür, imge, motif gibi içeriğe özgü konularda da benzerlikler bulunur. Bunlardan özellikle ikisi, her iki şairde de bir önem teşkil eder ve sıkça karşımıza çıkar. İlki, din konusunda önemli fikirleri olup onu değişik şekillerde yaşayarak kendilerine özgü bir din anlayışı oluşturan şairlerin yarattığı Tanrı figürü; ikincisi ise, Rilke’nin *Yeni Şiirler*’inde tam olgunluğuna erişen, Zarifoğlu’nda ise muhtelif şekillerde ve dönemlerde ortaya çıkan nesne ya da eşyaya yönelik şiirdir.

6.2.1. Tanrı/Yaratıcı

Zarifoğlu’nda ortaya çıkan Tanrı, İslamiyet’in mutlak Tanrısıdır. Yani İslami ismiyle Allah’tır. İnsanoğlu bütün gücü ondan alır; o, bütün evrene hükmeden,

¹ Paul de Man, *Okuma Alegorileri – Rousseau Nietzsche Rilke ve Proust’ta Figürel Dil*, 1.baskı, çev. Mustafa Zeki Çıraklı (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009) 25.

² Ramazan Dikmen, “Şair Cahit Zarifoğlu”, *Mavera (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)*, Eylül 1987: 72.

³ Mehmet Erdoğan, “Cahit Zarifoğlu Şiirini Hatalı Okuma Biçimleri”, *Yedi İklim*, Aralık 1995: 75.

evrendeki her şeyde bir izi olan yaratıcıdır. Zarifoğlu'na göre insan, Tanrının, onun içine koyduğu güçle yaşar. Zarifoğlu'nun Tanrı karşısındaki en büyük özelliklerinden biri, “kendisini bir kişi bile olsa, güçlü bulması, Yaratıcı'yla karşılaşacağına olan inançla, kendisini yüce bir varlığa muhatap görmesidir.”¹ Fakat “bu muhataplık duygusu kibirden azade olarak gerçekleşir.”² Bu sebeple Zarifoğlu, Tanrı inancını kendine özgü bir biçimde betimlemektedir.

Zarifoğlu'na göre insan, dünyadaki yolculuğunda biriktirdiği bütün sermayeyle Allah katına çıkar. Yani Allah için dünyada yaptığı her şey, onun sermayesidir ve Allah katındaki yerinin belirleyicisi niteliğindedir. Bu sebeple şair, şiirlerinde çoğunlukla yüzünü Allah'a çevirir. Bunun en belirgin örneği, şairin kitaplarının dışında bulunan *Lokomotif* adlı şiiridir. Bu şiir kendi içerisinde yediye bölünmüş ve altısı başlıkla yazılmış olmasına rağmen, son bölüm başlıksız bırakılmıştır. Diğer bölümlerde insana özgü özelliklerden bahseden şair, başlıksız son bölümde yüzünü tanrıya çevirmiş ve direkt ona ‘sen’ diye hitap ederek muhatap olmuştur:

“Yüzüm sana çevrili
Adımın sana
Irmaklarına
Bir lokma suyla geldim, su denmez
Kabul ola affola”³

Bu son bölüm, bir trenin lokomotifi gibidir, yani aslında şiirin başıdır. Bu durum, özellikle bölüm başlığının olmayışından anlaşılmaktadır. Ayrıca Tanrıyla birebir muhatap olduğundan, bu bölüm en yüksek seviyedir. “Çünkü bu bölümde, Allah'ın feyzini, büyüklüğünü tamamiyle idrak ediş ve bir bakıma O'nun huzurunda

¹ Hayriye Ünal, “STAD, Zarifoğlu Şiirine ‘Stad’ Odaklı Bir Bakış”, *Hece*, Ağustos 2003: 72-73.

² Ünal 73.

³ Zarifoğlu, *Şiirler* 463.

secde ediş, tevbe ve dua söz konusudur.”¹ Buna benzer olarak şair, birçok şiirinde Tanrıya sesleniş ve dua yöntemini kullanmıştır.

Yine Rilke'nin şiirlerinde öne çıkan Tanrı figürü, her ne kadar Zarifoğlu'nunkine kıyasla bir farklılık içinde olsa da, ortak yönler taşımaktadır. Rilke, *Dualar Kitabı* ile girdiği yeni döneminde, imgelemi somut olsa bile, daha yeni bir söyleyişe geçmiştir. Bu, soyut olan bir söyleyiştir ve Tanrıyla ilgilidir. O da, Zarifoğlu gibi, *Dualar Kitabı*'nda sık sık Tanrıyla muhatap hâlinedir ve Tanrıya 'sen' diye hitap etmektedir. Şair, kendisine de 'ben' demektedir. “'Sen ...sin' yinelemeleriyle o, Tanrı'yı Ben'e bağlı somutlamalarla yüceltiyor bir yandan, bir yandan da, çok az şiirde ve dizelerde 'Ben ...im' ile o Ben'in Tanrı karşısındaki hiçliğini vurguluyor.”²

“Sen öyle büyüksün ki, ben bir hiçim,
senin yanında durur durmaz.
Sen öyle koygunsun; benim az
aydınlığım eteğinde senin anlamsız biçim.
Senin istencin geçer bir dalga gibi anmaz
ve her gün boğulur onda bir içim.”³

Rilke ve Zarifoğlu arasındaki bu benzerlik, şiir 'Ben'i ile Tanrı 'Sen'i arasındaki ilişkiyle de desteklenmektedir. Nasıl ki her iki şairin 'Sen'i Tanrı figüründe birleşiyorsa, 'Ben'i de tasavvufi bir erginlikte bir araya gelmektedir. Rilke'nin 'Ben'i bir keşişken, Zarifoğlu'nun 'Ben'i bir derviş gibidir. Bu durum Rilke'nin ve Zarifoğlu'nun dini yönde bir olgunluğa eriştiklerinin de bir göstergesidir. Rilke'de, şairin, kitabını aynı şekilde adlandırmasından da anlaşılacağı üzere keşiş ile Tanrı; Zarifoğlu'nda ise, şairin, bir konuşmasında bahsettiği derviş ile

¹ Betül Karakurt Coşkun, “Cahit Zarifoğlu'nun 'Lokomotif' Şiirinin Tahlili”, *Yedi İklim*, Mayıs 2003: 42.

² Rilke, *Keşiş Yaşamı Üzerine – Dualar Kitabı 1* 7.

³ Rilke, *Keşiş Yaşamı Üzerine – Dualar Kitabı 1* 42.

Tanrı karşı karşıyadır. Zarifoğlu'nun, “[...] Dervişanedir bu. Bu görüşün içinde ‘ben’ fikri adeta yoktur...”¹ demesiyle de belli ettiği “ben sanatçı beni değil, bir sonraki cümlede kullandığı ‘dervişane’ kelimesi ile ilgili, idealize edilmiş zarif bir yakıştırmadır.”² Bu sebeplerle olmalı ki şairler, ‘ben’ ve ‘sen’ edatlarını öne çıkarttıkları şiirlerde oldukça başarılı olmuşlardır.

6.2.2. Nesne/Eşya

Bilindiği gibi Rilke, *Yeni Şiirler* adlı kitabındaki eserleriyle nesne-şiir adında bir şiir türü ortaya çıkarmıştır. Bu tür, özetle nesnenin ya da başka bir deyişle eşyanın dış yüzeyini iyi algılayarak içini görmek demektir. Şair bunu *Yeni Şiirler*'de hat safhasına çıkarmış, *Dualar Kitabı* ile soyut olana dönüş yapsa da, bu serinin son kitabında tekrar somutu ele almıştır. Bu eserlerinde şair, eşya/nesneyi görmüş, algılamış ve onda görünümünden öte olanı kavramıştır. Yani bu şiirler, gerçek olanın, olduğu gibi verildiği hâli değildir. “Görünen gerçeğin sunduğu imlerden öze, içe ve derine inilmesi ve işlenmesidir.”³

Buna benzer olarak Zarifoğlu'nda da nesne/eşya bir önem taşımaktadır. Çoğu zaman Tanrıya ulaşmada, doğayı anlamada ya da insani duyguları yansıtırken kullandığı nesnelere, onun şiiri için en önemli araç olmuştur. Örneğin bazı şiirlerinde özellikle sert nesnelere seçerek onları sıvılara ait fiillerle kullanarak tezat oluşturmuş, bazılarında ise nesnelere insanlıkla bağdaştırmış ya da nesnelere ötesini ve geçiciliğini görerek insanlık üzerindeki etkisini ya da Tanrıyı hatırlatma özelliğini tasvir etmiştir. Şiirlerinde “doğallıkla nesnelere sonraki hallerini görebilen, sezgileri güçlü bir kişilik”⁴ çizmiştir.

¹ Zarifoğlu, *Konuşmalar* 31.

² Ömer Erdem, “Kemiğe Düşen Ok”, *Kaşgar (Edebiyat Seçkisi)*, Ağustos 1998: 86.

³ Rilke, *Yeni Şiirler* 9.

⁴ Ünal 72.

Bu bağlamda Rilke'nin *Yeni Şiirler*'inden *Top* adlı şiiri ile Zarifoğlu'nun *Stad* ve *Lokomotif* adlı şiirlerinin bazı bölümlerini alarak şairlerin nesneyi kullanışlarını görmek yerinde olacaktır:

“Sen yuvarlak, iki elin ısını
uçarken, yukarda, öteye verensin, tasasız
kendinin gibi; nesnelere duramayanı,
onlar için pek kaygısız,

[...]

herkes tarafından beklenilip arzulandığınca,
hızla, kolay ve süssüz, salt doğa olarak,
düşmek için yükselen eller çanağına.”¹

“hıncahınç bir stadda
duvarlar merdivenler kapı oyukları
demir rampaları
ve beton çözü toprak

[...]

Dünyanın döne devrile geldiği noktada
Hıncahınç bir stadda

Bitiverdi eşya
Ve dünya dostluğu”²

¹ Rilke, *Yeni Şiirler* 258.

² Zarifoğlu, *Şiirler* 275-279.

“Uyanış

Gece yarısı uyandın
Nerede düğüm, aradın
Yanıyor akıl ve alem
Vakit kapı vuruyor

Nefes alıyor veriyor eşya
Mekan hem, hem zaman kayıyor”¹

Rilke, *Top* şiirinde nesneyi kullanmış, aslında bu nesneyle, ondan öte bir olguyu anlatmak istemiştir. Onun şiirde kastettiği, bu nesnenin yükselişiyle ulaştığı zirve noktasıdır. Bu nokta, Rilke için gökyüzü, melekler düzlemi ya da Tanrı anlamındadır. Ayrıca topun yükselmesi ve alçalması, Rilke için arı bir devinimdir. Bu devinim, topun insan elinden çıkıp yükselmesi ve inişi Rilke'nin heyecanını kabartmış ve onu anlamlandırmıştır. Bir cisim, bir nesne olan top, böylece derinine inilebilen bir eşya olmuştur.

Zarifoglu'nun *Stad* şiirinde ise, insanlığın mahvoluşu, sona gidişi ve bununla birlikte tükenen bir şehrin tasviri vardır. Şehirdeki nesnelere, doğadaki nesnelere zıttı olmasıyla bir tezat yaratılmış ve böylece bu şehirdeki hayatın çürüdüğü ifade edilmiştir. Öyle ki, ‘Bitiverdi eşya’ mısraıyla eşya, bu şehirdeki tükenen insanlardan bağını koparmıştır. *Lokomotif* şiirine baktığımızdaysa eşyanın nefes alıp vermesi, onun yaşadığının işaretidir. Böylece eşyaya metafizik bir özellik verilmektedir. “Eşyanın hakikatine ulaşmaya başlama ve mahiyetini kavrama aşamasına geçiş söz konusudur.”² Yani Allah'ı her yerde, her şeyde görme durumuyla ilgilidir. Böylece nesnel eşyada, onun ötesine geçme durumu ortaya çıkmaktadır.

¹ Zarifoglu, *Şiirler* 462.

² Coşkun 40.

7.SONUÇ

Kendi tarzını oluşturmasıyla İkinci Yeni'nin şairleri arasından sıyrılmayı başaran Cahit Zarifoğlu İslami edebiyatın önemli isimlerinden biri olmuştur. Eserlerinde dil, üslup, içerik, imge ve anlam bakımından yarattığı kendine özgü tarzıyla Türk edebiyatında edindiği yer, büyük bir önem arz etmektedir.

İzlenimcilik akımının temsilcilerinden sayılan Alman şair Rainer Maria Rilke ise, yarattığı tarz ve üslupla Alman edebiyatı kadar dünya edebiyatında da yer edinmiş bir şairdir. Onun bu dünya sahnesine yayılan edebiyatı, birçok milletten şair ve yazarı etkilediği gibi Türk edebiyatından birçok ismi de etkilemiş, onlara yol göstermiştir.

Cahit Zarifoğlu'nun, aldığı eğitim ve hazırladığı lisans tezi aracılığıyla tanıdığı Alman şair Rilke'den etkilenip etkilenmediğinin incelendiği bu çalışmada, Zarifoğlu ve dostlarıyla yapılan konuşmalarda geçen Rilke ile ilgili sözler incelendikten sonra her iki şairin önce mensur eserleri, ardından da manzum eserleri karşılaştırılarak etkileşimin olup olmadığı keşfedilmeye çalışılmıştır.

Zarifoğlu'nun çeşitli dergi ve gazetelere verdiği söyleşilerde, Alman şair Rilke'nin ismi sıklıkla geçmiştir. Bu konuşmalarda Zarifoğlu, Rilke'yi çok beğendiğini, bazı sözlerini kendi hayat felsefesiyle birleştirdiğini itiraf etmiştir. Bunlardan özellikle Rilke'nin Franz Kappus'a yazdığı mektuplarda geçen, kişinin, şair olup olmadığı konusunu kendi içine sorması gerektiği düşüncesi dikkat çekmektedir.

Şairin dostlarıyla yapılan konuşmalarda da, Zarifoğlu'nun Rilke'den etkilenip etkilenmediği konusunun tartışıldığı görülmektedir. Bazı isimler etkilenmenin

olmadığı görüşünü savunsalar da, Alman şairin isminin birçok kez zikredilmesi, bu etkileşimin olasılığını güçlendirmektedir.

Şairlerin mensur eserleri arasında en çok önem teşkil eden *Malte Laurids Brigge'nin Notları* ile *Yaşamak*, şairlerin hayatlarının işlendiği iki önemli eserdir. Biri otobiyografik roman, biri günlük türünde olmasına rağmen birçok yönden benzerliklerin bulunduğu, bu çalışmada tespit edilmiştir.

Rilke'nin otobiyografik romanı '*Malte Laurids Brigge'nin Notları*' ile Zarifoğlu'nun günlüğü '*Yaşamak*' arasında belirlenen benzerlikler şu şekilde özetlenebilir:

- Eserlerin İşleniş Biçimi: Zarifoğlu, ilk kez Rilke'nin kullandığı yöntem olan 'düzensiz sıra ile günlük tarzı eser yazma' şeklini benimsemiş ve günlüğünü bu şekilde yazmıştır.
- Eserlerde Bölüm Başlangıçları: Zarifoğlu, Rilke'nin bazı bölümlerde yaptığı olumsuz girişlere benzer olarak, günlüğünün bazı bölümlerine olumsuz cümlelerle başlamıştır. Ayrıca bazı bölüm başlangıçları Rilke'ninkilerle aynı konuyu ve kelimeleri içermektedir.
- Eserlerde Tarihi Olaylara Değinme: Zarifoğlu, Rilke (kral, çar, dük, kont vb.) gibi, özellikle devlet adamlarının (padişahlar, eski krallar vb.) isimlerini zikretmiş ve onlarla ilgili bazı öyküler anlatmıştır.
- Eserlerde Konu/Motif Benzerlikleri: Zarifoğlu ve Rilke'nin eserlerinde toplumsal sorunlar, sanayi toplumunun sorunları, kişinin yalnızlığı, anne ve kadının yüceltilmesi, ölüm ve doğum motifleri (ve bu iki olgunun fabrikasyonlaşması), Tanrı motifi gibi konularda benzerlikler vardır. Bu konulardan bazılarında (kadın ve ölüm-doğum gibi) Zarifoğlu'nun, Rilke'nin düşünceleriyle tamamıyla hemfikir olduğu görülmektedir.

Rilke ile Zarifoğlu arasındaki benzerliklerden bir diğeri ise Zarifoğlu'nun, Rilke'nin 'içinize sorun' düşüncesini benimsemiş olması ve kullanmasıdır. Üçüncü

bölümde Zarifoğlu'nun, Rilke'nin bu düşüncesini benimsemesi, konuşmalarından alıntılar yapılarak gösterilmiş; dördüncü bölümde ise, şairimizin, günlüğünün bir bölümünde bu düşünceye yer vermesi, hem Rilke'nin mektuplarından, hem de Zarifoğlu'nun günlüğünden alıntılarla belirlenmiştir.

Ayrıca Zarifoğlu, Rilke'nin yeni şairlere verdiği meşhur öğüdünü, bizzat, okurlarına yazdığı açık mektuplarda kullanmıştır. Rilke'nin Kappus'a verdiği 'şairin kendi şiirini başka bir kişinin el yazısından görmesi ve böylece başkasınınmış gibi incelemesi' fikrini Zarifoğlu, mektuplar aracılığıyla kendisine danışan yeni şair adaylarına öğüt olarak vermiştir.

Kendisinin de bazı konuşmalarda belirttiği gibi, Zarifoğlu'nun, Rilke'yi tanımadan önce de onun gibi yazıyor olması, şiir alanında etkileşimin olduğu olasılığını zayıflatmaktadır. Fakat mensur eserleri karşılaştırılırken tespit edilen benzerlikler, yani etkileşim düşünülürse Zarifoğlu'nun, manzum eserlerinde Rilke'den hiç etkilenmemiş olması imkânsızdır. Bu sebeple şairlerin şiirleri arasında en çok öne çıkan özellikler incelenmiş ve birçok benzerliğin mevcut olduğu görülmüştür.

Zarifoğlu ve Rilke'nin şiirlerinde benzerlikler öncelikle şekil ve içerik olarak ikiye ayrılmıştır. Şekil benzerliklerine bakıldığında şu dört unsur öne çıkmaktadır:

- Tekrarlamalar: Zarifoğlu ve Rilke şiirlerinde en çok dikkat çeken özelliklerden biridir ve bu şiirlerde tekrarlamalar üç şekilde görülmektedir: cümle ya da sözcük grubunu hiçbir değişiklik yapmadan 'aynen tekrarlama', temel anlamla oynamadan yapılan 'değiştirerek tekrarlama' ve mısra başlarında yapılan 'bağlaç/belirtme sıfatı tekrarları'.
- Benzer Sözcükler: Şairlerin ortak yönlerinden bir diğeri, seçtikleri kelimelerin bazılarında benzerlik görülmesidir. Bu benzerlikler, Zarifoğlu'nun, Rilke'den etkileşiminin önemli bir kanıtıdır. Çünkü Rilke'nin, şiirlerinde kullandığı birçok sözcük, Zarifoğlu'nun eserlerinde sıklıkla görülmektedir.

- Yabancı Dilden Sözcük ya da Cümleler: Rilke'nin Fransızca, Latince, Yunanca, Farsça vb. dillerden kullandığı sözcük ve cümleler gibi, Zarifoğlu da şiirlerinde Almanca, İngilizce ve Arapça gibi dillerden sözcük ve cümleler kullanmıştır.
- Seslenme/Nida Sanatı: Her iki şairin de bazı şiirlerinde 'ey, sen, ya' gibi şiire sesleniş sözcüğüyle başlamaları dikkat çekmektedir. Bu seslenişler daha çok Tanrı ya da insanlara (anne, baba, eş, kadın gibi) yöneliktir ve genellikle şiir başında, bazen de kıta başında görülmektedir.

İçerik benzerliklerine bakıldığında temel olarak iki konu göze çarpmaktadır. Bunlar, Tanrı/Yaratıcı ile Nesne/Eşya temleridir. Konunun incelendiği bölümde Rilke ve Zarifoğlu'nun yaratıcı konusundaki 'ben' ve 'sen' karşıtlıkları ile eşyayı kullanarak nesnelere ötesini görmedeki benzerlikleri sıralanmış ve incelenmiştir.

Bu verilenlerden ortaya çıkan sonuç, Zarifoğlu'nun hem fikren, hem de eserleri bakımından Rilke'den etkilendiğidir. Gerek mensur eserlerinde, gerek manzum eserlerinde tespit edilen benzerlikler, bu sonucu kanıtlayan öğelerdir. Konuşmalarında Alman şairin adının sıkça geçmesi de bu etkileşimi desteklemektedir.

Son olarak şu söylenebilir ki Alman edebiyatıyla ilgili bir bölümden mezun olmuş ve lisans tezini bu edebiyattan bir isim üzerine yazmış olan bir şairin, bu kişiden ve eserlerinden etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu etkileşim, ne Zarifoğlu'nun özgünlüğünü yok eder, ne de değerini azaltır. Aksine Rilke gibi dünya edebiyatına yön vermiş bir şairin terbiyesine sahip olmak, Zarifoğlu'nun değerini bir kat daha arttırmıştır. Çünkü Doğu edebiyatına zaten hâkim olan şair, bu sayede Batı edebiyatını da derinlemesine öğrenmiş ve iki kültürün sentezini kendi edebiyatında oluşturmuştur. Belki de modernist Müslüman bir şair olmasının sebebi burada yatmaktadır.

KAYNAKLAR

Kitaplar:

- Aytaç, Gürsel, *Çağdaş Alman Edebiyatı, 4.baskı*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1994.
- De Man, Paul, *Okuma Alegorileri – Rousseau, Nietzsche, Rilke ve Proust'ta Figürel Dil, "Troplar (Rilke)", 1.baskı*, çev. Mustafa Zeki Çıraklı, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009.
- Eliot, Thomas Stearns, *Edebiyat Üzerine Düşünceler, 1.baskı*, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı IV, 14.baskı*, 5 cilt, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2008.
- Kocakaplan, İsa, *Açıklamalı Edebi Sanatlar, 1.baskı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Kula, Onur Bilge, *Alman Kültüründe Türk İmgesi 1, 1.baskı*, 3 cilt, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992
- Rilke, Rainer Maria, *Bütün Öyküleri, 1.baskı*, çev. Kâmuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi, 2011.
- Rilke, Rainer Maria, *Duino Ağutları, 1.baskı*, çev. Can Alkor, İstanbul: İyi Şeyler Yayıncılık, 1993.
- Rilke, Rainer Maria, *Genç Bir Şaire Mektuplar, 2.baskı*, çev. Kâmuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi, 2001.
- Rilke, Rainer Maria, *Hac Üzerine – Dualar Kitabı 2, 1.baskı*, çev. Yüksel Pazarkaya, İstanbul: Cem Yayınevi, 2008.
- Rilke, Rainer Maria, *İmgeler Kitabı, 1.baskı*, çev. Yüksel Pazarkaya, İstanbul: Cem Yayınevi, 2009.
- Rilke, Rainer Maria, *Keşif Yaşamı Üzerine – Dualar Kitabı 1, 1.baskı*, çev. Yüksel Pazarkaya, İstanbul: Cem Yayınevi, 2007.

- Rilke, Rainer Maria, *Malte Laurids Brigge'nin Notları*, 3.baskı, çev. Behçet Necatigil, İstanbul: Can Yayınları, 2010.
- Rilke, Rainer Maria, *Orpheus'a Soneler*, 1.baskı, çev. Yüksel Özoğuz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Rilke, Rainer Maria, *Sanat Üstüne*, 1.baskı, çev. Kâmuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi, 2000.
- Rilke, Rainer Maria, *Yeni Şiirler*, 1.baskı, çev. Yüksel Pazarkaya, İstanbul: Cem Yayınevi, 2010.
- Rilke, Rainer Maria, *Yoksulluk ve Ölüm Üzerine – Dualar Kitabı 3*, 1.baskı, çev. Yüksel Pazarkaya, İstanbul: Cem Yayınevi, 2008.
- Schank, Stefan, *R.M.Rilke Kalbin İşi - Yaşam Öyküsü*, 1.baskı, çev. Kâmuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi, 2009.
- Zarifoğlu, Cahit, *Çocuklarımızla Atlara Biniyorduk*, 2.baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 2010.
- Zarifoğlu, Cahit, *Hikâyeler*, 4.baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.
- Zarifoğlu, Cahit, *Konuşmalar*, 1.baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.
- Zarifoğlu, Cahit, *Mektuplar*, 1.baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 2010.
- Zarifoğlu, Cahit, *Okuyucularla*, 1.baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.
- Zarifoğlu, Cahit, *Romanlar*, 3.baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 2010.
- Zarifoğlu, Cahit, *Sütçü İmam*, 1.baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.
- Zarifoğlu, Cahit, *Şiirler*, 8.baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.
- Zarifoğlu, Cahit, *Yaşamak*, 6.baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.
- Zarifoğlu, Cahit, *Yürek Safında Bir Şair*, 1.baskı, haz. Âlim Kahraman, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2003.

Tezler:

- Duruman, Safinaz, *der Wandel der Dichterischen Sprachform bei R.M.Rilke*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Felsefe Fakültesi Yayınları, 1959.
- Subhanov, Şermurad, *Cahit Zarifoğlu Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Zarifoğlu, Cahit, *die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge von Rainer Maria Rilke – Eine Studie zu einigen Motiven*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 1971.

Makaleler ve Dergi Yazıları

Coşkun, Betül Karakurt, “Cahit Zarifoğlu’nun ‘Lokomotif’ Şiirinin Tahlili”, *Yedi İklim* (Mayıs 2003): 39-42.

Dikmen, Ramazan, “Şair Cahit Zarifoğlu”, *Mavera (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)*, (Eylül 1987): 70-75.

Erdem, Ömer, “Kemiğe Düşen Ok”, *Kaşgar (Edebiyat Seçkisi)* (Ağustos 1998): 84-92.

Erdoğan, Mehmet, “Cahit Zarifoğlu Şiirini Hatalı Okuma Biçimleri”, *Yedi İklim* (Aralık 1995): 75-76.

Fedai, Celâl, “Cahit Zarifoğlu ve ‘Aylak Göz’ Şiiri Üzerine”, *Merdivenşair, Özel Sayı 2* (Mart-Nisan 2005): 44-56.

Haksal, Ali Haydar, “Zarifoğlu Öyküsü ve Anlatısı”, *Yedi İklim* (Haziran 1992): 3-5.

Halman, Talât Sait, “Yaşadıkça Yazılan”, *Türk Dili (Günlük Özel Sayısı)* (Nisan 1962): 436-452.

Kahraman, Âlim, “Bir Hikayesinde Cahit Zarifoğlu’nu Okumak”, *Kaşgar* (Ocak-Şubat 2001): 70-82.

Ünal, Hayriye, “STAD, Zarifoğlu Şiirine ‘Stad’ Odaklı Bir Bakış”, *Hece* (Ağustos 2003): 67-77.

Yetkin, Suut Kemal, “Günlük Üzerine”, *Türk Dili, (Günlük Özel Sayısı)* (Nisan 1962): 432-436.

İnternet Siteleri

Rilke, Rainer Maria, Rainer Maria Rilke Şiirleri Sayfası, 27 Nisan 2012.

<<http://rainer-maria-rilke.de/100094winterlichestanzen.html>>

Faydalanılan Diğer Kaynaklar

Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, 1.baskı*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997.

Hece Aylık Edebiyat Dergisi, *Yedi Güzel Adam’dan Biri: Cahit Zarifoğlu – 126/127/127,1.baskı*, İstanbul: Hece Yayınları, 2007.

Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı I, 14.baskı, 5 cilt*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2008.

Cuma, Ahmet, *Rainer Maria Rilke ve Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde İmgesel Anlatım Biçimleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Kitap Dergisi – Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı (Temmuz-Ağustos 1989).

Okuntu – Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı (Aralık 2003).

Vivo – Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı (Ocak-Şubat-Mart 2003).

Yedi İklim – Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı (Temmuz-Ağustos 1987).

Türk Dil Kurumu Resmi Sayfası, Güncel Türkçe Sözlük. <<http://tdk.gov.tr>>